TVAR

Vytyčil jsem heslo, které jsem zapomněl.
Norbert Holub

1
1999

LITERÁRNÍ OBTÝDENÍK

7. ledna 20 Kč

OBSAH:

Květoslav Chvatík
Znovu o svobodě

Ivo Cicvárek
Postpoetisté
Karel Plíhal
a Marek Eben

Jindřich Veselý
Takoví jsme (byli)?

Dagmar Mocná
Sto let
s Václavem
Kondelíkem

Obsah Tvaru
ročník 1998

Herbert Trosko
Labyrint
vulgarismů

Jindra Tichá
Vzhůru nohama

Verše
Norberta Holuba

Povídka
Filipa Šilhana

Daniela Hodrová

Zkouška labyrintem

Na počátku, kam sahá paměť Evropy, byl mýtus o Théseovi, jenž v labyrintu zabil Minotaura a pomocí Ariadnina klubka z labyrintu vyšel. Od tohoto příběhu, v němž labyrint a zápas v něm představovaly zkoušku hrdiny, se další podoby příběhu i jeho místa značně vzdálily. Ve středověku se labyrint miniaturizoval na podlaze chrámů, kde jej tvoří mozaiková dlažba. Stalo se z něj cosi na způsob dětské hry. Cesta věřícího, který se po zákrutech labyrintu posouval zpravidla po kolenou k jeho středu, symbolizovala cestu duše k Bohu. I když v tomto labyrintu nebylo možné zabloudit, jelikož do středu vede jen jediná cesta, na jeho funkci - uvést putujícího do stavu milosti - se podle L. Charpentiera zřejmě podílel fakt, že věřící se dotýkal koleny nebo chodidly země, a tak se ocital ve spojení se zemí, s kamenem akumulujícím účinky telurického proudění a do středu „dotančil“ (neboť obřadní pohyb v labyrintu je svého druhu tancem) proměněn. Jiný, v různé míře profánní smysl mají labyrinty na renesančních a barokních vyobrazeních, na nichž má labyrint geometrickou, kruhovou strukturu. Grafické labyrinty typu „uzlu Leonardova“, narýsované jediným tahem a vyjadřující dynamickou povahu vesmíru, spojení nebe a země ve středu naší existence, sloužily jako kontemplativní diagramy a vedly kontemplujícího změtí smyček do středu přírody a sebe sama. Ony grafické labyrinty tvořené křivkami či slovy (básně ve tvaru labyrintu) představují jakési labyrinty-znaky. Ve všech těchto formách labyrintu míří cesta - reálná nebo pomyslná - různě zakřivenou trasou ke středu, jímž je Bůh, příroda, střed bytosti. Putující je na této cestě v podstatě herním způsobem sice všelijak maten, ale nikoli natolik, aby mohl zbloudit: v chrámu má před sebou celou trasu, takže nejistota o cestě a jejím středu nepřichází v úvahu; poněkud složitější situace nastává u grafického vyobrazení, kde divák-putující sice rovněž vidí celek, ale orientuje se ve spleti čar mnohem obtížněji. Labyrint slouží tu i onde jako jakási didaktická náboženská či meditativní pomůcka, příběh převedený do výtvarné podoby o třech či dvou dimenzích. Jeho funkce a smysl jsou naprosto zřejmé.

V renesančních palácích se smysl labyrintu, který se mění v prvek výzdoby, v ornament, zatemňuje. Co asi znamená motto „Forse che si, forse che no“ (Možná ano, možná ne), jež tento prvek často provází? Zdá se, že labyrint tu figuruje jako výraz ontologické nejistoty, divák jako by byl staven před možnost uvěřit či neuvěřit odpovědi na nevyslovenou otázku. Na jakou otázku? Patrně po charakteru reality, která se vnímá jako dvojznačná, „zdvojená“. Výtvarná díla té doby nezřídka předstírají, že jsou něčím jiným (trompe-l'oeil) - fresky si hrají na dveře, obrazy, okno, výklenky s předměty, na skutečné výjevy s maškarními postavami; tam, kde se této klamavé hry účastní i sochy, vytvářejí dokonalou prostorovou iluzi. Nebo se spíš návštěvník paláce ptá na cestu, kterou má zvolit a o které neví, zda ho dovede ke kýženému cíli? Kdoví. Dvojznačnost odpovědi je ostatně typická, vzpomeneme-li na Sfingu, pro věštecký „diskurs“, pro hádanku-věštbu, jež se týká povahy člověka a de facto je variací základní ontologické otázky, otázky po bytí. Labyrint s mottem uvrhujícím do nejistoty může v hlavě návštěvníka paláce nastartovat určitý myšlenkový proces.

Literární labyrinty téže nebo poněkud pozdější doby o nejistotě spjaté s labyrintem nevědí. I v nich tak jako v chrámech je labyrint didakticko-náboženským symbolem a pomůckou, nabývá podoby města (města-divadla) jako v Komenského Labyrintu světa a ráji srdce (1623), světa (světa-divadla) jako v Graciánově Kritikonu (1651 a 1657). Cesta ke středu představuje vlastně cestu ven z tohoto labyrintu, který střed naopak zatemňuje a nabízí středy jen nepravé. Různě složité peripetie cesty, bloudění nás ani na chvíli nenechávají na pochybách, že poutník (u Graciána poutníci dva, kteří jsou však dvojjedinou bytostí) správnou cestu - východ z labyrintu - odhalí, protože tento „program“ je už zakódován v žánru alegorického putování. Někdy dokonce poutník ani nebloudí - v Bunyanově Cestě poutníka (1678 - 1684) se posouvá jako figurka po vytyčené trase, absolvuje jednotlivé zkoušky, které se jeví jako políčka ve hře, prostor putování, zejména na vyobrazení text provázejícím, nápadně připomíná hrací desku. Duše poutníka je sice na cestě z města Zkázy na horu Sion tvrdě zkoušena - v městě Marnosti, v močálu Malomyslnosti a na jiných neblahých, alegoricky pojmenovaných místech - čtenář se však o ni nemusí chvět, ani o svou vlastní duši se obávat nemusí, když Bunyanova poutníka v duchu následuje. Neboť o to tady běží, aby v knize absolvoval tutéž svízelnou cestu, na níž však na něj žádný démon nejistoty nikde nečíhá, aby samotnou cestu zpochybnil, leda způsobem herně epickým (na trase leží zámek Pochybnost). Hra na labyrint, jejíž prostor je předem přesně vymezen a pojmenován, je zcela bezpečná. Tak je tomu i u Komenského v jeho Labyrintu světa a ráji srdce. Cosi tam je však přece jen jiné. Poutníka nevede a neusměrňuje bytost spjatá se středem jako Evangelista v díle Bunyanově, ale osoby, které se toliko tváří jako průvodci, ve skutečnosti se však pokoušejí poutníka zmást a svést z pravé cesty. Také jejich „dary“ - uzda Všetečnosti a brýle Mámení - jsou na rozdíl od darů, jež hrdina dostává od dárců v pohádce, nepravé a zrádné. Všudybud a Mámení jsou vlastně jakýmisi výtvory neblahého labyrintu, jeho „zaměstnanci“. Labyrint města je poutníkovi nastražen jako past.

Graciánův svět tvořený množstvím zemí, měst a konečně i svět Bunyanův, sestávající z menšího počtu míst, představují už podstatně jiný labyrint, než jakým byl labyrint architektonický a namalovaný. Homogennost chodeb a spirál je nahrazena heterogenností v různém stupni reálného či víceméně nábožensko-herního světa. V Labyrintu světa a ráji srdce má tato heterogennost podobu města, „chodby“ labyrintu tvoří ulice spojené s určitými řemesly a společenskými stavy. Východ z labyrintu, jehož tvar v podstatě zachovává středověký, obranný půdorys města, má de facto spočívat ve volbě některé z ulic, nějakého řemes-

(Pokračování na straně 4)

Jiří Kolář

Uměním nelze nic nahradit, jako nelze ničím nahradit umění. Umění nepřestává házet kamením po jedinci jako vůdci. Můžeme bez těžkých překážek označit ty, jejichž život byl nesen tímto mesiášismem. V moderní době (jako se vším) se stalo něco obludného, k této víře v lid se ze všech sil přimkla *žádost účinku*. Tato krutá touha se stala olejem na vodě života. Hledali bychom dnes marně člověka, který by nechtěl, aby jeho hlas byl *uposlechnut*, ne slyšen všemi. Proto je také pravým dobrem odvaha hodit kamenem po každém vůdci, neboť žijeme ve věku obřích hlav. Je to množství hlav tak nevídané, že do společenství těchto vyvolených snadno vnikne zrůda nebo šílenec. Postarejme se o to, aby se člověk přestal bát sám sebe, aby jeho život znovu naplnilo poselství pravdy, vraťme se k této pokoře, obraťme tvář od mlčení.

(Roky v dnech, Listopad 27. - středa)

9 770862 657001

Přítel, který se vrátil

Člověk přijede do města, jehož nápisům, plakátům, pouličním hovorům, dopravním hlášením ani jídelním lístkům proti všemu očekávání nerozumí. Takový člověk potřebuje průvodce. Já měl štěstí, že jsem ho v mírné londýnské zimě roku 1997 měl. Byl vždy tam, kde jsem byl já, poslouchal se mnou metropolitní zpravodajství o znásilněních, o minimální mzdě, o volebních vyhlídkách i skandálech pánů poslanců, sedal se mnou mezi regály univerzitní knihovny ve věži, která se tak podobá dominantě pražského hotelu Internacional a sovětské imperiální architektuře vůbec, že proti jejímu zpodobení na oficiálním logu fakulty slovanských studií svolalo studentstvo protestní demonstraci, procházel se po nábřeží velmi široké a temné Temže od kotviště jedné lodi Jejího Veličenstva ke kotvišti dalšímu, vodil od parku k parku, objasňoval mi křesťanskou víru a fotbalovou taktiku Španělů Ignatia a Alvara, Japonce Akiry či Ekvádorce Manuela, vysvětloval poezii Karla Hlaváčka, dramatiku Viktora Dyka, prózu Julia Zeyera, pomazánku v obložených chlebech, nečeské rozdíly v pivech a jabčácích, překládal interaktivní komentář k Tizianovi a Blakeovi v Národní galerii. Za tu dobu se nemohl z pouhého průvodce nestat mým přítelem, zvláště když prokázal, že je dokonce vtipnějším společníkem na protáhlá nedělní odpoledne i všední večery než obyčejný román. Za odměnu jsem si ho hleděl, takže dodnes stojí na mém stole zachovalý, modro-černo-bílo-červený Anglicko-český slovník s nejnovějšími výrazy, dílo Josefa Fronka. To, co jsem tu o něm napsal, není nadsazeno. Přivezl jsem si tehdy více slovníků a další zkusil na místě. Slovník Fronkův, nejobsáhlejší z jednosvazkových, s výborně popsanými významovými odstíny a vazbami slov, s rozpuštěnou příručkou frazeologie uvnitř, mne na rozdíl od nich nikdy nenechal na holičkách, ať jsem hledal, co jsem hledal, od biblismů přes literárněkritické výrazivo ze stránek TLS po obscénní tzv. čtyřpísmenná slova nebo teenagerské větičky z víkendových rubrik pro Diskolondýňany. Jednu věc jsem však ani příteli nejužitečnějšímu nemohl odpustit. Že je tak zoufale jednostranný. Že když mám něco napsat a hledám slovo, musím ho vylovit odjinud, a pak teprve mi přítel poradí, zda a jak snad do věty sedne. Patří k mým nejhezčím, přímo vánočním zážitkům loňského roku, že svazek na mém stole dostal o něco většího, bílo-červeno-černo-modrého druha. Že se mi přítel vrátil umocněn, jako vytoužený oboustranný Fronkův Anglicko-český a česko-anglický slovník, i tentokrát vydán jazykářským nakladatelstvím Leda. Asi jsem se neměl stydět a měl ho jmenovat jako knihu roku 1998: vítanější přírůstek jsem na stůl už dlouho nezískal.

PAVEL VRŠOVICKÝ

• • •

Nový rok Obce překladatelů

• Obec překladatelů se rozhodla udělit *zvláštní uznání nakladatelství Mladá fronta* „za soustavnou nakladatelskou péči o světovou literaturu ve spolupráci s vynikajícími českými překladateli“.

• Na rok 1999 vyhlásila opět **Překladatelskou soutěž Jiřího Levého**, jejíž uzávěrka bude 21. 1. 1999. Věkový limit je 35 roků, soutěží se v umělecké próze, poezii, kritice a teorii překladu. Překládá se do češtiny, jazyk originálu není vymezen. Z účasti jsou vyloučeni překladatelé, kteří byli již dříve v soutěži dvakrát oceněni, a díla již publikovaná. Soutěž je anonymní, účastník si volí heslo, pod kterým soutěží. Přiloží zalepenou obálku označenou tímto heslem, v níž bude *heslo, plné jméno, rodné číslo, adresa, telefon.* Příspěvek bude odevzdán ve třech vyhotoveních a přiložen text originálu. *Výsledky soutěže budou vyhlášeny v druhé polovině června 1999.* - Podrobnosti na OP, Pod Nuselskými schody 3, 120 00 Praha 2, tel 02 / 255132

• Další akcí je **Cena Josefa Jungmanna**, udílená ve spolupráci s s Českým literárním fondem za nejlepší překladové dílo publikované v prvním vydání v českém jazyce během předešlého roku (poezie, próza, esej, drama). Návrhy podávají členové Obce a kulturní veřejnost, posuzuje pětičlenná porota. Uzávěrka je 31. března. Cena se vyhlašuje ke Dni překladatelů 30. září, vedle ní se udělují i tvůrčí odměny.

• Obec překladatelů samozřejmě i letos hodlá udělit ostudnou cenu **Skřipec** za nejhorší překlad roku.

Pozvali nás na autogramiádu

Na snímku Bedřicha Kašeho se Václav Jamek *a* Karel Nepraš *sice tváří, jako by se nechtěli znát. Ve skutečnosti se však sešli jako autor a ilusrátor na prezentaci knížky* O patřičnosti v jazyce, *kterou vydalo* ***Nakladatelství Franze Kafky***.

Nakladatelství **Argo** představilo knížky brazilského autora *Paula Coelho Pátá hora* a *Alchymista* a knihu *Radoslava Nenadála Zahrada*. Nakladatelství **PASEKA** tituly *Petr Jarchovský: Musíme si pomáhat* a *Petr Šabach: Babičky. Putování mořského koně.* **Knihkupectví Fišer** uvedlo knihu o Kamilu Lhotákovi *Můj přítel Kamil* od *Adolfa Branalda*. Nakladatelství **TRIÁDA** vydává knihu *Ernsta Roberta Curtia Evropská literatura a latinský středověk.* Nakl. **BRÁNA** konečně vydalo 2. díl *Slovníku českých spisovatelů (M-Ž).* **Nakladatelství Portál** uvedlo knížku rozhovoru s *Petrou Procházkovou Novinářka na Dalekém východě,* **České centrum Budapešť** knihu studií českých a maďarských literárních vědců *Bohemia et Hungaria* a *Maďarská revoluce a boj za svobodu v českém zrcadle.* V nakladatelství **Academia** vyšel 4. díl *Dějin českého výtvarného umění (1890-1938).* **Ústav dějin FF UK** a **MF** vydali knihu *Zbyňka Zemana Vzestup a pád komunistické Evropy.* Nakl. **Pražská scéna** uvedlo 3. svazek Odkazu Jana Grossmana *Jan Grossman III. - Interpretace.* v **Arbesově knihkupectví** byla autogramiáda *Jiřího Žáčka Moje nejmilejší verše* a *Ivana Fontany Bonmoty a citáty aneb co řekly ženy.*

R

Oznámili TVARu

Jak jsme byli informováni, **ČT** Rauwolfův seriál Alternativní kultura, o němž jsme psali v minulém čísle, z pořadu nestáhla. Naopak, přitáčí ještě čtyři díly o alternativní kultuře z jiných oblastí a vše kompletně uvidíme v příštím roce. • Mezinárodního veletrhu jazyků **Expolingua '98** v Berlíně se zúčastnilo i *České centrum* propagací českých vysokých a jazykových škol. • **Divadlo Na zábradlí** uvedlo kompaktní desku *Kdyby 2000 klarinetů* a premiéru hry *Christo Bojčeva Plukovník Pták* v režii P. Lébla. • **Francouzský institut, Goethe Institut** a **Městská knihovna** uspořádaly *Mezinárodní knonferenci knihovníků.* • **Česká zoologická společnost** nabízí pomoc s překladem názvů živočichů - chce udržet žádoucí jednotu českého názvosloví, která se ukázala jako užitečná, dnes ji však nelze povinně nařídit. • **Nakladatelství THYRSUS** ohlásilo změnu adresy: Nušlova 2293/51, 155 00 Praha 5, tel.: 02/5614713. • **Galerie F. Kafky** a **Francouzský institut** pořádají výstavu bibliofilií *Zrození knihy* do 10. 1. • **Nadace Fr. Langera** vyhlašuje 4. ročník své literární soutěže, jejíž uzávěrka je 15. dubna 1999. Podmínky zašle sekretariát Muzea Hl. m. Prahy, Praha 1 - Staré město, Kožná 1. • **Nadace Zlatý fond české literatury pro děti a mládež** udělila *Výroční ceny Zlatého fondu* knížkám: V. Holan-J.Trnka: Bajaja, J. Zeman: Dobrodružství veverky Zrzečky, V. Renč: Perníková chaloupka. • V Brně při Ústavu lit. pro mládež Ped. fakulty MU vychází **Ladění**, časopis pro teorii a kritiku dětské literatury (Poříčí 7, 603 00 Brno). • Do 31. 1. vystavuje *Petr Nikl* ve **Sbírce moderního umění NG Veletržní palác** pod názvem *Jako motýl.* • **Český PEN klub** zve 14. 1. v 17.00 na uvedení knih *Jindry Tiché Sametový rozvod a Jak krmit bohy* - čte autorka a Zdena Hadrbolcová. Zároveň proběhne vernisáž naivních obrázků *Miroslava Lába.* • **Goethe Institut, Divadelní ústav** a pražská **DAMU** pořádaly v minulém, měsíci *Brechtovský festival,* aby upozornily na divadelní hodnoty neprávem opomíjeného klasika. • **Společnost F. X. Šaldy** pokračuje ve večerech věnovaných literárním časopisům. 12. 1. je na pořadu *HOST*, referují *Zuzana Dětáková* a *Miroslav Zelinský.* 26. 1. *Revolver Revue/ Kritická příloha RR.* Vždy v 18.30 na FF UK, nám. J. Palacha 2, místnost č. 200.

Tip TVARu

• V literární kavárně v Salmovské ulici v Praze 2 proběhne ve čtvrtek 14. 1. 1999 ve 20.00 první setkání znovuobnoveného textapealu nezavedené poezie Zelené peří (moderuje Mirek Kovářík). Pro brněnské autory připravilo podobný večer (rovněž s Mirkem Kovářikem) Divadlo Husa na provázku ve středu 20. 1. 1999 ve 20.00. Na oba večery mohou sautoři přinést své texty a být ihned uvedeni.

Nedávný plzeňský...

Už loňský plzeňský divadelní festival žil ve znamení žánrové pestrosti - kromě činohry tu sklidila zasloužený úspěch opera (Donizettiho Lucie z Lammermooru v režii N.Vangeli), loutkové představení proslulého hradeckého Draku Tři zlaté vlasy děda Vševěda (režie J. Krofta), pantomima (Pohyblivý kabinet studentů HAMUu v režii C. Turby). Ovšem znovu se potvrdilo, že festival strádá nedostatkem kvalitních zahraničních inscenací, a proto prohlášení organizátorů, že Plzeň představuje to nejlepší, co se děje v evropském divadle, je spíš jen reklamní trik. Hlavní, ale ne jediná příčina toho nedostatku je zřejmá - chybí finance. Letos se představily v Plzni vlastně jen tři zahraniční soubory - berlínská Volksbühne, Maďaři a Rusové. Po loňské ruské Proměně podle F. Kafky, která vyvolala kontroverzní ohlas, prezentovalo se na letošním plzeňském festivalu Divadlo Lensovětu s Büchnerovým Vojckem v režii J. Butasova. Inscenace se vyznačovala dynamičností, dobrou choreografií, emotivností a přesvědčivým výkonem M. Trjuchina v roli Vojcka i I. Chabanovského jako Karla, který celé představení řídí a Vojckův příběh předvádí jako svůj sen. V celé té černé grotesce o lásce, zradě, pomstě i o pošlapávání důstojnosti člověka se vytrácí významná existenciální vrstva autorova textu. A tak na špičkové inscenace současného ruského divadla, které sklízejí vavříny v Edinbourghu nebo v Avignonu, příznivci plzeňského festivalu dosud čekají.

ALENA MORÁVKOVÁ

Za XII. kongresem slavistů

XII. mezinárodní kongres slavistů, který se konal v Krakově, zrcadlil letos některé střety starého a nového myšlení ve slavistice. Nositeli nových proudů a inspirátory nových zajímavých témat byli především Poláci. Ti se projevili také jako dobří organizátoři a hostitelé. Dokázali dodat kongresu důležitosti prezentací v médiích a přítomností významných osobností politického života. Kongres zahajoval prezident Kwaśniewski a ministr školství se prohlásil jako někdejší student Jagellonské univerzity, která je o málo mladší než Karlova a kongres pořádala. Na výstavě odborné literatury, kterou zorganizovala univerzitní knihovna Jagellonské univerzity ve spolupráci s naší Slovanskou knihovnou (ta se ostatně v posledních letech stala významným centrem slavistického dění u nás jen díky krajní obětavosti svých pracovníků, kteří za minimální finanční podpory pořádají řadu důležitých akcí), jsme se mohli přesvědčit, jak živou publicistickou činnost vyvíjejí naši polští kolegové a jak ji dokážou finančně zajistit. Jsou aktivní i při získávání mezinárodních kontaktů a grantů. Z dalších slovanských zemí „zabodovala“ na kongresu Ukrajina, která se podílela na programu několika sekcí, a zejména v historické sekci zde docházelo k zajímavým, rušným diskusím. Je škoda, že čeští účastníci tvořili jen nepočetnou skupinu - konfrontace s kolegy stejných oborů je vždycky užitečná a pohled k sousedům by nás mohl v mnoha směrech inspirovat.

A. M.

Dvakrát o literárních časopisech

1. 12. se uskutečnila na půdě Filozofické fakulty UK v Praze první diskuse cyklu Podoby a problémy literárních časopisů, který pořádá Společnost F. X. Šaldy. Tématem byly **LITERÁRNÍ NOVINY** a recenzenty Petra Kolínská a Michael Špirit. Petra Kolínská se zaměřila na publicistiku a upozornila na celkový úbytek textu, nedodržování témat uvedených v záhlaví stránek a na neškodnost otázek v rozhovorech. Michael Špirit promluvil o kritické rubrice. Zmínil vytrácení glos a polemik, ubývání prostoru pro kritiky a přitom zvyšování jejich počtu, uzavřený okruh autorů recenzí a absenci komunikace příspěvků o jednom díle. Dále vyslovil názor, že se redakce vyhýbá otevřené komunikaci, „myslí s rukama pod stolem“ a netouží po obměně autorů. Kladně se vyjádřil pouze o rubrikách Kronika a Knihovnička Literárních novin.

Následovala diskuse, v které Ondřej Vaculík a Jaromír Slomek reagovali na přednesené referáty i na další diskusní výstupy - současnou podobu Literárních novin hájili, pak ji (snad oprávněně?) omlouvali a skončilo to téměř divadelním výstupem Ondřeje Vaculíka, který se jal rozdávat nové číslo literárek a kupóny na předplatné.

•

Petr A. Bílek, recenzent dalšího večera, začal mj. tím, že pociťuje absenci práva **KRITICKÝ SBORNÍK** kritizovat, neboť ten na rozdíl třeba od předcházejících Literárních novin nepožívá takové finanční podpory.

Ocenil články z rubriky knihy/autoři, kde se od jednoho konkrétního díla přechází k autorovu dílu komplexnímu, články z rubriky Dokument a interpretační články z let 91-93. Zastavil se také u překladových článků, jejichž výběr podle něho postrádá strukturaci. Vyslovil zklamání nad rozostřením, nad rozšiřováním obzoru KS v souvislosti s články filozofockými či psychologickými. Domnívá se, že kvůli jednomu článku si lidé zajímající se o tyto obory KS stejně kupovat nebudou a uvádění těchto článků jen oslabuje zájem těch, kteří si KS kupují pro články o literatuře.

Karel Palek v reakci uvedl, že KS nikdy nebyl výlučně literární časopis a že naopak z předchozí samizdatové éry, kdy měl širší záběr, je dnes redukován pouze na literaturu a filozofii. Nejedná se o časopis odborný, ambicí je, aby byl čtivý. Palek zdůrazňoval rozdíl mezi kritikou a polemikou, ale otázkou, „co je podle vás kritika,“ byl zjevně zaskočen. Deset minut se na ni snažil odpovědět, přesto k odpovědi nedospěl. Následně vyslovil, že „polemizovat lze pouze s žijícím“ a že je mu „jedno, o čem články jsou, důležité je, aby byly kritické“.

ONDŘEJ HORÁK

Kde dostanete TVAR

PRAHA
☛ Tvar už ve čtvrtek ! ☚
Academia, Národní 7
Academia, Václavské nám. 34
Fišer, Kaprova 10
Fortuna, Ostrovní
Jan Kanzelsberger, Národní 11
Knihkupectví na FFUK, nám. J. Palacha 2
Knihkupectví na Můstku, Na Příkopě 390/3
Prospektrum Na Poříčí 7
Maťa - Aurora, Opletalova 8
Paseka, Ibsenova 3
Samsa, Pasáž u Nováků V Jámě 3
Seidl, Štěpánská 26
Svoboda, Na Florenci 3
Tabák (Česrea), Kaprova (u FF UK)
U knihomola, Mánesova 79
Volvox globator, Opatovická 26
Zvon, Jindřišská 23
Redakce Tvaru, Na Florenci 3 (6. patro)

BRNO
Český spisovatel, Kapucínské nám. 11
Barvič-Novotný, Česká 13
Knihkupectví P a Š, Palackého 66
Ženíšek, Květinářská 1

ČESKÁ TŘEBOVÁ
Paseka, Hýblova 51

ČESKÉ BUDĚJOVICE
Omikron, nám. Přemysla Otakara II. č. 25

FRANT. LÁZNĚ
s. f. »od Františka«, Národní 13

FRÝDEK-MÍSTEK
Wembley tabák, Růžový pahorek 508

HODONÍN
Knihkupectví, Národní tř. 21

JIHLAVA
Knihkupectví Otava, Komenského 33

LITOMYŠL
Paseka, Smetanovo nám.

NÁCHOD
Knihkupectví Milena Hašová, Palackého 26

OLOMOUC
Studentcentrum, Křížkovského 14

OSTRAVA
Fiducia, Mlýnská ul.
Knihkupectví Artforum, Puchmajerova 8

PLZEŇ
Knihkupectví Fraus, Goethova 8

PRACHATICE
Knihkupectví Nahoře, Křišťanova 11

SEDLEC - PRČICE, VOTICE, SEDLČANY
Knihkupectví A. Podzimek

TŘEBOŇ
Carpio, nám. T. G. M. 93

VSETÍN
Malina, Dolní nám. 347

ŽĎÁR NAD SÁZAVOU
Buček, vlakové nádraží

...a na novinových stáncích PNS, Mediaprint-Kapa a ostatních distributorů

Tvar distribuují firmy A.L.L. Production, Transpress, Mediaprint-Kapa, RAM, PNS a redakce. Objednávky do zahraničí přijímá redakce.

Napsali do TVARu

Na poslední valné hromadě Obce spisovatelů zazněla z úst známého českého prozaika kritická slova na adresu novinářů zejména za to, že prezentují terorismus, třeba na celé titulní straně. Je to pravda jen zčásti, nebo spíš je to jen část pravdy.

Denní tisk - a zejména krajský - se čím dál víc stává záležitostí pro silné žaludky, pro otrlé nebo otupělé čtenáře. Většinu stránek zaplňují zprávy o mordech, loupežích, podvodech, přepadeních, znásilněních, o klopýtnutích (často neprokazatelných) politických špiček. Samozřejmě teror a kriminalita jsou závažné jevy a nelze o nich nepsat, jde jen o to, v jakých proporcích. Jsou totiž i jiné fenomény, které vytvářejí obraz společnosti.

Nedočtete se však, že se někomu navzdory čím dál horším podmínkám pro poctivé podnikání podařilo něco, co je hodno následování. Z tisku zmizel takzvaný lid (proboha nikoli v marxistickém smyslu!), vytratil se občan, natožpak aby se objevil zaměstnanec či přímo dělník - člověk, hlavně v případech, kdy se o něm mluví jako o obviněném. Imputuje to pocit, že jsme národem gaunerů.

Připadá mi dojemnou snaha Syndikátu novinářů o vytyčení jakéhosi etického kodexu novináře, několik zahraničních modelů jsme už v Mediažurnálu četli. Nikde se však nemluví o etickém kodexu vydavatele, přestože novinář píše jen to, co mu vlastník listu dovolí, jaké mu dá dimenze. Ty dnešní jsou povážlivě široké pro bulvární senzace s kriminálním nebo alespoň skandalizujícím obsahem. Kultura naopak bývá z těchto dimenzí vytlačena, přestože není jen záležitostí specializovaných časopisů, ale součástí života v regionu.

Na téma Kultura a tisk pořádala před časem konferenci také Obec spisovatelů. Došlo se k závěrům, že je s tím nutno něco udělat. Jenže konference se zúčastnili právě zástupci kulturních periodik, a tak se v denním tisku nic k lepšímu nemění, spíš naopak. Chybí recenze i informace, zmizel literární fejeton. Čtenář je vystaven stále většímu tlaku medializované kriminality, aniž k tomu najde protipól. Samozřejmě že to negativně působí na společenské klima.

Jenže všechno není vina novinářů, i když za trend, kterému podlehli, je není možno chválit. Noviny jsou dnes především trh a kšeft - ne nadarmo je tolik listů v cizích rukách, zahraniční investoři je nespolykali z nezištných sympatií. Pak není divu, že tato „nová filozofie novin“ (tím termínem jsem slyšel operovat v jedné redakci) má zpětný vliv i na novináře, z nichž někteří se v negativních jevech světa a společnosti vyžívají už jen proto, aby se v redakci udrželi. Koneckonců, někde platí docela dobře.

LADISLAV MUŠKA

•

(...) Čas od času zavítám na vaší stránku *(pozn. redakce: internetové stránky Britské listy* `http://blisty.Internet.cz/`). Líbí se mi polemický ráz vašich listů, jejich snaha o objektivitu i důsledna snaha vždy umožnit slovo oběma stranám. Některé vaše časté přispěvatele bych označil za autory prezentující původní, podnětné a zajímavé názory. Po přečtení převzatého článku s rozhovorem A. Lustiga v časopisu Tvar se mi však zdá jakékoli další prodlévání s denním tiskem (se záležitostmi vteřinového významu) jako bolestná ztráta času. Vím, že život většiny z nás se skládá převážně ze záležitostí onoho vteřinového významu a že takové události mají značný vliv na náš každodenní život. Nicméně chytrost, kompetentnost a profesionalita v konfrontaci s hloubkou a moudrostí nejednou ztrácejí - téměř neuveřitelně - svou váhu a důležitost. Domnívám se proto, nechcete-li přicházet o čtenáře, pak budto nesmíte podobné články zařazovat vůbec, nebo jich naopak musíte zařazovat mnohem, mnohem více. Dobrá rada? Dík za pozornost. S úctou (...)

J. NEZVAL

(Převzato z Britských listů, zaslal šéfredaktor Jan Čulík)

Napsali o TVARu

„Když se hráči zbavili dvou zdřevěnělých šachových figur, jako by se uklidnili a zapomněli na letmé střetnutí - na šachovnici však na tomto místě stále ještě bylo cítit jakési chvění, jakési úsilí o znovunabytí TVARu...“

(Vladimír Nabokov: Lužinova obrana, přel. Ludmila Dušková, Praha, Odeon 1990, s. 87.)

Karel Pecka jakoby doma

Slavnostní předávání cen za literaturu má v Čechách z minulosti koženou oficiální tradici a stále si ji udržuje, byť v modifikované podobě. Křest nových knih se tu nekonával, znali jsme ho z doslechu. Dnes se křtí kdeco, nejen knihy, bohužel opět v ofrakované, bohatě koktajlované podobě, jen když je reklama. Dobré knihy a dobré události nemají na reklamu štěstí. Nekřtí se v proslulých sálech, nejsou tam populární osobnosti.

Přátelé Karla Pecky, nakladatelství Maťa a další nemohli mít šťastnější ruku než uvést na veřejnost dvě knihy v prostředí Karlu Peckovi vlastním a všem zúčastněným blízkém, to jest v hradčanské restauraci U černého vola, kterou skupina kolem Karla Pecky provozovala a stále provozuje ve prospěch nevidomých. Byl tu jakoby mezi námi a slyšel slova Jiřího Stránského o svých posledních malostranských humoreskách Svůdnost černé barvy, *které připravila k vydání Peckova sestra, paní Hana Otrubová, bratrovi neuvěřitelně podobná. A slyšel i autora knihy* Hra doopravdy *Jana Lukeše, který přes dva roky natáčel s Peckou velmi osobní rozhovory. Peckovi, který nikdy toho o sobě a o svých názorech neřekl nikomu tolik, kolik Lukešovi, na vydání této knihy velmi záleželo. Zemřel bohužel dřív, než se ji podařilo vydat.*

Nevím, zda nás v tomto přirozeném a naprosto neformálním prostředí shora slyšel nebo ne, ale vím jistě, že my slyšeli jeho: z posledních povídek, kterými uzavřel své „malostranství“, i z hluboké zpovědi o sobě. Odehrát se to někde jinde a jinak, tak by si určitě i tam nahoře zacpal uši.

ANTONÍN JELÍNEK

Tradiční předvánoční setkání Klubu přátel Tvaru mělo tentokrát zvlášť milé hosty: osobně převzít certifikáty Korespondenční literárněvědné akademie Tvaru přijeli do pražské kavárny Velryba dva z čerstvých absolventů, DrAk. Anna Dostálová a DrAk. Eduard Kudrna. Spolu s nimi se o tom, že co slíbíme, to splníme, přesvědčili všichni účastníci besídky. Organizační štáb zde totiž nejen za pomoci grafických výstupů nejmodernějšího statistického softwaru pohovořil o zjevných i nezjevných přínosech naší loňské školy hrou, ale zároveň předvedl ceny pro nejlepší DrAk-y. Ti měli totiž slíbeny nejen certifikáty, ale také mobilní Pegásky, nejlepší docela i samohyb. Mobilní Pegásky udělaly z malých dřevěných běloušků kolečka a křidélka, nalepená básnířkou Správcovou. Samohybem pro premiantku KLA je mercedes 300SL model 1957, od firmy English Toy Cars, oblíbený kabriolet Jamese Bonda. Přítomní DrAc-i prodleli pak s pracovníky KLA v srdečném rozhovoru, který Hlavního lektora i Organizační štáb znovu přesvědčil, jací to zvídaví a zajímaví lidé žijí všude kolem v českém světě. (Na snímku Vítězslava Čížka předává P. Janáček [vpravo] certifikát DrAk-u E. Kudrnovi.) **r**

Čumim, čumim, čumim na bednu

Od 10. ledna (ve 21.30 na ČT2) budeme pravidelně sledovat nový dokumentární seriál. Je to pentalogie *Otázky z Asie Igora* a *Jasmíny Blaževičových*, kterou přináší Tvůrčí skupina Karla Hynieho v koprodukci s Chorvatskou televizí HRT. Chorvatský manželský pár, novinář a filmařka, kteří od počátku devadesátých let žijí v Praze, procestovali Malajsii, Thajsko, Kambodžu, Indonésii, Hongkong a Filipíny - nikoli však jako turisté či příležitostní novináři. Roční pobyt, připravený s pomocí agentury Epicentrum, byl inspirován loňskými změnami v Asii, především událostmi kolem Hongkongu. Autorům umožnil poznat lidi důkladně, získat si jejich důvěru a na jednotlivých osudech do hloubky studovat současnou Asii a zprostředkovat ji našemu divákovi, jehož často naplňuje obavami. A tedy díly nejsou uspořádány chronologicky - co jsme všechno viděli a co jsme viděli potom. Mají tematické názvy: Úspěch, Víra, Zločin, Umění, Smrt. *Pokusil jsem se položit lidem jihovýchodní Asie klíčové lidské otázky... Na celé práci bylo zajímavé, že na ně odpovídají v Asii často úplně jinak než zde* - říká Igor Blaževič.

Budeme sledovat třeba hospodářský zázrak v Malajsii, kde se autor ptá, zda jeho příčinou není zdejší „osvícená diktatura“, preferující původní pohodlnější občany proti pracovitým Číňanům. Indonésii vidí zase jako zemi úspěšné koexistence věřících tří vyznání: křesťanství, islámu a buddhismu. Zavede nás do Boroboduru, největšího buddhistického kláštera světa. Sleduje buddhistickou odevzdanost, která nechce měnit svět, bez povinnosti víry v jakéhokoli boha, vedle praktického islámu, který vstřebal místní kulty, je vírou chudých a nepřipouští otázky a pochybnosti. V Kambodži, donedávna zemi Rudých Khmérů, si autoři vybrali Pailin, město na thajské hranici. Přechází mráz po zádech při rozhovoru s jedním z mužů Pol Potova vedení. Třebaže otázky míří „na tělo“, odpovědi jsou zdvořilé, společenské, *ano, čistky byly nerozumné... Rozbití rodiny? Ano, bylo to tu opravdu jiné.* Tak hodnotí období, v němž byly vyvražděny dva miliony lidí, člověk, který za vše spoluodpovídá. Khmérové se rekrutovali ze třinácti až sedmnáctiletých chlapců, byli odebíráni rodinám a vychováváni na zabíjáky. Jako strážci v kriminálech sledovali vězně s úmyslem najít chybu, ohlásit - a zabít. Dnes, odrostlejší, hrají z nudy kulečník. Jejich viny byly zapomenuty, oni sami si je ani stínem nepřipustí. Tento rovněž krutý a nespravedlivý smír je tady však jedinou možností, jak „přetrhnout řetěz vraždění“. V Thajsku se dokument zabývá uměním. Zdejší národ něco takového nepotřebuje, nerozumí tomu, nedokáže si to spojit s žádnou tradicí. Abstraktní umělec je považován za „západního“, maluje si pro sebe. Buddhovy sochy nejsou umění, jsou to relikvie, které splní lidská přání. O něco úspěšnější je mladý umělec neobuddhistický, který přináší postmoderní hru s tradicí. Dostal zakázkou výzdobu banky - větší publikum si však rovněž nezískal. Proti této líbivosti vystupuje čtyřčlenná skupinka undergroundu, snažící se ukázat pravdu a provokovat diváky - ti ji však lhostejně míjejí. V Bangkoku první sochu zdejšího panovníka vytvořil až v tomto století průměrný italský fašista, který ve své vlasti neměl šanci. Lidé však ani v ní nevidí umělecké dílo: věří, že se stala sídlem panovníkova ducha. - Souvisí tento zcela odlišný životní styl včetně asijských odpovědí na položené otázky s asijským vnímáním posmrtného života, táží se autoři v dílu posledním, který je věnován smrti a byl natočen v Číně, Indonésii a na Filipínách.

JANA ČERVENKOVÁ

SLOVENSKÉ DROBNICE (41)

Literárna kaviareň G plus G a pár dní na to Česká televízia uviedli televízny dokument Tisove tiene, ktorý nakrútil Dušan Trančík podľa scenára Andreja Bána. Film bol nakrútený pri príležitosti päťdesiateho výročia procesu s prezidentom Slovenského štátu rokov 1939-1945, dr. Jozefom Tisom (1887-1947). Medzi panychídu, ktorá sa konala vo výročný deň popravy pri Justičnom paláci v Bratislave, v priestoroch ktorého prebiehal proces a kde bol aj dr. Tiso popravený, zádušnou svätou omšou v rodnej Bytči a púťou v Altötingu, dali autori filmu príležitosť vystúpiť niektorým aktérom tej doby. Podarilo sa im získať svedectvo amerického dôstojníka CIC, bratislavského rodáka Johna Spieglera, ktorý dr. Tisu, ukrývajúceho sa v kláštore v bavorskom Altötingu, v júni 1945 zajal, ďalej jedného z jeho dvoch obhajcov dr. Ernesta Žabkaya, štátneho zástupcu dr. Antona Rašlu, dnešného administrátora z Bánoviec nad Bebravou, kde bol Tiso farárom a svoj úrad vykonával celú dobu aj popri prezidentskej funkcii, a čestného predsedu KDH, nedávneho slovenského veľvyslanca vo Vatikáne Antona Neuwirtha. Film bol doplnený dobovými filmovými zábermi Slovenska rokov 1939-1945 a zábermi z Tisovho procesu. Treba oceniť, že sa Dušan Trančík pustil do tejto háklivej témy. Niet pochybnosti o Tisovej vine, o tom dávno rozhodol súd, ale skutočnosť, že sa minulý režim nedokázal vyrovnať s niektorými ošiaľmi minulosti, zanechala stopy vo vedomí ľudí podnes. Tvorcom filmu by som zazlieval jedno, že si nepozvali ako komentátora filmu historika. Toto téma - Tiso, Slovenský štát, transporty a ďalšie excesy ľudáckeho režimu patria dnes už histórii. Anton Rašla ako pamätník od roku 1948 napísal viacero kníh, v ktorých vysvetľoval svoje postoje prokurátora Národného súdu. Ale ani on, ani nikto iný v tomto filme nepovedal, že proces s Tisom bol politický proces v dvoch líniách . V prvej rovine išlo o proces s predstaviteľom vojnového slovenského štátu, ktorý bol autoritatívny svojou podstatou, zodpovedný nielen za deportácie Židov, ale aj za nedemokratický systém, ktorý zaviedol hneď po 6. októbri 1938; za účasť Slovenska vo vojne po boku nacistického Nemecka, za hrôzy, ktoré spáchali Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy po potlačení Povstania. V druhej rovine na Slovensku v roku 1947 prebiehal politický boj medzi komunistami a demokratmi. Práve komunisti využili proces proti Tisovi na diskreditovanie Demokratickej strany, ktorá vyhrala na Slovensku voľby v roku 1946. Nikdy sme sa uspokojivo nedozvedeli, prečo z procesu bol vylúčený minister vnútra a šéf Hlinkových gárd Šaňo Mach, ktorý nakoniec bol odsúdený k dlhoročnému väzneniu, v roku 1968 amnestovaný a zomrel v roku 1980. Pričom Šaňo Mach bol ten, ktorý niesol priamu zodpovednosť za organizovanie transportov, keď hovoríme len o tejto veci. Nemôžeme brať vážne názory Václava Kopeckého k tomuto problému, ani Gustáva Husáka z roku 1963. Ivan Kamenec, ktorý teraz vydal monografiu Jozefa Tisa „Tragédia politika, kňaza a človeka“, bol by iste najvhodnejší komentátor. Film by bol výstižnejší. Dušan Trančík na besede u Fedora Gála po premietaní vyslovil ľútosť, že sa mu nepodarilo dostať k určitým filmovým materiálom, o ktorých vie, že existujú. Tiež sa mu nepodaril rozhovor s predstaviteľom slovenského episkopátu. Názor Vatikánu na Tisa a jeho politiku je bežne dostupný vo vydaných dokumentoch. Už v júli 1942 štátny sekretár Msgr. Tardini poznamenal: "Je to nešťastie, že prezidentom Slovenska je kňaz. Každý chápe, že Svätá Stolica nemôže zastaviť Hitlera. Ale kto pochopí, že nevie udržať na uzde kňaza". Správy Burzia, chargé d'affaires Vatikánu v Bratislave, okrem iného vyšli v Pithartovej Přítomnosti v roku 1991. Kardinál Korec k 45. výročiu začiatku deportácií Židov zo Slovenska v roku 1987, keď odvaha nebola tak lacná ako dnes, podpísal list slovenských intelektuálov odsudzujúcich deportácie. Že sa nechce vyjadrovať k Tisovi, to už je jeho problém. Nútiť ho nik nemôže, veľavravný bol už jeho postoj k odhaleniu pamätnej tabule Tisovi na škole v Bánovciach v roku 1990. Anton Neuwirth obhajuje Tisu teóriou "menšieho zla". Podľa neho "zlo je nedostatok dobra". Dušan Trančík nakrútil silný film. Popri Šimkovom Šiestom prápore je to jediný film, ktorý sa zaoberá históriou Slovenského štátu, v tomto prípade jeho prezidenta, a zároveň postojmi jeho pohrobkov. Niektorých ľudí žiadne argumenty nepresvedčia, ale napriek tomu je treba, aby sa nakrútilo čo najviac filmov s touto problematikou, aby sa aspoň dnešná slovenská spoločnosť vyrovnala s minulosťou svojich rodičov a starých rodičov. Film bol nakrútený vďaka Českej televízii. Treba veriť, že kvalitatívne nová situácia na Slovensku umožní, aby producentom takýchto filmov bola aj Slovenská televízia. Teraz je treba, aby aj jej prostredníctvom mali možnosť diváci na Slovensku poznať nielen Trančíkov, ale aj Šimkov film, nielen tí, ktorí môžu zachytiť signál ČT1 alebo ČT2.

VOJTECH ČELKO

Daniela Hodrová
Zkouška labyrintem

(Pokračování ze strany 1)

la, stavu, životního poslání. Dlouho se poutníkovi žádné takové místo, které by mohl přijmout jako střed, neukazuje, znovu a znovu je poutník zklamán tím, co vidí, prohlédá postupně marnost všeho lidského „lopotování“, veškerého toho „motání“, „kolotání“, pobíhání sem a tam, vybíhání ven, završujícího se posléze bez výjimky pádem do hlubiny. Jedenkrát mu svitne naděje, to když je veden na hrad Moudrosti. Však - žel! - královna Moudrost se ukáže být Marností a poutníkova audience má charakter soudního procesu (u královnina trůnu leží „ukrutná šelma“ - „pes-li, či rys, či drak nějaký“ - netvor labyrintu). Poutník je obžalován. Z čeho? Stručně řečeno - z „jinakosti“. Poté se poutník stane svědkem historie svého „předchůdce“ v labyrintu krále Šalomouna. To je zajímavý moment nejen proto, že připomene pohádkové hrdiny, kteří podstupují jeden po druhém zkoušku, v níž teprve třetí z nich - princ nebo hloupý Honza - uspěje. Také mytický labyrint byl dobýván více hrdiny, než se dostavil Théseus a byl úspěšný. Poutník Komenského - v očích obyvatel města vnímaný rovněž jako „hloupý Honza“ („divný filosof“, „bloud“, „všetýčka“...), poučen příběhem Šalomounovým, ale především veden Boží prozřetelností, zažije pak moderně řečeno šok - v okamžiku prozření vyjde z města. Neocitne se nicméně ve volné krajině, ale v jakémsi tmavém pokojíku, vstoupí „vnitř do srdce svého“, kam vzápětí pronikne paprsek světla a sestoupí Kristus. Tento prostor je tedy ještě zjevněji symbolický než město - vše se totiž nadále odehrává v srdci věřícího. Pravidelný půdorys města, v němž šlo sotva zabloudit a jenž byl vlastně jen labyrintem myšleným, vystřídal tedy útvar zcela jiného druhu, veřejný prostor nahradilo místo intimní, živé. Cesta od světa do srdce, zvnějšku dovnitř je typicky mystickou cestou - příběh labyrintu se interiorizuje a ovšem vlastně rozpouští, protože přebývání v srdci s Kristem už v sobě nemá vůbec nic, co by mělo podobu cesty a zkoušky, věřící je prostě prostřednictvím různých výjevů Kristem zasvěcován do článků katechismu „vnitřních křesťanů“.

Příběh, který dozajista představovala poutníkova cesta městem, plná nástrah a zklamání, se rozplývá v traktátu. Komenského město, jímž prochází alegorický poutník s autobiografickými rysy (tento osobně individuální moment nám připadá důležitý), jako by byl čímsi na způsob mandaly: ten, kdo v duchu mandalou prochází, dospívá ve své meditaci do stavu nirvány, vnitřního osvobození. Zdá se, že i jindy může mít průchod labyrintem a hra na labyrint podobný význam: určitý způsob pohybu - pohybu v kruhu, kruhového tance - uvádí bytost do „jiného“ stavu, dovoluje jí napojit se na proudy energie, dotknout se jiné dimenze. Analogický smysl měly i labyrinty na stránkách irských středověkých rukopisů. Znázorňovaly víření kosmu, ale současně sloužily jako meditativní obrazce, které měly čtenářovu mysl uvést do určitého stavu, připravit na četbu Evangelií na následujících stranách. Duše „vířící“ v labyrintu tedy svým způsobem napodobuje víření kosmu. Labyrint světa a ráj srdce, zřejmě proto, že byl dílem mystika, pro něhož je podobný postup obvyklý, odhalil labyrint v jeho mentální podstatě, jako strukturu a příběh odehrávající se v lidské duši. „Netvorem“, s nímž se poutník musel utkat, než se mohl obrodit a nechat rozplynout své „já“ v lásce ke Kristu, tu nebyl tvor ležící u nohou královny Moudrosti-Marnosti, ale poutníkovo bloudící „já“, Jiný. Zkouška labyrintem nebyla jen zkouškou víry, mytickou iniciací, ale zcela evidentně byla také zkouškou „já“.

Symbolika labyrintu ovlivnila rovněž zahradní architekturu. I když v některých zahradách měla původně bludiště z živých plotů iniciační význam (kupříkladu v zednářských zahradách), v praxi převládl u zahradních labyrintů světský aspekt, moment hry a milostného flirtování. Zejména v rokoku se bludiště stalo pouze jednou z atrakcí spolu se zmenšeninami orientálních a jiných staveb a žertovnými fontánami. Ideu labyrintu v její plné závažnosti a s jejím iniciačním významem znovu objevil romantismus. Pohrával si s ní sice už gotický román 18. století, kde matnou vzpomínkou na labyrint zůstávají bludiště hradních a podzemních chodeb, spojující hrad s krajinou, která jsou v těchto románech obdobou netušených rodových vazeb, ale náboženské a rituální významy labyrintu byly vesměs zapomenuty. V romantismu se pak dostává do popředí identita hrdiny, který bloudí ve vlastním, nezřídka se dvojícím vědomí, ocitá se tváří v tvář záhadě své existence. Rysy labyrintu dostává vedle hradu také dům se skrytou komnatou - tajemným středem. (Ve snech se i známý, *náš* dům může měnit v labyrint, v němž neznámé prostory symbolizují skrytá zákoutí duše.) Romantický dům, právě tak jako barokní palác či gotický hrad, je typem vertikálního labyrintu. Jakési vertikální labyrinty kreslil ve svých fantastických projektech „vězení“ na konci 18. století G. Piranesi. Vidíme z nich vždycky jakoby jen část, budící dojem, že podobný prostor pokračuje i mimo obraz. Podstatným prvkem těchto imaginárních „vězení“ jsou schodiště, spleť schodišť na sebe vesměs nenavazujících, končících v půli, vedoucích do prázdna.

Zvláštnost romantické reflexe labyrintu spočívala i v jeho promítnutí do roviny vyprávění, jež se na způsob orientálních románů do nekonečna větví a někdy zrcadlí i sebe sama. Příběh se rozrůstá v labyrint - labyrint příběhů, jímž bloudí hrdina na cestě k sobě - ke *svému* příběhu, a spolu s ním i čtenář, jako je tomu kupříkladu v Rukopise nalezeném v Zaragoze (1804 - 1805, 1847) J. Potockého. Narativní labyrinty připomínají mimochodem útvary, kterými se zabývá fraktální geometrie - příběhy se zdvojují příběhy dvojníků, postav s analogickým osudem, a ty v sobě opět obsahují příběhy dalších dvojníků. I tyto labyrinty skrývají „netvora“. Jeho příběh stojí obvykle v centru románu: bývá jím záhadný předek - dvojník hrdiny, jehož tajemství je osudově spojeno s hrdinovou identitou (poutník Melmoth ve stejnojmenném románu Ch. R. Maturina z r. 1820).

Kromě hradních a podzemních chodeb a narativních labyrintů zná však romantismus ještě jeden typ labyrintu - les. Ten znal ovšem už středověk. „Selva oscura“ Dantova, místo básníkova setkání se třemi alegorickými šelmami, byla místem, odkud se odvíjela cesta symbolickými prostory pekla, očistce a ráje (ty byly rovněž svého druhu labyrinty - vertikálními labyrinty, v nichž se po spirále sestupovalo a vystupovalo). V lesním labyrintu na Altdorferově obraze Svatý Jiří v lese (1510) svádí světec zápas s drakem - zvířetem chaosu, které se v pohádkách jeví jako potomek netvora z antického labyrintu (pro taoisty symbolizuje drak cestu, na okamžik se zjevící a vzápětí mizící v tajemství). Ve středověkých rytířských románech se les - místo bloudění, ztráty paměti, šílenství, pokání - stává symbolem jedné fáze hrdinovy existence, analogií katabáze, symbolické smrti jako stavu ducha na cestě duše hledající svůj střed a jeho obraz - svatý grál. V lese rytíř ztrácí své jméno a zapomíná svůj příběh. Les je variantou podsvětí, jež je obrazem nevědomí, a proto se v něm hrdina potkává a střetá mimo jiné s všelijakými netvory. Ve chvíli, kdy se rozpomene na svůj příběh a na své jméno, les mizí, cesta k hradu a grálu je otevřena. Barokní, ale zejména romantický les tyto středověké významy lesního labyrintu vstřebává. Hrdina Grimmelshausenova Simplicia Simplicissima (1669) potkává v lese podivnou bytost Stálejiného - obraz vlastních proměn v labyrintu světa. Jiný netvor, zobrazený na frontispisu k prvnímu vydání, představuje hybridní stvůru s atributy ptáka, ryby, kopytníka, draka - symboly živlů a hlavou ďábla či satyra. Zbloudění v lese předchází cestě „stálestejného“ (stejné chodby, stejné zákruty spirály), les je podobou labyrintu dynamického, neustále se proměňujícího, je *neklidným* labyrintem. Ani fraktální geometrie nemůže postihnout tvar tohoto prostoru, v němž spolu s principem „stálestejného“ či lépe „stálepodobného“ vládne princip „stálejiného“, neboť každý strom, byť patří k témuž druhu, je nanejvýš podobný, ale nikoli stejný. A s touto povahou lesa pak nepochybně souvisí i fakt, že je takový labyrint na rozdíl od architektonických a geometrických labyrintů acentrický, respektive střed se může nalézat všude nebo nikde, případně všude a nikde. Podobný labyrint klade ovšem větší nároky na putujícího - „lesního chodce“ (E. Jünger) - labyrint před ním vyvstává nejen jako problém hledaného středu, ale sám labyrint se mu jeví jako problém. Problém labyrintu se prostupuje s problémem bytosti, před kterou se rýsuje možnost tento prostor přijmout jako labyrint - místo své zkoušky, anebo nepřijmout a vyjít odtud neproměněna. Geometricky uspořádané labyrinty byly čímsi pevně daným, pokud šlo o střed, cestu k němu, vesměs jedinou možnou, a dokonce i o typ hrdiny, který takovou cestu podstupoval. Zároveň byl pevně dán de facto i smysl labyrintu. Bloudící lesním labyrintem se však pohybuje územím, v němž předem daná cesta neexistuje, ale rozvětvuje se v něm množství cest, stezek a steziček, anebo jím naopak žádná cesta nevede, střed je čímsi, co se jako taoistický drak-symbol cesty na okamžik zjeví a vzápětí zmizí. A také smysl jeho bloudění je něčím, co se každým krokem proměňuje, ukazuje se být hypotetický, mnohý, místo jednoho smyslu se před bloudícím otvírá celé pole smyslů. Máme před sebou labyrint jako strukturu úplně jiného druhu, a přece nepochybně i toto je labyrint. Jestliže v geometricky uspořádaném, statickém labyrintu založeném na stejnosti byl netvor podobou Jiného, který se v něm náhle vynořil, v lesním labyrintu založeném na podobnosti-jinakosti zůstává netvor, pokud se tu vůbec ztělesní, stejně nevyhraněný jako prostor lesa, je stejný či lépe podobný a jiný zároveň, neustále se proměňuje a uniká. Zdá se příznačné, že 20. století, které právě tento typ labyrintu přitahuje, přijímá prvky tohoto mnohým, hypotetickým smyslem obdařeného labyrintu i tam, kde se líčí labyrint geometricky uspořádaný, tedy zdánlivě přehledný a s jasným středem. To je případ knihovny v Ecově románu Jméno růže (1980), jejíž pravidelný

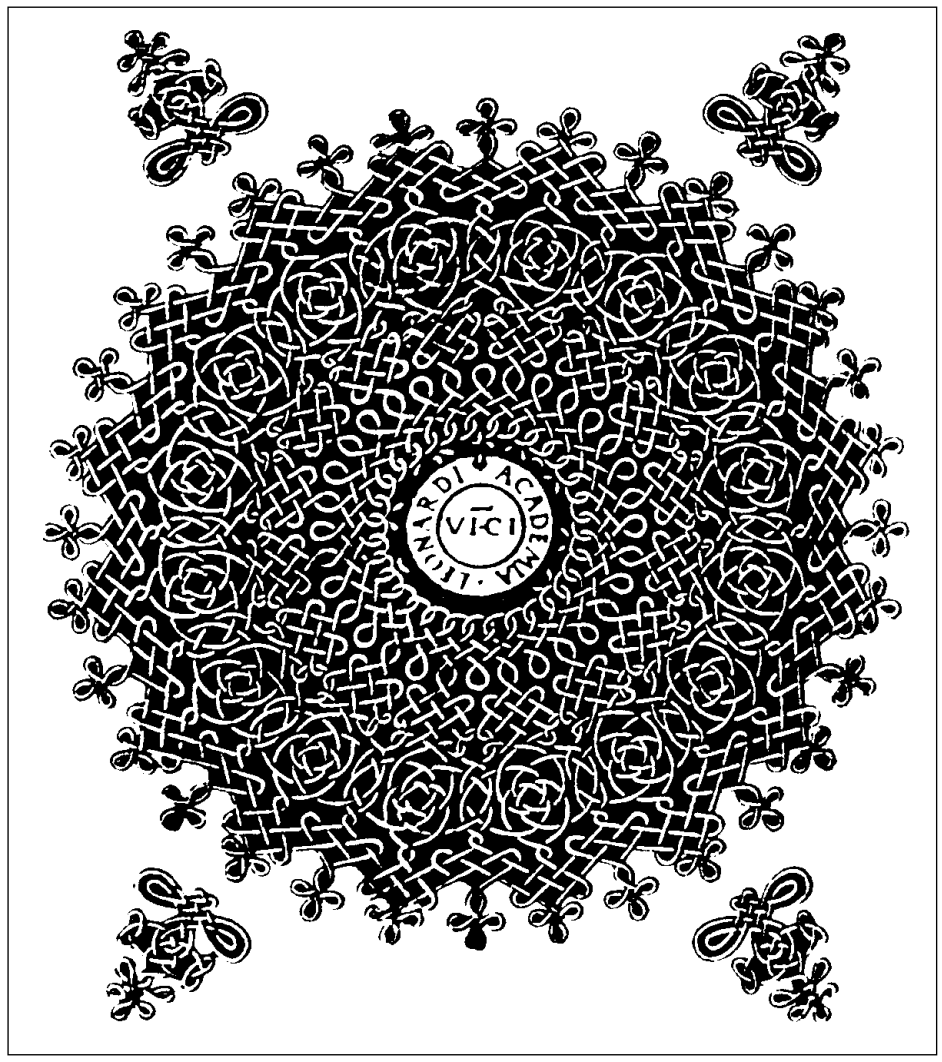

„Uzel Leonardův“ (škola L. da Vinci, kol. 1510)

knížete labyrintickým palácem ve Vieriově Kristoslavovi (1689) a také zasvěcení adepta v Chymické svatbě Christiana Rosenkreutze (1616) od J. V. Andreae. V romantickém lese se netvoři často nevyskytnou, ale atmosféra hlubokého lesa je jejich přítomností prosycena - sám les, místo tajemných proměn a znamení, jako by byl netvorem, s nímž se poutník musí utkat. Případně je tímto netvorem hrdinův dvojník. V hustém lese s propastí se mnich Medard z Hoffmannova Ďáblova elixíru (1815 - 1816) setkává se svým neblahým dvojníkem a hrdinovo znejistěné „já“ uchvátí vír nepochopitelných událostí a příběhů („Jsem tím, čím se zdám, a nezdám se tím, čím jsem, jsem sám sobě nevysvětlitelnou hádankou, odloučil jsem se od svého já.“).

Les byl tedy už od středověku, kde ostatně mají původ i „lesní“ pohádky (O perníkové chaloupce aj.), místem proměn, smrti a znovuzrození. Tradice lesního labyrintu, jímž je zkoušen hrdina, pokračuje významně i ve 20. století, v románech o cestě do divočiny, kde bloudění pralesem souvisí se sestupem k počátkům civilizace a s možností hrdinova znovuzrození (J. E. Rivera: Vír, 1924; A. Carpentier: Ztracené kroky, 1953), a také na obrazech M. Ernsta, R. Matty, W. Lama aj. Důležitá je však podstatná odlišnost tohoto vegetativního labyrintu od labyrintu architektonického a geometrického. Zatímco ty byly díky své geometričnosti statické, „hotové“ jednou provždy a jejich řád byl ovládán principem

půdorys - osmihran - svádí mnichy i čtenáře k tomu, aby v tomto prostoru hledali střed a jediný smysl, zatímco ve skutečnosti tento labyrint žádný významový střed nemá a odkazuje ke světu jako labyrintu s nesčetnými středy a smysly. Patrně nikoli náhodou se reflexe dynamického, neklidného labyrintu rozvíjí v téže době jako ve fyzice úvahy o dynamických strukturách a nestabilních systémech.

Další variantou negeometrického, dynamického labyrintu se stává město - město ovšem úplně jiné, než jaké bylo město-svět Komenského. Spolu s ním se rodí „netvor“ tohoto labyrintu - městský dav. V románech přelomu 19. a 20. století přejímá roli netvora v městském labyrintu nejčastěji dvojník (romány Jiřího Karáska ze Lvovic), známý už z lesních labyrintů. Dvojníkem je i Golem ze stejnojmenného románu Meyrinkova (1915). Golemova podoba ožívá v Athanasiu Pernathovi, který se jednoho dne převlékne za Golema v místnosti bez dveří (on *je* Golem) a zároveň je zosobněním „zločinu, který se dnem i nocí plíží těmito ulicemi a hledá své naplnění“ a tísnivé atmosféry ghetta, periodicky se zahušťující a ztělesňující v bytosti netvora. Netvor jako zosobnění pocitu, atmosféry, stavu vědomí souvisí už v tomto románu velmi bezprostředně s labyrintickým charakterem města - ghetta jako města ve městě. Literatura 20. století se posléze plní labyrintickým městy (Dublin Joyceův, Petrohrad Bělého, New York Dos Passosův, anonymní města z románů Robbe-Grilleta a Butora, Praha současných českých autorů...). Labyrint, který v Golemovi byl ještě v podstatě centrický a měl jediného netvora, pozbývá středu, nestvůry se nezřídka množí (jako v prózách M. Ajvaze), právě tak jako středu pozbývají moderní velkoměsta, která zbavena hradeb bují do krajiny jako nemocná tkáň. Sídliště obepínající někdejší střed města představují novou verzi geometrických, vesměs nikoli kruhových, ale častěji šachovnicových labyrintů - nových říší „stálestejného“. (K zvláštnostem reflexe labyrintu v tomto století patří i jeho znázornění v podobě knihy, do níž hrdina vstupuje a bloudí.) Městský chodec se noří do tajemných a zneklidňujících prostorů, vyvstávajících kdekoli, na místech, která žádná tajemství nesugerují, vypadají veskrze všedně, banálně. Sám labyrintický, magický charakter města postupně, jak století míjí, přestává být čímsi daným, s čím se hrdina musí potýkat, ale jeví se jako záležitost individua, jež město tímto způsobem vnímá, ať se jedná o postavu románu, spisovatele, nebo urbanistu (A. M. Ripellino v Magické Praze, 1973).

Je Praha labyrintem? - Možná ano, možná ne. Člověk podstupuje zkoušku labyrintem, který si sám „kreslí“, strukturuje, tak jako psychicky nemocný kreslí svou mandalu - obraz stavu své duše, a tím se léčí. Romanopisec si kreslí, někdy znovu a znovu, mandalu města, a procházeje psaným městem se proměňuje. Labyrint nabývá svého smyslu teprve ve chvíli, kdy do něj vstoupí ten, pro koho je určen, ba dokonce se zdá, že některé prostory se mění v labyrinty teprve vstupem hrdiny: ten v něm hloubí chodby a jejich zákruty na míru svého těla a duše, odvíjí ze sebe labyrint jako svitek. Jakékoli místo se tak může proměnit v labyrint, neboť labyrint je vlastně vztahem, zvláštním vztahem, který bytost v jistém rozpoložení, v jisté fázi svého vývoje s místem naváže, spřáhne se tak říkajíc s ním, a zároveň je neobyčejným prožitkem místa, který může pocítit jen ten, jenž se tomuto místu otevře, je naladěn místo přijmout jako svůj úděl, neboli do určité míry je už v okamžiku vstupu zasvěcen. Byť se na první pohled zdá, že labyrint vyjadřuje nesoulad mezi místem a bytostí, která mu nedokáže porozumět, a proto se v něm nevyzná, ve skutečnosti v sobě tají možnost splynutí, souladu a spolu s ním i možnost smyslu. Z labyrintických prostorů 20. století se smysl často vytrácí nebo se pouze dostává „mimo obraz“. U M. C. Eschera tvoří labyrint do sebe zasunuté prostory či týž prostor nahlížený z různé perspektivy, u něhož se problematizuje nahoře a dole, uvnitř a vně, a také střed chybí, není-li jím proměňující se pohled diváka (Relativita, 1953).

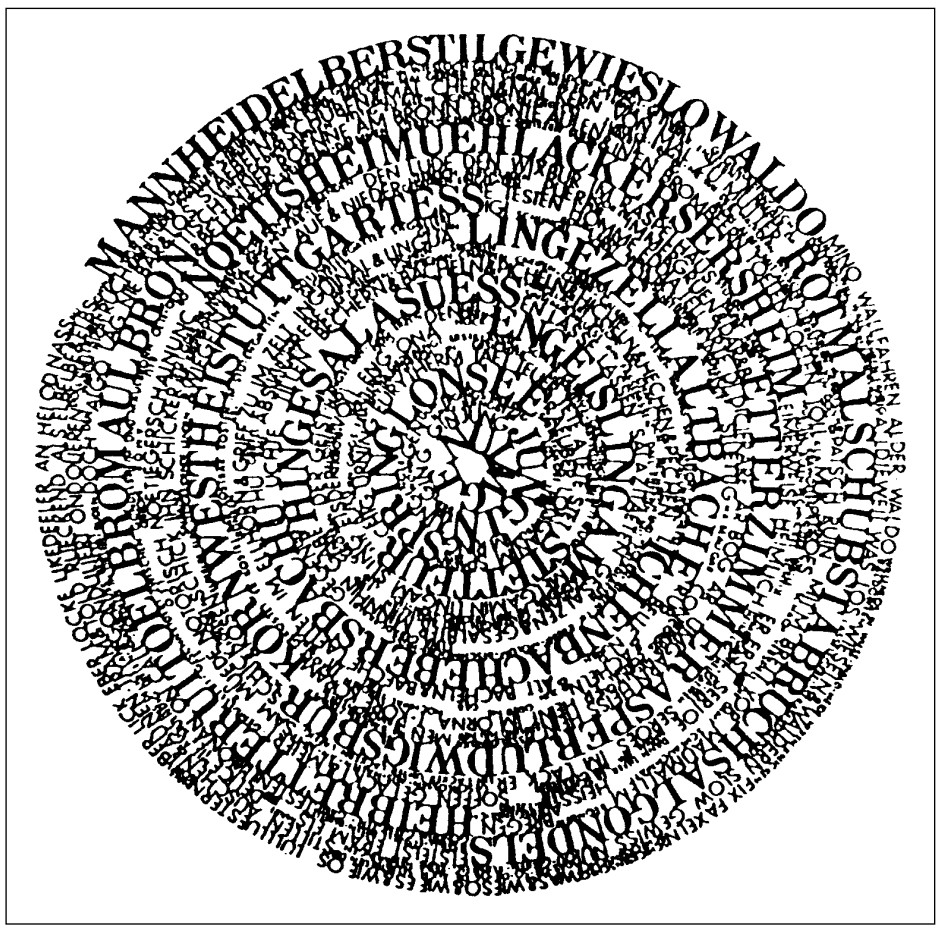

F. Kriwet: Kotouč (1963)

Postavy, které se tímto prostorem pohybují, připomínají i svou stylizací a stejností figurky stolní hry, manekýny z jakési hry „na svět“. Podstupují zkoušku labyrintem, v níž podle všeho neuspějí. Snad proto, že jsou stejné a je jich tam tolik. Nebo je to stále táž figurka? Labyrint je místem zkoušky a obřadu, zápasu a meditace, hry a léčby, zasvěcení, smrti a znovuzrození. Toto znovuzrození se děje na základě dialogu „já“ s „ty“. Z hloubi a tmy labyrintu vztahu „já“ k „ty“ se rodí „vědomí neměnného partnera“ (M. Buber), dostávající podobu zjinačeného „já“, Jiného, toho, co se jeví různě nestvůrné. Sporná se nicméně zdá neměnnost tohoto partnera - neodhaluje v sobě proměňující se „já“ spíš partnera stále jiného?

Podle M. Glowinského je labyrint „prostorem, který má smysl“. O řadě labyrintů 20. století to však zjevně neplatí. Buď od počátku žádný smysl nemají, nebo zůstává nejistý. Glowinski také shledává, že záliba v labyrintu charakterizuje baroko, romantismus, 20. století, o kterých mluví jako o „labyrintických dobách“. Zdá se však, že vnímavost k tomuto útvaru je pokaždé poněkud nebo podstatně jiná - každá doba reflektuje určitý typ labyrintu, který je závislý na dobovém modelu myšlení, výchovy, iniciace, na pojetí „já“, vztahu k tajemství. Proto se doby, které prosazují nezvyklý typ labyrintu, mohou jevit jako nelabyrintické (středověk). Postupně a někdy současně se objevuje labyrint palácový, chrámový, zahradní, městský, grafický, lesní, knižní, narativní, herní, zájem o labyrint statický střídá zájem o labyrint dynamický. Proti sobě stojí didakticky uspořádaný labyrint baroka jako „prostoru, který má smysl“, a neklidný, proměňující se lesní labyrint středověku, romantismu a 20. století, který smysl možná má a možná nemá, jehož smysl a také tvar se teprve hledá. A podobně hledá svůj smysl a tvar i text o labyrintu, text-labyrint.

Kruhový labyrint, typický od středověku po baroko, měl analogii v „husí hře“ („netvorem“ je v ní husa - v keltské tradici poselkyně Onoho světa) a ve hře „šnek“ („panák“ v podobě hlemýždí ulity), kde se figurka nebo kamínek - symbol duše posouvaly po políčkách spirálovité dráhy. Najdeme však i herní ekvivalent neklidného labyrintu lesa a města, labyrintu, jehož mapa není nikdy úplná (příkladem tu může být krajina s cestou zeměměřiče na zámek v Kafkově Zámku) - tou je hra zvaná „dračí doupě“. Hra prý své hráče fascinuje až k závrati. Příznačně ji zrodil sklonek tisíciletí. Pro hráče je hrací prostor vlastně virtuálním labyrintem s mnoha možnými středy, který je postupně rozpoznáván, mapován, ale i na konci zůstává pouze imaginární. Existuje totiž toliko v hlavě pána hry, zvaného Pán jeskyně, a pro každou hru se vytváří mapa nová. Stejně pomyslné jsou i postavy, které do hry „staví“ hráči a obdařují je charaktery. Tato hra, jejíž smysl spočívá v šťastném překonání překážek-zkoušek v neviditelné krajině-labyrintu, má nesporně psychoterapeutickou funkci - zkouška labyrintem přivádí hráče-postavu k sobě a k bytí, proměňuje ho a léčí.

Onen ozdravný, terapeutický význam může mít podobný příběh nejen pro jedince, ale i pro celá společenství. Kdo ví, zda fakt, že si Evropa právě dnes má chuť vyprávět znovu příběhy, které ji kdysi jako určitý geograficko-duchovní útvar zakládaly, přitom v různých variantách, různých interpretacích, neznamená, že už se tím ocitá na cestě k „uzdravení“? „Šílená“ Evropa jako by začínala tušit, že její identita, tak křehká, všelijak otřásaná, existuje jen skrze příběhy, na něž se rozpomíná a jež si vypráví, ve kterých se pokouší porozumět sama sobě. K těmto příběhům patří i příběh labyrintu. Odhaluje v něm totiž určité fantastické momenty, vypjaté emoce, nalézá tam určitý způsob vnímání a poznání, které dlouho zanedbávala, mimo jiné jej překryla a potlačila v posledních stoletích svým racionalismem. Přitom však právě takovéto příběhy představují sotva nahraditelný nástroj poznání a sebepoznání jedince i lidstva jako celku. Víra v příběh, zpochybňovaná některými moderními romány i racionalistickou vědou, se viditelně obnovuje, příběh a spolu s ním i jeho vyprávění začínají být opět vnímány nejen jako metafora lidského údělu, ale přímo jako podstatný rozměr lidské existence.

(Přetištěno z katalogu Labyrint, vize a interpretace mýtu v současné světové grafice, Středoevropská galerie a nakladatelství, Praha 1998)

Hard TVAR (55)

Má-li naše písemnictví nějaký Opravdový Příběh, pak ho můžeme se zatajeným dechem vyčíst z pomůcky určené maturantům, jež se zove Obsahy z děl české literatury a již perem Mgr. Daniely Kelišové přivedlo na svět nakladatelství LINX & spol. Zvláště ti, kdo se ještě nevzpamatovali ze silvestrovského opojení, najdou zalíbení v popisech padesáti našich veleděl počínaje Labyrintem světa a rájem srdce, seřazených od Basse či Boučkové až po Viewegha a Wintra. Slyšme i my několik pravd (co věta, to kniha) z Obsahů:

Hráči byli vyztuženi gumou, kaučukem a pryží. Jarek ji utěšil, uklidnil a slíbil, že ji jednou pomstí. Prvním mužem, se kterým spala, byl veterinář na zemědělské brigádě. Obviňuje také svého milence i svou matku, že ji neohlídala. K uzdravení mu velmi pomohla desetiletá neteř Marie Anna, která mu hrála krásné české písničky. Najednou se něco opřelo o dveře. Podají mu i uhynulého holuba, ten byl onou slípkou. Janu rozbolel zub, a tak poznává dalšího přítele, místního zubaře. Alici bylo pouze 17 a gymnázium v Chlumci dokončila již s břichem. Byl ale hodný na vojáky a měl rád zvířata. Ale Kalabis ho zklamal. Jako pronásledovanému novináři se spisovateli tato pohádka líbila. Kdyby byla poctivá, zvolila by povinnost. Gary zjistil její telefonní číslo a pomocí vydírání se s ní miloval. V poslední kapitole Negativní typy si autor všímá lidí. Tam se stal cestářem, jeho jedinými kamarády byli koník a koza. Stejně tak velmi často dával kondice Zelenka, který byl živ jen o ovocné kaši a chlebu. Nebyl to chovanec, ale lev. Seznámil se s Miládkou z úschovny kufrů na nádraží. Pak si zlomila malíček, špatně se hojil. Také rozkoše z tance, jídla a pití špatně dopadly. Kritik Janin o něm napíše příznivou kritiku. Budoucí život se mu bez lásky jeví pochmurný. Sestra Anna byla vážná, jak povahou, tak úpravou šatů. Správce byl malý, ošklivý, úlisný a hrubý. Ten je chce využít pro získání citu panny Josefinky. Uhnala ho cílevědomá laborantka Jana Rybářová. Úspěch byl jen dočasný, dokud nepřišel rok na mouchy bohatý. Táta mu je nedal, proto se do hlediště dostal po stromě. V bytě byl ještě pes a dítě Chozíček, jež mělo matku ve vězení. Naštěstí mu matka dala 33 korun na konzervu s kraby na Vánoce. Také si velice pochutnal na vepřové s hráškem Pepinky. Na štítku u něj bylo i napsáno číslo KM 9216464. Přímo nemohou, protože mimozemšťané jsou radioaktivní. Dr. Zelený se rozzlobil na opilého řidiče, který zabil svou dcerku i manželku. Otík si uvědomil, jak žil neužitečně, a za životní cíl si vytkne službu krajanům. Irena se bála o Zdeňka, ale ten bojoval v lese a vrátil se v pořádku. Jeho milá Olga byla po matce kurtizánou, ale on ji stále miloval. Prožil s ní noc, která mu připomněla noc s Evou. Jeho pozorování ho také podněcovalo k nejrůznějším úvahám. Oženil se s Jaruškou a narodila se jim Anička. Manželka měla dvě děti a málo peněz.

Nejbystřejší čtenáři Obsahů pak přicházejí na fakulty, a tam jim pedagogové marně, ach marně donekonečna opakují, že smyslem literatury je estetický zážitek z tvaru slovesného díla.

VLADIMÍR NOVOTNÝ

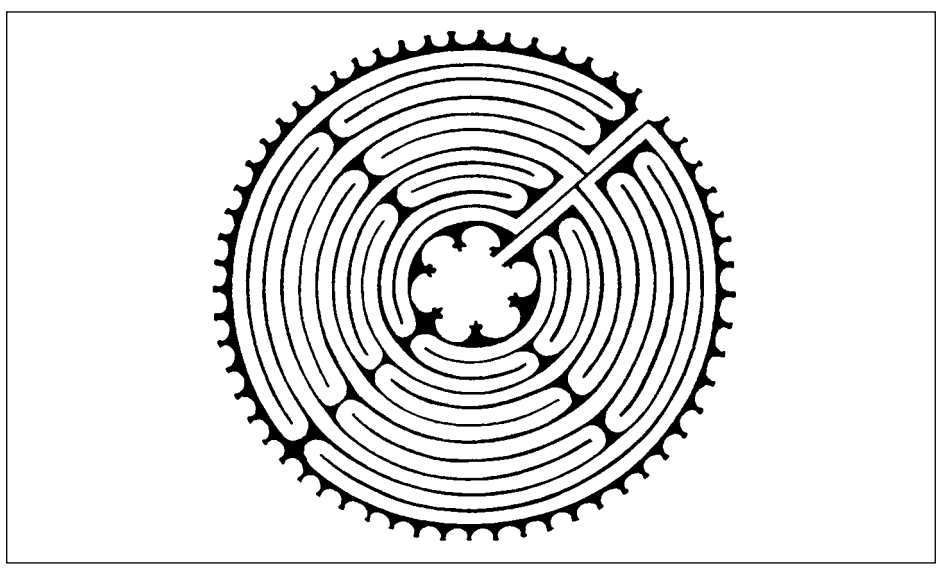

Labyrint v chrámu v Chartres (11. - 13. stol.)

Znovu o svobodě

Květoslav Chvatík

Proč tolik občanů opustilo „znormalizované“ Československo i proč padly totalitní režimy ve střední Evropě, mělo prostý důvod: touhu po svobodě. Jenže slovo „svoboda“ se častým opakováním opotřebovalo podobně jako slovo „pravda“ a člověk, který jen trochu váží svá slova, se je téměř ostýchá používat.

Vím já vůbec, co je svoboda, co obnáší žít svobodně (podobně jako „žít v pravdě“), jak je dosažitelná, jaké jsou její podmínky (byl život v Čechách před listopadem nutně nesvobodný a je po listopadu automaticky svobodný?)? Vím, jak se vztahuje moje svoboda ke svobodě druhých, těch mi nejbližších i těch nejvzdálenějších spoluobčanů?

První představa svobody je nebýt utlačován, omezován, nebýt nucen dělat to, co nechci, je to tedy představa negativní, představa svobody od *něčeho.* Chci být ve svém životním jednání a rozhodování svoboden od útlaku, omezování, poručníkování a donucování. - Ano, ale musí existovat i svoboda k *něčemu*: chci mít možnost volby, svobodu rozhodovat se mezi řadou alternativ, co chci myslet a konat; chci hledat vlastní cestu i za cenu omylů a bloudění, ale musí to být *moje* cesta, kterou jsem zvolil v souladu se svými touhami a potřebami, veden jen svým nejvnitřnějším vědomím a svědomím. - A už jsme zase u dalšího choulostivého slova, u slova „svědomí“; napovídá mi, že moje rozhodování, volba mé vlastní cesty musí brát ohled i na jiné, nesmí omezovat možnost jejich volby, zkrátka že moje svoboda nemůže žít na úkor svobody jiných. Ale jak vůbec může moje svoboda „žít“, to jest realizovat se bez jiných, bez mých nejbližších i bez těch mi docela neznámých spoluobčanů? Nejsme nikdo Robinsonem na pustém ostrově; na konci dvacátého století je většině myslících lidí jasné, že náš osud, náš příběh, naše svoboda je nerozlučně vetkána do osudu a příběhů nejen našeho rodu nebo národa či kontinentu, ale i do dění celého světa. Jak bych mohl být svoboden a realizovat své touhy, své vlohy a potřeby, kdybych k tomu neměl nezbytné podmínky a předpoklady: kdybych neměl kde spát, co jíst, co si oblékat, kdybych nevystudoval školy, které jsem měl možnost si zvolit, kdybych nemohl nalézt zaměstnání, které odpovídá mým znalostem a schopnostem? - Cítíte, jak každá ta *možnost* svobodné volby je podmíněna prací tisíců a statisíců dalších jedinců, kteří svou prací (vždy svobodnou?) vytvářejí podmínky mé a vaší svobodné volby? Avšak vazba mé svobody na svobodu dalších milionů občanů jde ještě daleko dále, až se z toho člověku hlava zatočí: tím, že jsem se narodil v určitý čas, například roku 1930, jsem jako dítě ještě zažil první republiku, že jsem dospíval za Mnichova, zažil protektorát a osvobození v květnu 1945, pak únor 1948 (v 18 letech), že jsem vyrostl v harmonické rodině zhruba středostavovské, že jsem vystudoval gymnázium a filosofickou fakultu (už za vlády komunistů), tím vším byly podstatně formovány moje představy o cílech a hodnotách, pro něž se mohu a mám rozhodovat. Ono spektrum alternativ, mezi nimiž jsem mohl „svobodně“ volit - nyní dávám slovo svoboda úmyslně do uvozovek - bylo tedy předem dáno nejen přirozenou potřebou člověka „přežít“ a realizovat se v daných podmínkách, ale má možnost volby byla podmíněna i látkou, z níž byly tkány moje sny, představy a touhy, látkou motivů, ideálů a norem, které mi vštípili rodiče, škola a četba a ovšem především doba a společnost, do níž jsem se narodil a v níž jsem žil. (A to ponechávám stranou otázku genů, protože k jejímu zodpovězení mi chybí patřičná kompetence; vím jen, že můj otec, který pracoval před první světovou válkou mimo jiné i v Anglii, kde měl „vážnou známost“, jak se tehdy obřadně říkávalo, mne v dětství škádlil tím, že jsem se mohl narodit jako „malý lord“, jako Angličan, jenže byl bych to ještě já, nebo někdo jiný?)

Tím, že jsem vzal v úvahu vázanost mé svobody na svobodu ostatních a okolnost, že povaha mé volby je podmíněna povahou alternativ, které jsem schopen si představit a které jsem také schopen realizovat (pokud mám k tomu odpovídající předpoklady a podmínky), dospívám k pojmu *hranic* mé svobody. Nemohu svobodně volit dráhu hudebníka, když nemám hudební sluch, a nemohu volit povolání letce (i když jsem po tom v dětství toužil a začal dokonce výcvik létání na kluzáku), když mám slabý zrak a trpím závratí. To jsou ovšem pouhé subjektivní hranice mé svobody; existují však daleko mocnější hranice objektivní: nemohu se uplatnit v oboru, v němž nejsou k dispozici volná místa, a nemohu vlastnit privátní vilu, když na ni nemám, a nemohl jsem studovat v Oxfordu, když jsem se narodil na Valašsku a byl jsem rád, že jsem přežil válečnou podvýživu; i dnes nemá mnohá matka možnost dát dosyta najíst svým dětem.

Jako v přírodě existují i ve společnosti jedinci silní i slabí - „svoboda vlka znamená smrt ovcí“, věděli již naši předkové. Civilizovaná společnost se liší od barbarské tím, že neponechává ovce na pospas vlkům, že nevyhání nemocné, starce a děti do lesů, ale naopak o ně soustavně pečuje. Aby mohli zajišťovat tuto péči, musejí se ovšem občané civilizovaných států vzdávat části své individuální svobody ve prospěch společensky nezbytných úkolů. Této okolnosti zneužívají falešní proroci a hlasatelé dokonale harmonické společnosti, kteří ve jménu sociálních jistot, zajištění existenčního průměru a „světlých zítřků“ berou občanům nikoliv nezbytnou část individuálních svobod, ale svobodu a občanská práva celá.

Máme tedy již jakousi představu o potřebě lišit svobodu negativní (svobodu od něčeho) od svobody pozitivní (svobody k něčemu) a o subjektivních a objektivních mezích svobodné volby alternativ. Z dosavadních úvah nám tedy vychází, že svoboda není anarchie, chaos ani neomezená zvůle, nýbrž vnitřně zdůvodněná, vnějškově neomezovaná a nevynucovaná volba ze subjektivně a objektivně možných alternativ, která bere ohled na svobodu a potřeby ostatních. Nejcitlivějším bodem sporů o svobodu je tedy otázka *hranic:* kde končí moje svoboda a začíná svoboda jiných, kde nastupuje odpovědnost za jiné a kde je míra té části svobody, kterou musím postoupit společnosti, chci-li, aby mne chránila před násilím, hladem a bídou ve stáří a v nemoci.

Postupným zužováním onoho zdánlivě neomezeného pole svobodného rozhodování se dostáváme do nebezpečné blízkosti názoru opačného, do blízkosti *determinismu*, který tvrdí, že lidská existence je natolik podmíněna všemocnými a objektivními historickými a společenskými faktory a natolik prostoupena nesčíslnými vazbami na jiné, žijící i dávno zesnulé, že hovořit o „svobodě“ lidského činu je pouhá jazyková konvence, které s výjimkou několika extrémních situací nic reálného nevypovídá.

Nejtužší formou determinismu byl nepochybně oficiálně zdogmatizovaný marxismus: celé lidské dějiny byly podmíněny vývojem výrobních sil a výrobních vztahů a přechod od jedné ekonomické formace k druhé se dál s nutností přírodní zákonitosti, jako se střídá jaro se zimou. Paradox této doktríny spočíval v tom, že teoretický determinismus spojovala s praktickým voluntarismem: za lokomotivu dějin byly považovány revoluce, v nichž do popředí vystupoval subjektivní faktor a role velké osobnosti. „Třídní boj“ ospravedlňoval teror jako metodu vlády, a tak se původně ušlechtile motivované dělnické hnutí proměnilo lstí dějin v iniciátora podobně represivních režimů, jakými byly totalitní režimy fašistické. „Svoboda“ spočívala podle smutně proslulé Engelsovy formulace v „poznané nutnosti“, tedy v podřízení se nevyhnutelnosti „reálného socialismu“, který se stal hořkou karikaturou původně teoreticky proponované Marxovy „říše svobody“, zbavené tíhy bídy, lidského útlaku, vykořisťování a válek.

Existují ovšem i jiné formy determinismu, na prvém místě determinismu náboženského, v jehož rámci „bez vůle Boží ani vlas z hlavy nespadne“. Dějiny církví a jejich dogmatik jsou plné sporu o míru Boží předurčenosti lidského osudu a svobodné vůle člověka volit mezi dobrem a zlem, mezi přikázáními Božími a svody ďábla. Tyto spory, patrné zejména v odlišnosti věrouky katolické od protestantské, dosahují často přebroušenosti otázek, kolik andělů se vejde na špičku jehly. Prostý věřící naslouchá raději hlasu svého lidského svědomí, které mu většinou spolehlivě říká, co je správné a co ne, co je v souladu s Desaterem a co je v rozporu s tímto nejelementárnějším a dosud nepřekonaným kodexem lidské morálky.

Podmíněnost lidského jednání nemusí mít ovšem podobu ani ekonomickou, ani náboženskou a může nabýt daleko rafinovanější formy determinismu historického a kulturního. Každý čas lidského zrození formuje odlišně představy o tom, co je správné a co zavrženíhodné, a každý kulturní okruh - evropský, asijský, africký, jihoamerický, tichomořský aj. - vybavuje člověka jiným souborem představ o tom, co je žádoucí, co je přípustné a co ne, co je „tabu“. Předkolumbovské americké indiánské kultury podléhaly bezmocně malé hrstce brutálních kolonizátorů, avšak samy přinášely neméně kruté lidské oběti svým bohům a malá tichomořská ostrovní společenství, žijící v rajské jednotě s přírodou, neváhala v určitých případech požívat lidské maso.

Hegelovské pojetí dějin bylo krajním opakem materialismu, a přece bylo neméně deterministické: proti historické nutnosti a železné zákonitosti světového ducha byla v očích této a podobných filosofií lidská vůle bezmocná. Velké osobnosti byly ty, které nejlépe pochopily dějinnou nutnost a staly se jejími vykonavateli, staly se nástroji Historie jako Napoleon, tento „světový duch na koni“.

Dosud jsme uvažovali o pojmu svobody ve značně obecné rovině; obraťme se nyní na chvíli ke každodennosti, k vlastním konkrétním zkušenostem. Vzpomínám, jak poté, co jsem se v roce 1970 vrátil ze stipendia v Spolkové republice Německo, se řada přátel divila, proč jsem přišel ze svobodného světa zpět do okupované Prahy, kde mne nemůže čekat nic dobrého pro mou účast na pražském jaru 1968 (Vl. Brett mne tehdy označil za „hlavního představitele pravice v literární vědě“). Během roku jsem byl skutečně propuštěn z Filosofického ústavu Akademie věd, nesměl jsem přednášet na filosofické fakultě Karlovy univerzity, kde jsem byl docentem, a měl jsem zakázáno publikovat; stěží jsem nalezl zaměstnání jako pomocná síla v bibliografii. Říkal jsem tehdy přátelům a sobě, že okupaci je třeba vzdorovat především doma (a odešel jsem znovu až tehdy, když se atmosféra kolem mne stala nesnesitelnou). Citoval jsem rád Patočkova slova, že „cikánskou svobodu si lze vyvzdorovat i na cikánském režimu“. - Naopak můj starší bratr, žijící na Moravě, mne přivítal slovy, jak je rád, že jsem nepodlehl pokušení „zvolit svobodu“. Byl za války totálně nasazen v německé muniční továrně v Horním Rakousku a věděl, co je to žít tři léta za ostnatými dráty, dřít jako otrok (namáčel těžké granáty do jedovaté kyseliny) a nechat na sebe řvát fanatické werkschutzy. Zachránil z vybombardovaného lágru svoji budoucí ženu, Rusku, a když přijeli v květnu 1945 její krajané, znovu ji zachránil před odvlečením na Sibiř. Když přijeli podruhé, přijal to s klidem; nebyl nikdy komunista, ale manželství s Ruskou ho činilo v očích místních funkcionářů nedotknutelným; mohl si říkat co chtěl a měl od nich pokoj. Uvědomil jsem si, jak relativní jsou měřítka svobody a jak závisí na osobní zkušenosti: pro mého bratra po šoku nasazení v Říši stačilo k pocitu svobody, že ho úřady nechají na pokoji.

S podobným omezováním osobní svobody, jaké zažil bratr, jsem se setkal jen za vojenské služby v padesátých letech v kasárnách v Prešově. Východňárský velitel družstva si dával zvláště záležet na perlustraci pražských intelektuálů, zejména nás brýlatých; kdo s ním chtěl například jen mluvit, musel nejprve udělat deset bezvadných zdvihů na ocelové hrazdičce, umístěné nad jeho dveřmi. Když vojna skončila, potopili jsme ho i v uniformě do plechového koryta v umývárně, naplněného ledovou vodou, až modral. Byl to čin svobody nebo trapné pomsty, která se zvrhla v opak (neboť on byl na náš projev „zájmu“ dokonce hrdý a chlubil se jím ostatním četařům!)? - Terčem jeho pozornosti byl zejména jistý vojín Kasal; vraceli jsme se jednou navečer zcela umláceni ze cvičiště a on pochodoval na konci čety čelem vzad: když se na něho četař rozeřval, co to má zase znamenat, odpověděl zasněným hlasem: „Pozoruji přece ten nádherný západ slunce, súdruh četár!“ - Byl to svobodný člověk nebo pověstný haškovský „blázen u kumpanie“?

Vracíme se tak obloukem znovu k nejožehavější otázce našeho tématu, k otázce relativity hranic toho, co je nutné »a co je svobodné«, jaké jsou podmínky lidské svobody, jaký je vztah svobody negativní a svobody pozitivní a jaká je v těchto věcech role moderní společnosti, to jest státu a práva. - Není sporu o tom, že stát a právo vždy byly a budou nástrojem přinucení, že ukládají občanům určité povinnosti (daně, brannou povinnost aj.) a stanoví jisté zákonné normy, jejichž překročení trestají vězením. Výměnou za to poskytují občanu, který zákony dodržuje, ochranu před zločinci a dávají mu k dispozici veřejná zařízení sociální, zdravotní a kulturní, školy, nemocnice, dopravní a komunikační síť atp.

Základní myšlenkou socialismu, navazujícího na duchovní dědictví evropského osvícenství, bylo, aby ideje Velké francouzské revoluce (tohoto nejvýznamnějšího mezníku ve vývoji moderních občanských svobod) byly dovedeny i do oblasti sociální a ekonomické, aby „rovnost, volnost a bratrství“ byly zajištěny i materiálně. Možnost svobodného rozvoje svých schopností a vloh měl získat každý bez rozdílu toho, narodil-li se bohatý nebo chudý, a v konečném důsledku měly být rozdíly bohatství a chudoby nahrazeny rozdělováním statků podle společenského významu a množství vykonané práce. - Plánovitost a řízení produkce a rozdělování jejich plodů vyžadovaly zvýšení role státu v oblasti ekonomiky a způsobily vznik těžkopádné ekonomické byrokracie. Nevznikla sociální rovnost, ale postupně se ustavila „nová třída“ stranické a státní nomenklatury, která svá privilegia dala střežit nové vojensko-policejní moci. „Reálný socialismus“ ruského typu skončil u totality, u osobní diktatury a ztroskotal na ekonomické neefektivnosti, schopné jen do nesmyslnosti hnát růst vojensko-zbrojního komplexu.

Lidské svobody a občanská práva, zajišťovaná od Velké francouzské revoluce ústavami většiny civilizovaných států, byly v totalitních režimech ruském a německém ve dvacátém století barbarsky potlačeny. Bylo to zdůvodněno zvláštní sofistikou, známou již z Dostojevského monologu Velkého inkvizitora (a překřtěnou nyní na „vedoucí roli strany“): lidské masy nepotřebují svobodu, nejsou pro ni zralé a musejí být k vlastnímu štěstí a prospěchu dovedeny i proti vlastní vůli a v případě potřeby i donuceny násilím. Vlastní zakladatelé hnutí, idealističtí intelektuálové, nejsou většinou způsobilí k udržení a výkonu moci; k tomu je třeba vůdců jiného typu, lidí bez skrupulí a svědomí, vedených pouze ideou neomezené moci. Dvacáté století předvedlo mé generaci nebezpečnou svůdnost, hrůznou realitu a žalostný krach těchto dvou jen zdánlivě protikladných totalitních režimů, extrémně pravicového a extrémně levicového.

Poslední desetiletí našeho století je ve světě ve znamení planetárního vítězství tržní ekonomiky a parlamentární demokracie. Znamená to však, že bezpečně víme, co je svoboda, a hlavně že ji všichni přejí i těm druhým? Znamená to například, že v Čechách není sociálních problémů a vláda a parlament že se těší všeobecné důvěře a úctě? Všichni víme, že je tomu spíše naopak. Domnívám se, že upadáme do opačného extrému, že ve jménu domnělé „svobody“ není občan po setmění na ulicích Prahy jist svým životem, doma svým soukromým majetkem a že svobody podnikání se pro děravou síť zákonů mění ve svobodu podvodů. Jako by se zapomnělo na to, že rostoucí svoboda předpokládá stejnou měrou i rostoucí odpovědnost, a to zejména u nejvyšších státních představitelů, prezidentem počínaje. Stát má nejen právo vybírat od občanů daně, ale musí je za to také chránit účinnými záko-

ny, soudy a policií před zločinci a podvodníky. - Vzpomínám, jak jsem nemohl pochopit, když jsem po příchodu do Německa ve veřejných médiích sledoval zprávy o narůstající kriminalitě, proč soudci a novináři pečují více o „svobody“ vrahů a teroristů než o svobodu a život obětí. Pseudoliberální soudci například prosadili, aby sexuální delikventi byli pouštěni na víkend na svobodu - aby prý se později lépe socializovali - ; že při tom často znásilní a zavraždí další děti, to těmto puncovaným strážcům „svobody“ dodnes nevadí. - Pobýval jsem poslední dobou častěji v USA a žasnul jsem, jak pro americká média neexistuje nic významnějšího než rozpitvávání sexuálních skandálů prezidenta Clintona; v té době se rozhodovalo, zakročí-li USA vojensky proti Iráku, produkujícímu bakteriologické zbraně, ale v amerických médiích otázka války či míru, otázka života nebo smrti statisíců nevzbudila ani setinu pozornosti věnované soukromí Billa Clintona. - Je to ještě demokracie, je to „svoboda“, anebo spíše soustavná manipulace a ohlupování veřejnosti? Totéž se týká nepřetržitých scén sadistického násilí, jaké dokáže vyspekulovat jen patologický mozek, které běží téměř nepřetržitě v americké televizi, a jejich zhoubného vlivu na zločinnost školních dětí, které bez zábran střílejí na spolužáky a učitele, protože denně vidí v televizi, že vražda je vlastně velká legrace a lidský život nemá větší cenu než život mouchy.

Špatně chápaná svoboda bez protipólu odpovědnosti se v rukou nezralých pseudoliberálů stává stále nebezpečnější. Bez svobody a bez politické demokracie je plný život člověka v moderní společnosti ovšem nepředstavitelný; jde však o vědomí *obsahu* pojmu svobody a o vědomí její jednoty s pojmem *odpovědnosti*. Jde o politickou kulturu, o charakter politiků a o aktivitu občanů, která je v době masových médií závislá na míře a kvalitě informací, které občanům poskytují. Přímá demokracie, možná v přehledné řecké polis a ve formě referend praktikovaná ve Švýcarsku, je u nás asi stěží představitelná. Náš občan je odkázán na zprostředkovatelskou roli tisku a televize, jejichž úroveň je, až na čestné výjimky, přímo žalostná. Jen tak si lze vysvětlit, že vláda mohla bez účinnějšího odporu veřejnosti po léta hlásat, že kultura stejně jako životní úroveň důchodců a rozvoj zdravotnictví, vědy a školství počkají až na později. Bez reálných podmínek a kulturních předpokladů je však skutečná svoboda nemyslitelná a na její místo nastupují různé extremistické náhražky a výstřelky z prostředí násilí a anarchie. Opakuji, že bez politické kultury, bez skutečné demokracie a bez vědomí odpovědnosti za jiné zůstává svoboda prázdným slovem.

K politické kultuře patří také studium filosofických předpokladů moderního pojetí svobody a jejich diskuse s různými formami determinismu a fatalismu. Zajímavým příspěvkem k těmto tématům je kniha nedávno zesnulého britského historika idejí Isaiaha Berlina: Four Essays on Liberty, která se mi dostala do rukou v německém vydání z roku 1995 (Freiheit. Vier Versuche, Fischer: Frankfurt am Main). Autor úvodem odpovídá svým kritikům, kteří mu vytýkali nedostatečný zřetel k historické a společenské podmíněnosti svobody; zdůrazňuje, že plně respektuje fakt kauzality, že však v jejím rámci vidí dostatečný prostor pro svobodné myšlení a jednání. Své pojetí shrnuje takto: „Kdo si cení svobodu pro ni samotnou, rozpoznal v ní nezbytný a podstatný rys lidství, moci se sám rozhodovat místo toho, aby poslouchal rozkazy; poznal, že zakládá jeho právo podílet se na zákonodárství a činnosti společnosti, v níž žije, stejně jako požadavek na poskytnutí určité autonomní oblasti, v níž je každý vlastním pánem, pokud je to slučitelné s existencí organizované společnosti, oblasti, v níž nemusí za své činy skládat účty.“ - Setkání s pracemi I. Berlina bylo pro mne podobně významné jako daleko dřívější setkání s pracemi Karla Poppera. Jako Popper ve své knize Bída historicismu (která před lety uspíšila intelektuálně můj rozchod s marxismem) zdůrazňuje i Berlin, že neexistují žádné objektivní zákony společenského vývoje, které s „železnou nutností“ určují chod historie, zákony, jimž by se musel člověk pasivně podřídit. Ukazuje, jak se v průběhu 19. a 20. století střídaly různé modely, inspirované většinou přírodními vědami, podle nichž se teoretikové pokoušeli více či méně zjednodušeně interpretovat chod lidských dějin. Předvídat vývoj dějin nelze pro odlišnost lidské společnosti od přírody, pro vědomou lidskou činnost ve vědě, ekonomice a politice. Berlin, který pochází z Rigy a je mimo jiné znalcem ruské filosofie, upozorňuje na to, jak ruští marxisté dovedli determinismus kombinovaný s voluntarismem ad absurdum. Starý spor Hobbese s Lockem byl v Sovětském Rusku rozhodnut radikálně ve smyslu prvního: lidské masy netouží po svobodě a spravedlnosti, nýbrž po jistotě, kterou jim dává poslušnost vůči otcovskému vůdci; iracionalita zvítězila nad racionalismem a falešná nutnost nad svobodou.

Pokusil jsem se zde na základě vlastní zkušenosti krátce zamyslet nad tím, co pro nás znamenal na cestě od socialistické utopie k pluralitní demokracii ideál svobody. Dospěl jsem k závěru, že svoboda je podstatnou dimenzí našeho evropského chápání podstaty člověka a nezbytnou podmínkou skutečně lidského života. Poté, co padla její totalitní omezení, je však třeba naplnit pojem svobody *novým obsahem:* Svobodu nelze oddělovat od pojmu *odpovědnosti* a závazků vůči svobodě jiných. Povinností svobodného státu je střežit a zajišťovat nejen individuální svobodu projevu, ale i bezpečí a slušné existenční podmínky všech občanů.

Postpoetisté

Karel Plíhal @ a Marek Eben

Ivo Cicvárek

Písničkářský folk, respektive poetika textů jednotlivých písničkářských autorů, je téma, kterému se odborná literatura obvykle věnuje pouze okrajově. Až na milé výjimky (naposledy v knize Zdeňka Kožmína a Jiřího Trávníčka *Na tvrdém loži z psího vína*) bývají jména písničkářů uváděna jako jakési doplňky především v souvislostech s autory „seriózní“ poezie. Formální a významová struktura výstavby textů Karla Plíhala a Marka Ebena, dvou významných folkových písničkářů 80. a 90. let, je často srovnávána s poetikou děl básníků poetismu (obdobně jako např. texty Jiřího Suchého), většinou však bývá toto tvrzení uváděno takříkajíc bez důkazů.

Karel Plíhal i Marek Eben (s kapelou Bratří Ebenů) se prosadili na počátku osmdesátých let, první LP desky jim byly vydány v roce 1984 (Karel Plíhal - eponymní, tzv. modré album, Bratři Ebenové - Malé písně do tmy). Hudebně (respektive harmonicky) se Ebenova a Plíhalova tvorba (až na několik výjimek) vzájemně liší, způsob zacházení s jazykem je však u obou autorů velmi podobný. Poměrně sevřená rytmická struktura (daktylo-trochejská) je charakteristická pro texty Karla Plíhala. Tato pravidelnost souvisí také s rytmickou výstavbou hudební složky písně. Texty Marka Ebena jsou naproti tomu volnější, zpěvák Eben rytmické nepravidelnosti vyrovnává způsobem přednesu, v němž prodlužuje některé vokály (jedné samohlásce v textu často odpovídá několik not zpívaných). Eben také experimentuje s tradiční písňovou formou změnami tempa nebo použitím nepravidelného počtu dob v jednotlivých taktech.

Oba písničkáři při výstavbě textů často využívají asociační princip, který byl typický právě pro generaci básníků poetismu. U Ebena jej nejčastěji nalezneme v úvodech písní: *Jsou věci, který člověk nepochopí / tak třeba například ty rádiový vlny / ve vzduchu po nich není ani stopy / a přitom kolem je to vlastně plný / anebo balón - přece když to lítá / člověk by uvnitř čekal ňáký zařízení / řekněme vrtuli, co by tam byla skrytá / jenže v tý kouli nic, ale lautr nic není* (O balónu).

Karel Plíhal využívá asociačního postupu ještě hojněji - v jeho tvorbě existuje několik skladeb, které jsou na principu asociace založeny celé (např. Akordy, Básník ten má právo veta aj.): *Básník, ten má právo veta / Může s klidem v minutě / Na místě, kde stála teta / Nechat plavat labutě / A tu tetu jednou větou / Na Venuši zanese / A Venušané s mojí tetou / Budou samá recese...* (Básník ten má právo veta).

Pro poetismus byla charakteristická rýmová bohatost. Ekvivalentní typy rýmů (grafický, stejnoslovný, exotický, grafický, rýmová echa) můžeme v různé formě a četnosti zastoupení najít i u Plíhala a Ebena. Z obou textařů je preciznější Plíhal, u něhož se málokdy vyskytují neúplné nebo gramatické rýmy či asonance. U Ebena jsou tyto formálně méně dokonalé zvukové shody zastoupeny častěji (např. *vedle - bleble*).

Především pro Plíhala jsou typická velmi precizně promyšlená rýmová echa: *Tak už se nemrač dívej čas letí / čeká nás príma apartmá / Umělci všichni prý jsou jako děti / a já mám vše co správnej capart má / mít...* (Prosím tě holka). Nabízí se srovnání s dvouverším *Burské oříšky praž, Anka / Doporučuje to Pražanka*, které použil Jiří Voskovec a Jan Werich ve hře Vest pocket revue.

Eben používá rýmových ech méně často a jsou kratší a jednodušší: *listy - symbolisty*, *nuly - prominuli*, *do tmy - vhod mi*. V Ebenových textech naopak nalezneme více exotických rýmů: *počítá - sgrafita*, *z bytu - na orbitu*, *když vana přetéká, volám: Heuréka!*, *nespílá - idyl*a.

U Plíhala se exotické rýmy vyskytují zřídka, nejčastěji mají tento charakter rýmy, v nichž jsou použita vlastní cizí jména: *Radostí se rozplynem / s panem Scottem Joplinem*. Někdy tyto rýmy přecházejí až do podoby rýmu grafického, např. *Verdi* (s výslovností [verdi]) - *na půl žerdi*, spíše zřídka najdeme u Plíhala rým homonymní (pokud za homonymní rým nepovažujeme jeho rýmová echa s identickou výslovností - viz výše): *Než si stačil malíř z láhve další dávku odlít / Marťan skončil bádání a zase někam odlít* (Hospodská). Podobný příklad homonymního rýmu nalezneme např. u Františka Halase v básni Černošky: *...Kanibal ji sní / Kanibal sní...*

Plíhal i Eben hravou formou pracují i s dalšími zvukovými možnostmi jazyka. Například Marek Eben v písni Já se v tom nevyznám využívá podobnosti slovesa *neorientuju* (verš zní: *já se v tom neorientuju*) s výrazem *Orient*. Prodloužením samohlásek *i* a *e* uprostřed slova pomocí vhodně zvolené melodie, která připomíná islámský nápěv, vzniká výrazná formálně-významová hříčka. V písni Stýskání je zase splývavá intimní melodie podporována zmnožením souhláskových dvojic *st* a *sk*: *Stýská - šest písmen místo tvé lásky / Stýská - pláčou dlouhé samohlásky*.

Karel Plíhal v písni Vosa kombinuje souhlásky *s* a *š* takovým způsobem, že vzniká aliterační jazykolam (záměrně velmi obtížně zpívatelný): *Ten, kdo tu vosu vylije / jen co si ta vosa usuší šosy*. V písni má navíc použití hlásek *s* a *š* zvukomalebnou funkci připomínající bzučení uvězněné vosy ve sklenici kofoly (srov. např. použití *s* ve vlastním jméně Elis, které vyvolává dojem syčícího hada, v úryvku z Nezvalovy básně Abeceda: *V planinách Černé Indie / žil krotitel hadů jménem John / Miloval Elis hadí tanečnici / a ta ho uštkla zemřel na příjici*).

Několik aliteračních hříček najdeme v Plíhalově písni Amnestie (LP Takhle nějak to bylo): *tapíři ničí tapisérie (...) Piraně ve vaně z tety Majky / Robijá si narýchlo piraňajky*. V posledním dvojverší jsme si zároveň uvedli příklad vnitřního rýmu, který Plíhal často používá.

Formální stavba Plíhalových textů nedoznala během doby jeho tvorby výrazných změn. Poetistické prvky, z nichž vycházel na začátku své písničkářské dráhy, neopustil ani v následujících letech. Plíhalova poetika prošla výraznější proměnou spíše v oblasti tematické výstavby: od počátečního období úsměvných hříček, kdy byla pro Plíhala nejdůležitějším tématem láska, se propracoval až k tématům vážnějším, na poslední desce Králíci, ptáci a hvězdy téměř existenciálním.

U Marka Ebena se dají pozorovat změny v celkové kompozici písní. Zatímco Plíhalovy písně byly vždy velmi krátké (často do dvou minut), část Ebenových skladeb napsaných v první polovině jeho tvůrčího období je výrazně delší než jeho tvorba pozdější (vtipným postřehem k této skutečnosti je zřejmě píseň V limitu, která má refrén: *Zkrátit / vyhodit sloku / Zkrátit / proboha kterou? / Zkrátit / s rozkoší v oku / Zkrátit / už tužku berou - no to ne!*). Zajímavá změna se dá u Ebena také vypozorovat ve frekvenci užití zdrobnělin. V rané Ebenově tvorbě jsou zdrobnělé výrazy časté: *jiskřiček, rtíky, slzičky, copánky*, v pozdějších Ebenových textech četnost jejich výskytu klesá.

Jazyková hravost Plíhalova i Ebenova se (jak již bylo uvedeno) projevuje od nejmenších jazykových jednotek. Kromě zvukomalebných hříček, popsaných výše, jsou pro oba autory charakteristické i hříčky významové. Drobným kalambúrem je například spojení *čte si starej Mladej svět* v Plíhalově písni Myš nebo pointa čtyřverší Sousoší: *V parku stojí socha / Dívenky a hocha / S neskrývanou rozkoší / Každou noc tu sousoší*. Také Marek Eben využívá široké škály významových možností jazyka. Na homonymii slova *duše* je založen princip písně O balónu: *A když má duši balón, mám ji taky / a ta mi poskytuje jedinečnou šanci / že kdybych odhodil ty saky paky / tak bych se vznášet moh se stejnou elegancí*. (Kratší vtip založený na stejném principu použil i Karel Plíhal v písni Zavřu se do sebe: *trošku si promáznu mozkový závity / provětrám svědomí, dofouknu duši...*) Za slovní hříčku předpokládající základní znalosti chemie můžeme také považovat úryvek z Ebenovy písně Keramická: *Z komína valí se kysličník uhličitý / když hoří akryly lepty a linoryty / mezitím, co pálí veškeré svoje šaty / opravuji - jde o kysličník uhelnatý*.

Kromě slovní hravosti byly pro poetisty typické některé konkrétní motivy: především záliba v exotice a motivy související s rozvojem technické civilizace. S exotičností se setkáváme především v písních Karla Plíhala. V jeho textech se často objevují cizokrajná zvířata (nosorožec, aligátor, medvěd značky „Grizzly“, tapíři, piraně, panter, rejnoci atd.), asociativní kompozice pak Plíhala často dovede k motivům cest po dalekých zemích: *Taxikář se spokojeně a se mnou vrhne do proudu / Aut, co trošku připomínaj karavanu velbloudů / Budeme se zvolna houpat noční městskou Saharou / Onen pán mi bude třeba líčit trable se starou* (Taxík). Používání exotických motivů prochází Plíhalovou tvorbou kontinuálně. Technické (či vědecké) motivy jsou naopak typické pro Marka Ebena - jsou pro něj prostředkem výstavby písně, ne však hlavním tématem. Tak je tomu například v hříčce Jak to dělaj kosmonauti: *Dneska jsem se u snídaně zase dusil / bylo ňáký suchý těsto - já vám zkusil / někdo kleje a tím hřeší proti Bohu / já však hledím na oblohu / Jak to dělaj'? / No řekněte mi, jak to dělaj kosmonauti? / Všude samý monitory, budíky a stopky / a mezitím poletujou v kabině ty drobky*.

V nadpisu této stati byli Plíhal s Ebenem označeni jako postpoetisté (tento termín byl doposud příležitostně užíván pro pozdní fázi poetismu přelomu 20. a 30. let). Postpoetismus, užitý v souvislostech tohoto článku, lze charakterizovat jako postup vědomého navazování na typické poetické principy básníků poetismu. Na základech této poetiky vytvořili oba autoři charakteristický styl, kterým se výrazně odlišili od ostatních folkových písničkářů 80. let - vzhledem k různému hudebnímu pojetí však nelze ani Plíhala s Ebenem vzájemně zaměnit. Korelace s poetismem se nejzřetelněji dotýkají formální struktury jejich textů; další paralely však lze vidět i v použití určitých tematických okruhů, zároveň také v celkově optimistickém (či přímo humorném) vyznění díla obou písničkářů. Označil-li jsem poetiku písňových textů obou autorů jako výrazně osobitou, nechci tuto osobitost chápat jako tvůrčí osamocení v proudech literatury 2. poloviny 20. století. Právě mezi autory písňových textů nalezneme více individualit, které se k poetismu svou tvorbou více či méně otevřeně přihlásily - o zdrojích a kvalitách textů Jiřího Suchého zřejmě nelze pochybovat. Z podobných principů ostatně vychází také písňová tvorba Zdeňka Svěráka a (budeme-li hledat mezi autory folkové scény) možná i některé rané texty Jana Buriana a Jiřího Dědečka.

Tisíc devět set šedesát osm – polib prdel kosům

Jakub Šofar

Řádně, pane? Co jestiť řádně?
William Gibson,
Neuromancer,
přel. Ondřej Neff

Dvacátého srpna ráno jsme přijeli do Valtic ke známým. Na verandě jejich domu, odkud je také možno sejít do sklepa, smradu jako v Cařihradu. „To tam máte ve sklepě naloženou nějakou mrtvolu?“ udatně žertuju. „Ale je tam někde otrávenej potkan, kamsi zalezl, aby zdechl, a my ho nemůžeme najít,“ odpověděla trochu unaveně Zuzana. Protože se ta „rychna“ neboli „rygól“ nedala opravdu dál snášet, odhodlali jsme se s Fandou celý sklep vyklidit, neboť v plynové masce by se večer špatně flekovalo. „V tomhle hrát šlupky nebudu,“ povídám dost naštvaně. Převlíkli jsme se do pracovního a hodinu vynášeli sklep (sklep je množina věcí, která se nashromáždí pod domem, pokud dům nemá půdu). Po hodině jsem našel vyschlou mrtvolku potkana, ale usoudili jsme, že tenhle to nebude. Za další hodinu jsme úplně na konci sklepa překvapili vypaseného hrobaříka (Nicrophorus), jak spěchá důležitě někam za odpadní rouru. Pomocí tyče jsme odsud vytáhli nejprve dlouhý ocas a pak stejně dlouhou mrtvolu potkana (Rattus norvegicus), který ve smrtelné křeči obtočil odpadní troubu. Hrobaříků v jeho těle obcovalo nepočítaně. Pak jsme si dali rum. A ještě jeden. Na včas nepohřbené mrtvoly je rum akorát.

Druhý den jsem zůstal v celém domě sám. Lehl jsem si na lehátko do bazénu (na horizontu se tyčil oblouk, kde byl natáčen ten podivný film o Králi Ubu), na kraji vodní plochy jsem měl kafe, hrozny a noviny; a slunce pálilo. Do toho se rozdrnčely reproduktory a městský rozhlas začal hrát „bratryMedvědy“. Hlavní zprávy dne: Firma Svoboda nabízí velký výprodej textilu a odpoledne bude firma Čech prodávat zlevněná kuřata až do vyprodání zásob, opakuji zprávy: Firma Svoboda... Pak se ozvali zase „bratřiMedvědi“, škyt a bylo ticho. Ležel jsem na zádech a mžoural oči do slunce... jestli tohle není komunismus, pak už nic. Protože komunismus, to je nejvyšší stadium kapitalismu (stadium se musí psát kratce, to nám vždycky opakovali, protože stadium není rozhodně od stáda). Ale hlavně že už nic nesmrdí, to je pohoda. To je plné uspokojení potřeb. A jak jsem si tak brebentil v duchu a poslepu obdivoval Slunce, vzduch se ještě tetelil z nedvědovských akordů, koukám, že cosi letí z nebe dolů, nejdřív tečka, přibližuje se to a pak zvětšuje - padá to přímo na mě. A těsně, než mě to tečovalo a omráčilo, blesklo mně hlavou, že to je Saša Dubček, který si z nebeské báně opět jednou skočil do bazénu. Takový comeback. Dneska je totiž třicáté výročí... a polib prdel kosům.

Na ten den si pamatuji zcela přesně, neležel jsem ve své posteli, ale v obýváku, v noci létala letadla a já se převaloval na mnou neprozkoumaných matracích. Pak mě matka vzbudila, že nás okupují Rusi - nikdo se ničemu nedivil, a hned všichni, co byli v domě, šli frontovat do obchodů. Neboť prostý lid neřeší těžké rovnice vztahů, ale ihned se rozhodne jednat pragmaticky. (Mimochodem, na půdě jsme měli od konce války skříň se stálou zásobou mouky, soli, cukru a mýdla s jelenem; v deseti letech jsem se tomu ještě nedivil a po 21. srpnu už nebylo čemu se divit. Jojo - a nějaké ty vytlačené jeleny bych tam mohl najít ještě dneska.) Když bylo nakoupeno, celý týden jsem strávil na žďárském náměstí, lačně se vrhal na letáky a zvláštní vydání novin a pozoroval zaměstnance úřadů, jak bílými barvami kladou nelatinské bukvice (už celý rok nás učitelky zasvěcovaly do azbuky, tak jsem to uměl přečíst) na zdi budov a na ploty (ti samí zaměstnanci úřadů už za pouhé čtyři měsíce počítali vzdálenost do Brna či Prahy na versty, ale to je v řádu věcí). Okupační vojska se skládala z jednoho obrněného vozidla a pěti vojáků polské lidové armády. Byli ubytováni v sokolovně (tu byl tatíček Masaryk otvírat ve Žďáře v roce 1928) a prý dostali úplavici. Nevím, nebyl jsem u toho, pozorovali jsme sokolovnu pouze ze vzdálenosti asi 200 metrů ze střechy rozestavěné budovy Jihomoravských rozvodných závodů. Vybudovali jsme kvůli tomu síť podzemní organizace, která měla čtyři členy a jmenovala se BBTŠ. Pro nás „Banda buřičů týraných školou“, pro ně „Buď bystrým turistou školy“. Je zajímavé, jak základní škola substituovala úlohu neuchopitelného, špatně definovatelného nepřítele. A za rok už ze slavného osmašedesátého fungoval jen skaut, který se až do roku 1973, kdy mě kouzlo z bobří hráze přes noc opustilo, proměňoval podle potřeby na vodní turistický oddíl či entomologický kroužek (hlavně nás brala čeleď tesaříkovitých).

Ten Sáška, skokan! Tuhle fotku otisklo dost novin a časopisů - jakoby zvěstovala světu, který byl zmítán poprvé ve své historii revoltou nasycených, nemajících potřebu vynucovat si právo na své životní, materiální potřeby (studentské bouře 1968 nebyly z nedostatku, ale z přebytku, který nebyl vyvážen tomu odpovídající emancipací ze strany establishmentu), že i komunistický boss může mít odzbrojující úsměv. Po období klasických nařvaných funkcionářských papul přichází s chlapeckým úsměvem Sáška Dubček. Už to stačí, aby se své práce ujali výrobci ikon a zpracovali figuru člověka, na kterou budou moci časem navěšovat podle potřeby kdejaká cinkrlátka. (Ten věšák je trochu ideologický, rozhodně ale půvabný, řekla paní Málková.) Teprve až hodně pozdě, bohužel, jsem pochopil, že Dubček byl (a zůstal) vždycky klasickým komunistickým aparátčíkem. On se nevyzdvihl, on byl vyzdvižen na nejvyšší post (aby to pak plačtivě komentoval: „Súdruzi, ja som nedúfal...!?“). Hodil se všem proudům v partaji, byl nerozhodný, bez vize a bez tahu na bránu, ale byl milý, ten medvídek mýval... Inu - prostě socialismus s lidskou tváří.

No a teď tady máme to výročí: dějeprava má tu ošklivou vlastnost, že vykládá o tom, co bylo, vždycky úplně jinak, než to bylo, než jsme to zažili my. Vykládá to sice skrze zlatoústé historiky, ale oni si sami sebou nejsou jisti, protože to, co říkají, může ta hra na otloukanou, na pálkovanou, na mety a na přemety přetransformovat v něco úplně jiného. Protože plochy, které odrážejí vyslovené, nejsou přesně vysoustruhované jako pasti larev mravkolva, ten odraz, ten jsme ještě nezvládli - a tak se nám stávají mučedníci z vrahů, podstatní z nepodstatných a fňukalové dostanou klíče od spíže... Tohle je sedmý kruh pekla dialektiky. Vot eto tak.

Probudil jsem se v tom parnu, budka mě bolela, ploval jsem naznak v bazénu na dohvizd rakouské hranice... a byl jsem vám z toho nárazu úplně bez sebe: začal jsem slyšet hlasy:

Copak asi dnes dělají lidské tváře, jak se tváří (s pihou času v kalendáři) na naši netečnost (nezaměňujte to, prosím, s tečováním). Copak si asi myslí tata Vaculík, ten velký dalajláma prozřelých, pantáta mouder, papež svaté abecedy, který sám sebe v Českém snáři ukřižoval na ona dvě břevna dělící svět na princip ženský a mužský, na horizontálu a vertikálu. Levý hřeb se jmenuje „Připadá mi to drzé a necitelné: my ještě živí oblézáme svou teprve dohořívající Tróju, a oni přes nás už rozkutávají svůj Hisarlik“ a pravý hřeb se jmenuje „Komunisté nemají co psát o věcech víry, a když jim komunismus vyhořel a chtějí k cizím ohňům, mají u nich být plaší“... a polib prdel kosům.

Jak ono to vlastně bylo, jestlipak foukal severák, jestlipak slunce žhnulo, když se ti hodní komunisté rozhodli změnit čehý v hot, když z paličů se stali požárníci (právě že požárníci, a ne hasiči), kteří s houkačkou hnali se městy, aby zachránili hlavně svoje ohníčky a poslepovali svoje žárem rozpukané kameny (a přesto, nebo právě proto mají stále ve svých škapulířích uschovány sirky z roku 1948, relikvie & starožitnosti, starožitnosti & relikvie). Poslechněte si je a hned víte, kdo byl who. Místo aby začali od roku 1948, začínají s adaptací až v 1. patře (ve sklepě totiž smrdí potkan), přednášejí bajky humanistickými hlásky, bajky o velké, národní frontě odporu proti Systému (a to přesto, že je 21. srpen 1968 osvobodil, protože by byli pozřeni obnovující se občanskou společností). Zase chtějí, abychom byli všichni jejich spoluviníci, neboť když budou všichni spoluviníci, ti nejlepší z nich se pak stávají hrdiny. Je lidskou přirozeností (v nesvobodném prostředí) prověřovat a přezkumovat každodenně tlak moci, a jakmile se někde ukáže možnost, tak na tom místě vzniká ihned zárodek pospolitosti (bez tribun a mandátových komisí). Oni si z této přirozenosti přikrádali na svoji kuličku smradlavé pravdy. Jakýpak boj uvnitř strany, vždyť nám šlo o člověka, o člověka, o člověka..., než se jazyk na člověku zasukoval.

(Odbočka čelem vzad. Není vám všem podivné, když už jsme teda takhle upřímní, že žádný historik nezpochybnil regulérnost voleb v roce 1946? Není vám divné, že zatímco rubáš světové války, toho označení druhé, praskal ve švech mrtvolami, v Moskvě se budoucí komisaři cvičili v praktickém politickém boji, ve kterém je vše možné, neboť kapitalista je zlý a proradný? Nebylo by možné prozkoumat, jak volila ta oblast Moravy, kterou osvobodil 2. ukrajinský front generála Malinovského, kde v první linii stáli kriminálníci z širé Rusi, kterým pak na paměť zůstal v tom prostoru popěvek „Odešli Němci, přišli Rusi, přišli se podívat na naše časy, a já jim časy nechtěl dát, on na mě vytáh automat...“. Nebo se mi to jen zdálo, že jsme našli v mládí na žďárském smetáku volební lístky z té doby? Už zase k vlajce hleď!)

A ti nešťastní studenti. Prý to celé revoltování zapadá do celosvětového kontextu. No, byl jsem v té době malý hošík světlovlasý, ale to vím, že jedno z podstatných hesel té doby: Pod dlážděním je pláž! je přímým dokladem, že to bylo jinak. Zatímco západní studenti se chtěli vrátit ze systému zpátky k nepokrytectví, k jakési toleranci, znovu uplácat Adama, u nás žádná pláž pod kostkama nebyla, u nás tam byl jenom beton, nebo v lepším případě udusaná hlína.

(A stejně se ze všech těch našich studentských vůdců a radikálních studentů dneska staly fungující, do sebe zapadající součástky mašiny. Nechceš - musíš!)

Znáte tuhletu? Letí dva kamikadze, šrouby zašroubované, letadla naplněná bombami až po okraj, a ten jeden si vzpomene, že doma nezalil kytky. Takový slušný kamikadze to byl!

Ale co jestiť řádně, co řádně? Proč padal z nebe? Neměl snad zapnutý elektromagnet? ... Hlasy pomalu doznívají. Ale hlavně že už nic nesmrdí, to je pohoda. To je plné uspokojení potřeb. A jak jsem si tak brebentil v duchu a poslepu obdivoval Slunce, vzduch se ještě tetelil z nedvědovských akordů, koukám, že cosi letí z nebe dolů, nejdřív tečka, přibližuje se to a pak zvětšuje - padá to přímo na mě. A těsně, než mě to tečovalo a omráčilo, blesklo mně hlavou, že to je Saša Dubček, který si z nebeské báně opět jednou skočil do bazénu. Takový comeback. Dneska je totiž třicáté výročí... a polib prdel kosům.

Svatá Maria, Všickni svatí andělé a archandělé, Svatý Abele, Celý sbore spravedlivých, Svatý Abrahame, Svatý Jene Křtiteli, Svatý Josefe, Všickni sv. patriarchové a proroci, Svatý Petře, Svatý Pavle, Svatý Ondřeji, Svatý Jene, Všickni sv. apoštolové a evanděliste, Všickni sv. učeníci Páně, Všechna svatá neviňátka, Svatý Štěpáne, Svatý Vavřinče, Všickni sv. mučeníci, Svatý Silvestře, Svatý Řehoři, Svatý Augustine, Všichni sv. mnichové a poustevníci orodujte za ně, i když nevěděli, co činí... Nebo že by věděli?

TAKOVÍ JSME (BYLI)?

Jindřich Veselý

Denně předstupuji před studenty. Přednáším. Učím je překládat. Mám je rád a oni mají rádi mě. Někdy se mi stává, že čtu v jejich očích otázku: „Dobrá. Ale co předtím? Jací jste byli? Co vlastně bylo?“ Paměť zkresluje a selhává. Psané slovo přetrvá déle. A tak se obracím pro odpověď k zažloutlým papírům. V polovině osmdesátých let jsem se stal „dvorním“ odeonským lektorem. Ve francouzské redakci se vědělo, že s „problémovou“ knihou je nejlepší obrátit se na mě. Posudek bude kladný, a já navíc navymýšlím vhodné argumenty pro vyšší schvalovací instance. Na fakultě jsem měl liberálního šéfa, mohl jsem si leccos dovolit, ovšem za předpokladu, že na sebe nepoštvu bdělé a ostražité hlídače ideové čistoty. Platil jsem za seriózního. A tak když se ministerstvo kultury obrátilo na Sdružení českých překladatelů s žádostí o vypracování analýzy české překladové tvorby vydané v letech 1976-1985 v jednotlivých jazykových oblastech, vyšla na mě logicky oblast francouzská.

Pod návrhy pro ministerstvo bych se neváhal podepsat ještě dnes. Ano, „považuji z kulturního hlediska za nutné“ vydat průřezový svazek francouzské klasické komedie, průřezový svazek francouzského romantického divadla, uvážený výbor francouzského divadla konce 19. století a divadla století 20. Ano, průřezovou antologii by si zasloužila francouzská středověká poezie, francouzská renesanční poezie... Konečně „perla“:

„Zdá se, že naše ediční politika dosud spoléhá na dávno překonanou tezi, šířenou kdysi pozitivistickou literární historiografií, že v 17. století poezie prakticky vůbec neexistovala. Bylo by už na místě tuto představu jednou provždy zkorigovat vydáním antologie francouzské poezie 16. a 17. století, zaměřené zvláště na básníky okruhu Théophila de Viau.“

Toto místo už vyžaduje překlad. Autor dobovou hantýrkou formuluje pouze to, že je špatné, když se určitá literatura nevydává. Ekvivalentem slova „špatný“ v souvislosti s literární historiografií či kritikou je každá kritika „buržoazní“, tj. „nemarxistická“, ať už jde o kritiku „pozitivistickou“ (viz i slovníkové heslo „nimrat se ve faktech a faktíčcích kolem díla“), „psychoanalytickou“, „strukturalistickou“, „programově ahistorickou“ (prohlásit někoho za představitele některého z těchto směrů bylo obzvláště surovým „likvidačním“ faulem) či jinou. Ekvivalentem slova „dobrý“ bylo pak v této souvislosti slovo „marxistický“. Nedostatek synonym vedl občas ke sporům o to, kdo je „marxističtější“.

„Bérangerovský svazek je dobrým kulturním počinem v tom smyslu, že představil českému čtenáři v uceleném výběru demokratického básníka francouzského 19. století, který je buržoazní literární historiografií přehlížen.“

Béranger... Úlitba jedinému profesorovi francouzské literatury u nás. Kolik že těch úliteb vlastně bylo? Zprávy z mezinárodních literárněvědných (marxistických - jak jinak!) kolokvií v Liblicích; pochvalná recenze monografie o kritickém realismu. A co články k životním jubileím? Ne, to nebyla úlitba. Měl jsi Honzu Fischera rád. Takže vlastně méně rektálního alpinismu než kterýkoliv evropský univerzitní asistent. Tehdy i nyní, kdy se tvá publikační činnost blíží ke dvěma stovkám položek.

„Je pochopitelné, že z francouzské poezie »surrealistického« období nelze zdaleka všechno nekriticky přijímat. Takový přístup by byl rozhodně kulturněpoliticky nesprávný. Existuje však již dostatečný časový odstup k tomu, aby bylo možno přistoupit k této poezii nikoliv prizmatem surrealistických manifestů, ale na základě tvorby jednotlivých básníků, aby bylo možno odlišit skutečné hodnoty od dobově vázaných provokací a poezie průměrné a trvalé hodnoty uvážlivě zpřístupňovat českému čtenáři, například formou komentované antologie.“

Ano, v té době existovala kulturní tabu. Po roce 1968 se v klatbě ocitl surrealismus, existencialismus, absurdní divadlo, nový román. Tabu byli i autoři, kteří napsali něco proti socialismu nebo proti SSSR, kteří podepsali protestní petice proti okupaci Československa atd. atd. (a Francouzi se toho vždy napodepisovali nemálo). Otázka, před kterou stál člověk, který chtěl určitou knihu z těchto tabuizovaných oblastí prosadit k vydání, byla poměrně jednoduchá. Buď musel s využitím mistrovské ekvilibristiky dokázat, že je tam dílo (autor) řazeno „omylem“ (viz níže), anebo se pokusit rozlomit oblast na dvě části. V té jedné klatba plným právem platí, neboť oficiální klatba platit musí. Představitel marxistické (význam viz výše) literární vědy je přece ex definitione bdělý a ostražitý. Jen tak se mu může podařit přesvědčit vrchnost, že právě on je nesmlouvavě kritický a střeží socialistickou kulturu. Právě proto však dokáže na druhé straně postřehnout, že všichni dosud jaksi přehlédli, že se v tabuizované oblasti vyskytuje i část, v níž čas (oddělující zrno od plev) dokázal, že jistí autoři napsali vlastně něco (pokud možno úplně) jiného, než si sami mysleli...

„Při vyhledávání děl z poválečné literatury je ediční zájem zcela jednoznačně zaměřen k realistickým tendencím ve francouzské próze. Toto zaměření je zcela pochopitelné a správné, je v souladu s naší celkovou kulturní politikou. Přitom je potěšující, že byli ve sledované době vydáni i někteří významní autoři jiného než realistického zaměření. Tato skutečnost je důležitá z toho důvodu, že není možno existenci této literatury přehlížet. Je nutno její významná díla citlivě a uváženě zpřístupnit i českému čtenáři, už jen proto, aby romány podobného typu sám poznal a nekriticky je nepřeceňoval na základě informací z druhé ruky... Domnívám se, že v (...) uváženém seznamování s touto literaturou je možno a třeba pokračovat - pochopitelně za předpokladu, že nepůjde o knihy protisocialisticky zaměřené.“

Pro znalce dobové hantýrky je tento závěr skutečným skvostem... Nejprve tedy k „realistickým“ tendencím. Slovo „realistický“ bylo v oné době synonymem slova „dobrý“, dokonce je bylo možno i stupňovat: „popisně realistický“, „kritickorealistický“, „socialistickorealistický“. V každé slušné literatuře se každé slušné dílo do jedné z těchto kategorií napěchovat dá. Vyžaduje to jen drobet zručnosti a kapku fantazie. Avšak francouzští spisovatelé páchají tradičně schválnost na schválnost. Jim nestačí psát, oni musí vytvářet literární skupiny, proklamovat „ismy“, vyhlašovat manifesty. Ubohý marxistický literární kritik pak dokazuje buď to, že je autor v díle, které by bylo vhodné vydat, „realistou proti své vůli“, anebo je nucen obhajovat tezi, že autor sice realistou není, ale v jeho díle jsou hodnoty, které bude realistické umění schopno tvořivě rozvíjet. Případně (viz níže) je možno dílo prohlásit za „nedokonalou“ kritiku „měšťácké“ („buržoazní“) společnosti. Dodejme, že výraz „kritika měšťácké společnosti“ znamená „dobrý“ (výraz je nestupňovatelný) a je prakticky synonymem slova „realistický“. (Kolikrát jsi jen při zkoušení studenta vyslechl perly typu „Villon - Rabelais, Montaigne atd. - byl kritikem měšťácké společnosti“.) Zbytek argumentace je jasný: 1. Jsem loajální literární historik dostatečně bdělý a ostražitý, abych mohl rozeznat zrno od plev. Nikdy bych také nedoporučil vydat něco protisocialistického. 2. Jsem tedy schopen odpovědně rozhodovat, která nerealistická díla je třeba zpřístupnit českému čtenáři. 3. Vydávat taková díla znamená bránit se „ideologické diverzi“ - roztomilá drzost... A nyní, když jsme potřebu „problémové“ literatury v socialistické kultuře náležitě zdůvodnili, vydejme se do lektorských posudků za argumenty ve prospěch toho či onoho díla.

Píše se rok 1986. Je jaro. Odeon chce vydat *Čekání na Godota*. Samuel Beckett slaví osmdesátiny, je nositelem Nobelovy ceny, nikdy nic protisocialistického nenapsal, ale je počítán k představitelům tabuizovaného „absurdního divadla“.

„Ve francouzském kontextu počátku 50. let, kdy bylo literární ovzduší velmi silně ovlivněno vlnou existencialismu, bylo Čekání na Godota jednoznačně pochopeno jako vyjádření metafyziky odlidštěného světa, v němž se ztratila možnost mezilidské komunikace. (...) Proto se Čekání na Godota stalo jedním ze základních pilířů tzv. absurdního divadla. Marxistická kritika zase v dané perspektivě přesvědčivě ukázala, že tento Beckettův svět, zrcadlící únavu, znechucení a bezperspektivnost, odhaluje jisté, konkrétně společensky podmíněné vztahy a pocity určitých lidí v buržoazním světě, že je absolutizovaným odrazem jeho konkrétních rozporů. (...) Zůstává však otázkou, zda celá naznačená perspektiva problematiku Čekání na Godota poněkud nezjednodušila. (...) Jako varování před upadáním do bezduchých stereotypů řeči, chování a jednání, ztvárněné v hyperbolické komediální nadsázce (a nikoliv jako výpověď o bezvýchodné absurditě dnešního světa), má (...) Čekání na Godota co říci i našemu čtenáři.“

Knihu jsi tenkrát doporučil a navrhl, aby byla opatřena zasvěceným komentářem. To jsi ještě netušil, že se nikomu nebude chtít doslov napsat a že tě postaví před volbu: buď napíšeš doslov ty, anebo kniha nevyjde. Pochopitelně jsi kývnul a jedna výborná kamarádka ti tenkrát řekla: „Tak to jsem zvědavá, jak se z toho vylžeš.“ Doslov si každý může přečíst ještě dnes. Stál tě dva měsíce strachu a vynesl ti... To se psalo jaro roku 1990. Moje tehdejší revolučně zapálená kolegyně mě zastaví, řkouc: „Poslyš, ty tvoje doslovy, ty byly bezzubé...“ A psalo se jaro roku 1998. Právě jsem dozkoušel půvabnou studentku, zapsal jí známku do indexu, když tu se na mě usměje a zeptá se: „Prosím vás, ten doslov k *Čekání na Godota*, to jste psal vy? Moc se mi líbil.“ A pak neděkujte studentům. I když, není to bez rizika. Před dvěma lety jsem se - prý - poděkováním svým studentům nemile dotknul členů vědecké rady filozofické fakulty.

„Román (či spíše delší povídka) Cizinec (L'Etranger, 1942) bývá obecně řazen do »absurdního« období Camusovy tvorby. (...) Při takových interpretacích, kdy je Cizinec vnímán výlučně filtrem Mýtu o Sisyfovi, se však naskýtá otázka, jak je možné, že zatímco celá Camusova »filozofie absurdna« (a ostatně i pozdější »filozofie individuální revolty«) působí dnes už všeobecně velice vyčpěle, román Cizinec čtenářsky žije - a to v měřítku celosvětovém - (dnes už) nezávisle na Camusových esejích. Jinak řečeno, Cizinec je už dnes obecně čtenářsky vnímán nikoliv jako beletrizace autorových filozofických tezí, ale jako plnohodnotný román.“

Cizince jsi také doporučil a on také vyšel. S tvým doslovem. Tehdy jsi narazil - u těch, kdo chtěli román vydat. Jejich nostalgie po úhledně „existencialistickém“ Camusovi, jak ho poznali v šedesátých letech, se jen těžko smiřovala s běžnou (ve Francii) interpretací opatřenou kosmetickou „rudou tečkou“. *Čekání na Godota* bylo vytaženo z tabuizovaného „absurdního dramatu“, *Cizinec* byl zase vytažen z tabuizovaného „existencialismu“. Jenže přesně těmto nálepkám se Beckett i Camus bránili.

„Bylo by neúčelné představovat nějak blíže známého francouzského prozaika, dramatika, esejistu i básníka André Gida (1869-1951), nositele Nobelovy ceny za literaturu (1947). Stejně nesmyslné by bylo k tomuto představiteli literární generace, která počátkem 20. století reagovala na svazující pseudomorálku buržoazní společnosti individualistickým vzdorem, přistupovat prizmatem názorových »kotrmelců« z meziválečného období. (V r. 1939 bylo Gidovi 70! let a řada věcí v 30. letech přesáhla jeho chápání.) Toto vše je dnes už dávnou minulostí. Zůstává Gidovo dílo, které - historicky vzato - hrálo především v prvním dvacetiletí našeho století relativně pokrokovou úlohu v procesu kritického odmítnutí pokryteckých konvencí měšťácké morálky (se všemi úskalími, jež v sobě Gidův individualismus od samého počátku nesl).“

Tady lektor vyvinul úsilí nemalé. Gidovy „prohřešky“ odsunul téměř do prehistorie, z autora udělal „senilu“, několikrát si mocně uplivl na buržoazní či měšťáckou pseudomorálku, prohlásil Gida za „pokrokového“ (pravda, relativně). To všechno proto, aby mohl doporučit *Pastorální symfonii!* Vanitas vanitatum, omnia vanitas: *Pastorální symfonii* Odeonu zatrhli při superlektoraci na ministerstvu kultury.

„Tento velice jednoduchý děj (pokud lze o ději vůbec mluvit) a použitá technika neustálého rozpomínání, nového a nového upřesňování toho, co se vlastně dělo (...), však není užito jen k rozbití tradiční románové struktury a k pouhému experimentování. Očima rozpomínajícího se hrdiny se před čtenářem rozkrývá postupně i sociální mikrosvět chudého rodinného penzionu (...). (...) Jinak řečeno, ztvárnil v románu Někdo Pinget experimentálními metodami tzv. nového románu nikoliv určité vlastní »obsese«, ale reálné (i když v jistém smyslu marginální) společenské prostředí. Z tohoto hlediska je i jeho experimentování v jistém ohledu funkční. (...) v románu Někdo směřuje Pinget svým experimentem k jistému - čtenářsky rozhodně náročnému - ztvárnění společenské reality, (...) postupuje cestou, kterou považuji z hlediska našeho kulturního kontextu za relativně nejpřijatelnější.“

Při troše dobré vůle bylo možno stvořit realismus prakticky ze všeho. A ne-li přímo realismus („revizionista Garaudy“ se svým *Realismem bez břehů* ještě z pamětí koryfejů zcela nevyšuměl), tedy alespoň cosi realismu se blížícího. Stačilo si pohrát se slovními spojeními „experiment formální“ (tj. „zlý“, cosi jako „buržoazní schválnost“) a „experiment funkční“ („dobrý“, nebo alespoň „přijatelný“). Když se do koktejlu přimíchalo na vhodném místě nějaké to „ztvárnění reality“ (silně evokující název meziválečné stati šťastně se socialismu nedoživšího marxisty Kurta Konrada), mohl se podávat. Posudek ovšem nesměl narazit na někoho, kdo autora či dílo znal, nebo na toho, kdo vám chtěl dát za uši.

Když se tak probíráš svými doporučujícími posudky, narážíš na slušná jména: Bergson, Ghelderode, Valéry, Céline, Sartre, Sade... Vlastně bys na svých doporučeních nic neměnil. Pochopitelně teď píšeš posudky jinak, ale v bludišti tehdejších ideologických zdůvodnění přece jen svítá. Že bys byl hrdina, že bychom byli hrdinové? Ani náhodou. Dával sis přece pořád pozor, abys o režim nenarazil, a až na drobné výjimky se ti to i povedlo. Ostatně kdybys byl skutečně narazil, tak by tvé posudky nebyly Odeonu nic platné. Když se podíváš na pitomosti, které jsi - pro interní potřebu - psal, tají se ti někdy dech. Když se podíváš na výsledky, vidíš za sebou kus poctivé služby českému čtenáři.

Bože, nedopusť, abych svou kulturní službu musel ještě někdy konat obdobně!

Sto let s Václavem Kondelíkem

(K jubileu jedné knihy)

Dagmar Mocná

Národní se bytost přec jen vtělila:
byla o to nouze převeliká!
Němec Fausta má a Španěl Quiota
a my máme otce Kondelíka.
Politika, umění, mrav, zvyk...
Zatracený otec Kondelík.
V. Dyk (Moderní revue, 1899)

Když před Vánocemi 1898 - tedy před sto lety - vydal I. Herrmann u svého nakladatele F. Topiče knižní verzi příhod rodiny Kondelíkovy (pod názvem Otec Kondelík a ženich Vejvara), jistě nepředpokládal, že tím zavdá příčinu k jedné ze zásadních diskusí o české povaze. Ani on, ani nakladatel Topič, který vznik této knihy podnítil, se vůbec nezamýšleli vyslovovat k národnímu charakteru. Chtěli pouze potěšit obyčejného čtenáře v čase vánočních svátků zábavným vyprávěním o trampotách a radostech jedné průměrné rodiny. Netušili přitom, jak zápalný materiál české společnosti poskytují. Bezděčně jí totiž nabídli model jistého životního stylu, s nímž se začala ostře konfrontovat.

Jen z málokteré postavy české literatury jsme po celých sto let tonuli v tak hlubokých rozpacích jako z tohoto pravzoru průměrnosti. Odvážil se ho zastat snad jen Ferdinand Peroutka a vysloužil si za to ostrý nesouhlas F. X. Šaldy a řady dalších intelektuálů. Už od počátku budil krajně negativní reakce české kulturní elity, která vehementně protestovala proti tomu, že bychom snad mohli být národem přízemních zápecníků. Spor o Kondelíka totiž není jen sto let trvající diskusí nad jednou literární postavou, nýbrž přerůstá v daleko obecnější otázky: Máme právo na idylu, nebo je zálibné tkvění v ní naším národním neštěstím? Je pečlivé budování soudržné rodiny pozitivním činem, nebo projevem odsouzeníhodného sobectví?

Příběh otce Kondelíka přitom začal zcela nenápadně; nic nenasvědčovalo tomu, že se tu právě rodí budoucí Problém. Herrmann si postavu bodrého malířského mistra vymyslel jako jednu z dlouhé řady svých drobných pražských figurek v druhé polovině 80. let a užil jí v několika humoristických obrázcích, otištěných v Národních listech a časopise Švanda dudák. Tento původní Kondelík byl velmi podobný Čechovu Matěji Broučkovi - svou objemnou fyziognomií, zálibou v jídle a pití a nechutí k jakýmkoli výstřednostem - a Herrmann si od něho uchovával zřetelný karikující odstup. Poté však Kondelíka opustil (jistě i proto, že nezaznamenal žádný výraznější čtenářský ohlas) a vymýšlel jiné žertovné postavičky. Vrátil se k němu až po deseti letech, v r. 1896, kdy o něm a jeho rodině začal psát seriál do nedělní zábavné přílohy Národních listů, možná jen proto, aby si ulehčil svou každotýdenní povinnost a nemusel vymýšlet stále nové postavy. Jeho vztah ke Kondelíkovi se však oproti 80. létům podstatně proměnil; stal se daleko láskyplnějším, byť svého hrdinu i nadále stavěl do humorných situací. Vedle situační komiky se však do popředí začalo dostávat něco, co v humoristických obrázcích z 80. let nebylo: totiž idylický obraz všedního života v blahobytné měšťanské rodině a starosvětský rituál spořádaného milostného vztahu, spějícího od seznámení přes zasnoubení až k svému naplnění - založení nové rodiny. Herrmann protentokrát odložil svůj sklon ke karikaturní nadsázce a obraz kondelíkovského světa črtal daleko oblejšími tahy než před deseti lety. Ve srovnání s původními humoreskami tu rodinné vztahy byly daleko láskyplnější, jednání postav uměřenější a scenerie poetičtější.

Vyvážené spojení humoru s idyličností slavilo nebývalý úspěch. Herrmann instinktivně vycítil neobsazený literární prostor žánru úsměvné rodinné kroniky a přesně se do něj svým vyprávěním o rodině Kondelíkově strefil. Lidé spěchali každé nedělní ráno do nejbližší trafiky, aby si ke kávě a čerstvým rohlíkům mohli přečíst další pokračování - v tomto smyslu se Kondelík stal předchůdcem dnešních rodinných televizních seriálů. Pravidelně zvedal náklad nedělních Národních listů o několik tisíc výtisků a stal se hlavním šlágrem tohoto deníku, takže spisovatel Josef Holeček, Herrmannův redakční kolega, prý prohlásil: „Zatrápený Herrmann. Zabil nám tím šlakovitým Kondelíkem všecku politiku!“

Další pokračování příběhu otce Kondelíka se odehrálo v režii Herrmannova vydavatele F. Topiče, jenž jako zkušený praktik vystihl, že je třeba vydat Kondelíka knižně. Herrmann k tomu mnoho chuti neměl; jako by tušil, že se mu fenomén, jejž bezděčně vyvolal v život, vymkne z rukou, že bude mít tendenci pohltit ho a zastínit jeho díla prestižnější a milovanější (zejména „vyvzdorovaný“ román U snědeného krámu). Nicméně vydavatel stál neúprosně na svém a nakonec spisovatele přiměl k tomu, aby novinový seriál docelil v knihu. Ta se na předvánočním trhu roku 1898 stala bezkonkurenčním bestsellerem. Během čtyř týdnů byl celý náklad rozebrán; s tak pronikavým úspěchem nepočítal ani sám Topič, který nechal hned po vytištění nákladu rozmetat sazbu a nemohl už pak do Štědrého dne vyrobit žádaný dotisk. Herrmann obdržel od spokojeného vydavatele pod stromeček skříňku v podobě úspěšného románu s deseti dukáty uvnitř a přijal tuto poctu s nemalými rozpaky a s těžko skrývanou bolestí, že se této rezonance nedostalo dílu, jehož by si mohl vážit víc: „Sice mě to těšilo, přece však bych raděj byl viděl nové vydání Snědeného krámu, jejž jsem kladl mnohem výše nad Kondelíka a od jehož prvého vydání bylo uplynulo již osm devět let. Ale arci. Kondelík byl mnohem kratochvilnější.“

Opět tu tedy zafungoval jeden z paradoxů, jichž jsou dějiny populární literatury plny: úspěšný autor, namísto aby se radoval z masové odezvy svých výtvorů, hýčká v skrytu duše tajný sen o tom, že se mu přece jenom podaří ztéci vrcholek Parnasu. Je známo, že A. Christie vzdor své pozici královny detektivního románu po celý život tvrdošíjně - a neúspěšně - psala verše. A A. Conan Doyle dokonce nenáviděného Sherlocka Holmese nechal zahynout, aby se mohl věnovat „seriózní“ literatuře, avšak tlak čtenářských požadavků jej stejně donutil kapitulovat. Herrmannův spisovatelský osud se vyvíjel obdobně: po nečekaném úspěchu Kondelíka přijal svůj úděl populárního prozaika, milovaného čtenáři a zatracovaného přísnou literární kritikou, a snažil se tento úděl naplňovat co nejodpovědněji, s respektem ke čtenářům, ale také s úctou ke spisovatelskému řemeslu, jež se i v této neprestižní literární oblasti pokoušel - se střídavým úspěchem - povýšit na umění.

Možná že by celý spor o Kondelíka vůbec nevznikl, kdyby byl vyšel o několik let dříve či později, a ne právě na sklonku 90. let, tedy v čase, kdy vrcholilo úsilí moderny o prosazení nového konceptu života a literatury. A dodejme - kdyby byl jeho původcem někdo jiný než právě Herrmann, uznávaný prozaik „starší“ generace a oficiální představitel spisovatelské obce, s nímž moderna vedla několikaletou válku, bráníc se svému zesměšňování, podnikanému prostředky často nevybíravými na stránkách Herrmannova a Topičova časopisu Švanda dudák. To, že se v čase velkých tvůrčích činů moderní literatury stal nejúspěšnější literární novinkou sezony právě Herrmannův Kondelík, zmobilizovalo mladou kritiku k ostrému a jednoznačnému odsudku tohoto bestselleru. Pro generaci odchovanou symbolismem a dekadencí byla nepřijatelná zejména Kondelíkova živočišná přízemnost. Podle Karla Sezimy napsal Herrmann „monografii krmníku“, stránky Kondelíka se mu jevily jako „tukem prorostlé, přímo fyzický hnus vzbuzující“. Na poněkud asketickém Vejvarovi jim zase vadila naivní spořádanost jeho milostných prožitků. Jevil se jí jako „blbeček a komický Pechvogel“, jako odsouzeníhodná podoba muže, „který neviděl jakživ chansonetek a trne hrůzou, když si vzpomene, že mezi zpovědí a přijímáním se nasnídal“. Takto se s Herrmannovou knihou vypořádal autor recenze otištěné v Rozhledech pod šifrou D. - možná že se pod ní skryl Viktor Dyk, jenž tuto šifru používal a do Rozhledů v té době přispíval.

Časem se k těmto základním hříchům kondelíkovského životního stylu přidaly další, tentokráte už výrazně ideologizující námitky. Vytýkala se mu jeho sebestředná blahobytnost (jež po r. 1948 přerostla v obraz Kondelíka jakožto představitele třídy vykořisťovatelů) a snadná politická manipulovatelnost. Ta však už byla odvozena nikoli ze samotné Herrmannovy prózy, nýbrž z povšechného modelu maloměšťáka, za jehož typického představitele začal být Kondelík považován. V duchu této optiky byl za 1. světové války v Právu lidu vykreslen jako tupý obdivovatel militaristické propagandy, ve 30. létech pak jako „otrávená duše“, „člověk, který nadává na vše kolem sebe“, „který jednou sympatizuje s Mussolinim, podruhé s Hitlerem, jednou se Stříbrným, podruhé s Gajdou“. (V. Hostiný, Čin 1935)

Zároveň s těmito účelovými ideologickými aktualizacemi se však po celé meziválečné období udržovaly v obecném povědomí i ony základní výhrady vůči Herrmannovu problematickému hrdinovi, zejména absence jakékoli „vyšší“ roviny jeho existence (duchovní či mravní), povrchní sebeuspokojení a egocentrismus. Esence všech těchto negativních vlastností se začala označovat specifickým termínem kondelíkovština, proniknuvším i do Příručního slovníku jazyka českého, kde byl definován jako synonymum „maloměstství“ a „šosáctví“. Někdejší bodrá postavička z dobromyslného Herrmannova pera začala narůstat do obludných rozměrů symbolu všech maloměšťáckých nectností a této problematické hyperbolizace se nezbavila ani po r. 1945. Naopak, v čase budování nového světa byl Kondelík vnímán ještě vypjatěji než dosud jako zjevný poklesek kdysi nadějného autora, jako doklad jeho dezerce od praporu Umění do nížin maloměšťáckého vkusu. Čtenáři měli na Kondelíka co nejrychleji zapomenout. A tak přestože Herrmann patřil - zejména v 50. létech - k autorům poměrně hojně vydávaným, na reedici Kondelíka došlo až v r. 1968 v českobudějovické edici Česká čtyřkorunovka, pokoušející se v čase uvolnění o rehabilitaci někdejších šlágrů lidové četby. Období normalizace s výraznými úniky do privátních sfér lidské existence přálo Kondelíkovi více než „zásadová“ léta padesátá. Kondelík opětně vyšel v r. 1974 v odeonském Klubu čtenářů, ovšem se zaštiťujícím doslovem E. Frynty, jenž někdejší Herrmannův bestseller čtenářům představil jako neškodnou kulturně historickou kuriozitu a neopomněl doporučit jako nutnou komplementární četbu k idylickému Kondelíkovi Herrmannův hořký Snědený krám. A konečně v r. 1988 vydal Kondelíka Čs. spisovatel v ilustrované řadě Slunovratu, tentokrát už bez jakéhokoli vysvětlujícího komentáře. Problém kondelíkovštiny jako by na sklonku 80. let rychle spějících k zásadní proměně společenských poměrů ztratil jakoukoli aktuálnost - ovšem jen na několik pohnutých revolučních let.

V poslední době se začínají opět objevovat výroky na adresu Herrmannova problematického hrdiny; setkáváme se přitom s pokusy náš tradiční odmítavý postoj ke Kondelíkovi a „kondelíkovštině“ přehodnotit. Naznačila to už kniha Josefa Jedličky České typy z r. 1992, v níž autor poprvé po F. Peroutkovi nepodrobil Kondelíka zásadnímu odsudku. Z perspektivy exulanta jako by tu dokonce nostalgicky záviděl bodrému malířskému mistrovi jistotu, s jakou obývá svůj bezpečný malý svět. Záhy poté se objevily ještě daleko explicitnější pokusy vidět kondelíkovskou - a také obecně herrmannovskou - problematiku nově, z pozice člověka sklonku 20. století. Bohuslav Blažek se v polemické stati, nazvané Čím se provinil Ignát Herrmann (Kritický sborník 1995), sice nevyslovuje přímo ke Kondelíkovi, nicméně jeho obhajoba Herrmanna jakožto autora neprávem zavrhovaného s problémem kondelíkovštiny úzce souvisí. Blažek si totiž na Herrmannovi cení především pojetí života jako těžko uchopitelného proudění všednodennosti, vzdorujícího všem ideologickým doktrínám. V Herrmannově zálibě ve fyziologičnosti lidské existence - často vytýkané právě Kondelíkovi - pak spatřuje úlevnou psychoterapeutickou záležitost, obranu lidské přirozenosti proti vzrůstající aseptičnosti civilizace, proti nátlaku „průmyslu různých mycích nebo dezodorujících prostředků, který nás neurotizuje a činí závislými na jeho produktech“. A do třetice příklad z kulturní publicistiky: Karel Čáslavský v předmluvě ke Kalendáři pro pamětníky na r. 1998 s úctou vzpomíná na slavného představitele filmového Kondelíka Theodora Pištěka a odmítá v této souvislosti tradiční odsudky kondelíkovštiny: „Myslím si, že bychom dnes takové ‚Kondelíky‘ moc potřebovali: protože malíř pokojů Václav Kondelík byl poctivec a pracant, pro kterého nejvyšší hodnotou nebyl zisk, ale spokojený zákazník - a ještě nad tím byla rodina a vlast.“

Měnící se postoj ke „kondelíkovštině“ nepochybně souvisí také se současně probíhající rehabilitací biedermeieru jakožto životního a uměleckého stylu hodného naší pozornosti. Není zřejmě náhodou, že Milan Exner v sérii studií věnovaných této problematice (Estetika 1995) pocítil nutnost vyslovit se také ke „kondelíkovštině“ jakožto pozdnímu projevu biedermeierovského životního způsobu. Má při tom pro Herrmannovu idylu slova tak láskyplná, jaká snad na adresu Kondelíka v této zemi ještě nezazněla: „Hodnoty, které si vepsal do štítu biedermeier, nejsou jen hodnotami zakrslého měšťáctví. Kult domácnosti, domova a pracovitosti, snášenlivost, věrnost, přirozená radost z vlastnictví, to všechno jsou pozitivní hodnoty, o něž usiluje člověk ve všech dobách. Čteme-li, s jakou přímo živočišnou rozkoší se Vejvara a jeho Pepička oddávají své domácnosti, víme bezpečně, že jsme v Čechách a že otec Kondelík je naším předkem.“

Je rehabilitace „kondelíkovštiny“, k níž prokazatelně v několika posledních letech dochází, projevem naší postmoderní nedůvěry k životu ve jménu velkých ideálů, v čase, kdy tyto scelující ideje prostě nemáme k dispozici? Nebo se tu odráží současný návrat ke konzervativním hodnotám, mezi něž patří trpělivé budování prosperující živnosti i dobře fungující rodinná pospolitost? Je touha po starosvětské idyle protiváhou úzkosti z globální ekologické katastrofy, vzrůstajícího násilí, hrozby nevyléčitelných chorob a dalších negativních informací, jež se na nás hrnou z masmédií? Zřejmě by bylo možno nalézt ještě další důvody. Znamená to, že se Václav Kondelík nyní stane z antihrdiny příkladným českým typem vzorného živnostníka, schopného nést odpovědnost za sebe i svou rodinu? Osobně bych mu přála něco jiného. Zdá se totiž, že poprvé po stu letech má Václav Kondelík konečně šanci být vnímán tak, jak ho Herrmann kdysi koncipoval: nikoli jako odstrašující příklad (ale také nikoli jako vzor), nýbrž jako prototyp obyčejného člověka s řadou nectností i předností, jako někdo, kdo pokojně a trpělivě žije svůj „malý“ život a snaží se jej neznepříjemňovat sobě ani druhým. Možná právě v tom je skryto poselství tohoto sto let starého Herrmannova románu naší hektické době.

Obsah TVARu, *ročník 1998*

Stati, publicistika, polemiky

Andrejev, Leonid: úryvky z Deníku 1914 - 1919 20/98 14
Anketa „Praha z odstupu“ 9/98 4
Baran, Václav: O demokracii, část 1. 11/98 12
Baran, Václav: O demokracii, část 2. 12/98 12
Baránková, Drahomíra: Zamyšlení nad intertextuálními souvislostmi v románu H. Bauchaua 6/98 12
Bauer, Michal: Eisnerova jazyková tvrz 4/98 15
Bauer, Michal: Překladatelská činnost Milana Kundery na přelomu 40. a 50. let 5/98 6
Bauer, Michal: Big money, fat money 14/98 7
Bauer, Michal: Druhý pól zobrazení Jana Husa v německy psané literatuře 14/98 6
Bauer, Michal: Hledání hrobu Jana Čepa 14/98 11
Bauer, Michal: Jednání komisí a výborů Syndikátu českých spisovatelů o členství Jana Čepa... 14/98 10
Bauer, Michal: Konference mladých českých spisovatelů (...) ve 2. polovině 40. let 14/98 1
Bauer, Michal: Mrtvá Šumava 14/98 18
Bauer, Michal: Mystifikátor Milan Kundera 14/98 12
Bauer, Michal: O literárněvědných konferencích 14/98 3
Bauer, Michal: Pařížské hřbitovy 14/98 19
Bauer, Michal: Polemiky o existenci a udělování titulu Národní umělec 1945-48 14/98 17
Bauer, Michal: Rok 1948: Od socialismu k socialismu 14/98 16
Bauer, Michal: O české poezii posledních 60 let přístupem literárněhistorickým (o knize J. Trávníčka a Z. Kožmína) 18/98 6
Bauer, Michal: Vyloučení Josefa Hiršala z SČSS v roce 1949 19/98 16
Benhart, František: Pokoušení slova, pokoušení tvaru 17/98 17
Benhart, František: Znovu: samohanu ve štítě? 7/98 17
Binar, Ivan: Pojďme spolu, dětičky, trhat mouchám nožičky! 20/98 16
Binder, Hartmut: Nové vydání faksimile románu Proces od Franze Kafky 3/98 11
Boček, Josef: Radostné koulení osudového kamene (o románu Die Fassade L. Moníkové) 6/98 10
Boxbergerová, Jana: Nositelky básnického poselství na pařížském trhu poezie 15/98 10
Bubeníček, Petr: Historikové bestiality 8/98 5
Carské poselstvo v městě pražském 12/98 10
Cekota, Petr: Rozhraní dramatického meziprostoru Čepových próz 7/98 11
Cekota, Petr: Vztahy literatury, divadla a filmu na konci století 1/98 6
Cvetajevová, Marina: Umění ve světle svědomí (úryvky z eseje) 20/98 18
Čálek, Oldřich: Etnicita a ztráta soudnosti 21/98 12
Čechová, Kateřina: Královský gambit Ladislava Klímy 3/98 12
Čejka, Mirek: Poustevník medituje o komunikaci 16/98 8
Černý, František: Masaryk očím Prahy vzdalovaný 12/98 13
Čížek, Vítězslav: Diagnostika karmy - diagnóza světa bez Boha i náhražky za něj 1/98 7
Čížek, Vítězslav: Keplerův dopis důvěrníku císaře Rudolfa II. 9/98 10
Čížek, Vítězslav: Začne věk Vodnáře. Už zas? 3/98 17
Dewetter, Jaroslav: Blahopřání M. K. 10/98 1
Dewetter, Jaroslav: Pointy 16/98 16
Dewetter, Jaroslav: Pointy 17/98 16
Dewetter, Jaroslav: Pointy 19/98 16
Dewetter, Jaroslav: Pointy 21/98 16
Dokulil, Miloš: Že bychom (opět jednou) byli na křižovatce? 15/98 12
Dokument k úmrtí V. Bretta 2/98 15
Erhart, Gustav: Tajemství Pauline Réageové 17/98 9
Exner, Milan: František Jaromír Rubeš intimní 4/98 6
Exner, Milan: Kudy vchází poezie 6/98 16
Exner, Milan: Dvojí svět Jakuba Demla 17/98 11
Friš, Martin: Genius loci Prahy 9/98 1
Gaži, Martin: Publicista Richard Weiner o válce za války 6/98 1
Hanuška, Petr: Mrchopěvci - prozaický debut Jana Křesadla 4/98 1
Hanuška, Petr: Jak to bylo s Foltýnem? část 1. 15/98 6
Hanuška, Petr: Jak to bylo s Foltýnem? část 2. 16/98 6
Havelka, Tomáš: Komika a tragika typů českého dramatu doby baroka 8/98 6
Hek, Petr: Region a centrum, centrum a region 9/98 12
Hodrová, Daniela: Laudatio u příležitosti udělení státní ceny Vl. Macurovi 18/98 9
Hochel, Braňo: Exilová literatúra: sentiment, politika, umenie 10/98 6
Holub, Norbert: Vážený Vítězlave Čížku, milý Alberte Kaufmanne 11/98 6
Holub, Norbert: Česká chýše ve světové vesnici 19/98 10
Horyna, Tomáš: Mikuláškův Agogh 10/98 16
Hořec, Jaromír: K prvotinám Jiřího Ortena 4/98 9
Hořec, Jaromír: Mezi svobodou a totalitou 18/98 8
Hořínková, Marie: Chotkovy sady, Přibíkova zahrada 9/98 6
Hořínková, Marie: Kanálka 12/98 7
Hořínková, Marie: Wimmerovy sady 19/98 7
Housková, Hana: Několik poznámek k otázce regionalismu 2/98 6
Hrabal, Jiří: Člověk v zajetí obrazu 3/98 13
Hrbáč, Petr: Trapnost jako indikátor 2/98 15
Hrbáč, Petr: Nejlepší poezie 4/98 10
Hrbáč, Petr: Živoucí Ticho 16/98 13
Hrbáč, Petr: Básníci jako zajatci normálnosti 17/98 6
Hrbáč, Petr: Merlíky 18/98 11
Hruškování (o poezii Petra Hrušky) 17/98 8
Charvát, Petr: František Ženíšek, Oldřich a Božena 1/98 4
Chesterton, Gilbert Keith: Uctívání boháčů 6/98 15
Chvatík, Květoslav: „Žijte nebezpečně“ aneb Dvakrát kriticky o postmoderně 6/98 6
Chvatík, Květoslav: Umění „zdravé“ nebo „chorobné“? 18/98 10
Janáček, Pavel: Kolářova Lidová kultura očima ÚV KSČ 10/98 10
Janát, Bohumír: Otázka Jobova v horizontu současnosti 8/98 11
Jankovič, Milan: Rytmičnost Vančurových Obrazů 13/98 1
Janoušek, Pavel: Kostěj Nesmrtelný aneb Českou literaturou obchází strašidlo obsahu a formy 4/98 10
Janoušek, Pavel: Autenticita jako protipól literární tradice 18/98 1
Janoušek, Pavel: Recenze jako dodatek 18/98 5
Jelínek, Antonín: Zkusme mluvit 12/98 3
Jirásková, Blanka: Japonští „nezávislí“ v Praze 13/98 13
Jirásková, Blanka: Buďte sbohem! Masaryk 16/98 10
Jirásková, Blanka: Co z „Indies“ uvidíme a co bychom vidět měli 21/98 6
Jiroušková, Martina: Zobrazení zla v historických románech Jaroslava Durycha 5/98 12
Karfík, Vladimír - Kasal, Lubor: Financování literárních časopisů 11/98 11
Kasal, Lubor: Obrana Ivana Diviše 13/98 5
Kasal, Lubor: Od proroků k šaškům 17/98 4
Keller, Jan: Původ automobilové kultury 7/98 1
Klíma, Ivan: Nové pojetí času 20/98 16
Knotek, Petr: Předsudek 3/98 1
Kočenda, Evžen: Ztracené iluze ceny peněz 7/98 16
Koks, Artur: Jak dál 21/98 10
Koldinská, Marie: K interpretaci Keplerova dopisu důvěrníku Rudolfa II. 9/98 10
Kosatík, Pavel: Neokázalý román Ivana Matouška 13/98 6
Kosková, Helena: Fenomén cizosti v díle Jaroslava Vejvody 17/98 12
Kosková, Helena: Hledání v románu Daniely Hodrové 2/98 7
Kosková, Helena: Nový román Milana Kundery 5/98 7
Kotrla, Pavel: Erotika v poezii na stránkách Sešitů 2/98 9
Kotrla, Pavel: Poezie Petra Kabeše 3/98 7
Kotrlá, Iva: Akord nepřestal vycházet 5/98 11
Kožmín, Zdeněk: Náčrty k portrétu Jiřího Rambouska 5/98 15
Kožmín, Zdeněk: Chora jako začátek před začátkem 21/98 1
Kožmín, Zdeněk: Právo a spravedlnost 21/98 4
Krčmář, Igor: Nápravník všeobecně uznávaných omylů o památkách a památkářích 6/98 13
Krejčí, F. V.: Kniha a její tvůrce 19/98 1
Křivánek, Vladimír: Býti básníkem na konci milénia 20/98 3
Křivánek, Vladimír: Samoty Josefa Hory 15/98 1
Kubínová, Eržika: Někdo se pokouší překročit hranici 2/98 10
Kundera, Ludvík: Genius loci? 17/98 1
Langerová, Marie: Básně - obrazy 4/98 12
ld: Krátký kurz dějin ODS (p), tj. poetický 2/98 1
Lukeš, Emil: Kamenný most. Humbuk, „ředina z řediny“, nebo přece jen pokus o literaturu? 10/98 7
Lukeš, Emil: Poezie Zbyňka Havlíčka německy 15/98 16
Macura, Vladimír: Příběh encyklopedie dam 5/98 1
Malura, Jan: Přízraky a záhrobní vidění v triviální literatuře baroka 7/98 6
Mathauser, Zdeněk: Nové položky pražské ruské poezie 2/98 17
Mathauser, Zdeněk: Pražská ruská poezie 9/98 16
Mathauser, Zdeněk: Symbol - supertrópus, superznak? 18/98 16
Michalovič, Peter: Ludia sa boja času, čas sa bojí štrukturalismu 8/98 16
Morávková, Alena: Ohlédnutí za Avignonem 4/98 7
Muzea protestují 11/98 10
Nagy, Ladislav: Ecovy lesní toulky 11/98 17
Nagy, Ladislav: Obětní beránek 10/98 8
Nagy, Ladislav: Shakespearovy sonety v novém překladu 21/98 5
Nakonečný, Milan: Pod ochranou říše 8/98 17
Nakonečný, Milan: Zrazený velezrádce 13/98 12
Nerudovy Balady a romance v palbě kritiky 1/98 16
Novotný, Vladimír: Kalistovo rozpomínání na stínohry života 4/98 16
Novotný, Vladimír: Originál a otisk kampanovského tématu 7/98 4
Novotný, Vladimír: Pražský literární novinář Egon Ervín Kisch 19/98 6
Novotný, Vladimír: Příliš tajný kritik 5/98 10
Novotný, Vladimír: Sjeli se básníci (i kritici) pod Hostýn 15/98 5
Nový, Petr: Druhá strana mince. Ladislav Klíma jako typ literáta konce století 10/98 11
Obsah Tvaru 1997 2/98 11
Opat, Jaroslav: Říjen 1918, T. G. Masaryk a československá státnost 10/98 12
Opolský, Jan: Střepy z korespondence 6/98 17
Ossers, Ewald: Miroslav Holub 20/98 21
Otevřený dopis rady uměleckých obcí politickým stranám 11/98 10
Papoušek, Vladimír: Mýtus věčné přítomnosti 1/98 1
Papoušek, Vladimír: Neznámý Zdeněk Němeček 11/98 16
Paulík, Karel: Devadesátiletý Spolek českých bibliofilů 12/98 16
Pavera, Libor: Ze středověké legendistiky o českých světcích 19/98 17
Poslední, Petr: Obrácená znaménka 7/98 12
Poslední, Petr: Oživená paměť 17/98 10
Poslední, Petr: Totožnost známého (v česko-polských literárních vztazích) 5/98 16
Pražská funeralia 19/98 11
Přibáň, Michal: Malý průvodce protektorátní poezií Josefa Škvoreckého 7/98 17
Přibáň, Michal: Problémy s bibliografií českého samizdatu 8/98 7
Příspěvek Tvaru ke vstupu ČR do NATO 9/98 18
Rambousek, Jiří: Bezděz literární 16/98 17
Reiner, Martin: Kdo je autor básně - a co může dát světu? 18/98 7
Romové - národ bez budoucnosti? 21/98 10
Sgall, Petr: Konvence a volnost v jazyce 8/98 1
Schindler, Michal: Ego - románový monument Ivana Matouška 13/98 6
Schneider, Jan: Kritická kapitola Oldřicha Králíka 3/98 6
Simandlová, Klára: Dovětek k článku o Pierru Bourdieu 18/98 13
Simandlová, Klára: Společenská dominance a symbolický kapitál přednášky P. Bourdieua 15/98 10
Slavík, Ivan: Zápis o přezimování aneb Chvála knihoven 20/98 11
Slezák, Pavel: Ďáblík na střeše aneb Lavina z Bítova 4/98 10
Slezák, Pavel: Hudba sklepních a jiných tajných prostor 16/98 13
Soldán, Ladislav: Vančura mezi katolíky, časopis Tvar a Strakošova idea „čisté poezie“ 16/98 12
Společné feministické vystoupení v tisku (Gjuričová, Čermáková, Věšínová, Vodrážka) 1/98 10
Správcová, Božena: Co všechno jsem přečetla a jak moc mi po tom bylo špatně 13/98 16
Správcová, Božena: Kalhotový pahýl - návod k použití 6/98 7

Správcová, Božena: Zpráva z Bítova '98 17/98 1
Stránský, Jiří: Turbulence 20/98 1
Svoboda, Jiří: Literární tradice a region - fikce, nebo skutečnost? 2/98 6
Šalda, F. X.: úryvek z eseje O tzv. nesmrtelnosti díla básnického 7/98 1
Šerá, Marcela: Divadelní, literární a hudební inspirace v díle Bohumila Žemličky 11/98 13
Šerá, Marcela: Pocta F. Villonovi Bohumila Žemličky 21/98 7
Šimon, Patrik: Praha mezi epochami a národy 19/98 13
Šimon, Patrik: Soukromé pražské galerie 9/98 13
Škamperle, Igor: Audience 9/98 18
Šmídová, Jarmila: Šílenství v díle Karoliny Světlé 3/98 12
Šofar, Jakub: ...a politikům Lenina! 3/98 17
Šofar, Jakub: Jakub Šofar plný „Ollé, ollé" 12/98 17
Šofar, Jakub: Pilot Čkalov píše Zbyňkovi! 4/98 17
Šofar-Rafoš, Jakub: Několik poznámek ke konci pilota Čkalova 10/98 17
Štolba, Jan: O věcech evidentních 2/98 16
Štroblová, Jana: Holub a hůl 20/98 21
Tomek, Václav: Karel Hlaváček: Jsem socialistou, anarchistou či subtilním aristokratem? 12/98 1
Trávníček, Jiří: Nedodělek - nebo spíše už podvrh? 10/98 5
Trávníček, Mojmír: Vzájemná korespondence Jana Čepa a Bedřicha Fučíka 8/98 10
Trojánek, Vladimír: Vývod z literatury 13/98 17
Třebický, Viktor: Optimismus mocných a bezmoc zelených 16/98 4
Tři dopisy o kauze Jakub Deml 14/98 11
Tvar představuje: časopis Distance 15/98 17
Tvar představuje: časopis Pandora 2/98 17
Ulč, Ota: Dopady politicky korektní angličtiny 13/98 11
Ulč, Ota: Instruktáž o zakládání nových vlastí 20/98 6
Ulč, Ota: Náš běh přes jazykové překážky 13/98 10
Ulč, Ota: Obohacování knihoven a knihovnami 16/98 17
Urban, Karel: Básník ohrožené naděje (o pozdních sbírkách B. Reynka) 8/98 12
Urbanec, Jiří: Polská poezie v češtině 11/98 15
Valach, Milan: Běda poraženým!? část 1. 18/98 12
Valach, Milan: Běda poraženým!? část 2. 19/98 12
Valach, Milan: Kam to jdeme? 2/98 1
Valach, Milan: Kultura v ohrožení (o Šmajsově knize) 3/98 16
Valach, Milan: Nacismus nebo komunismus? 21/98 7
Vaněk, Kamil V.: Některé symptomy vývoje demokracie 11/98 1
Vaňátko, Robo: Polemika s feminismem 5/98 13
Vašatová, Jana: Slovník české hudební kultury 8/98 9
Verner, Pavel: Poznámky o absenci mediální výchovy 7/98 13
Vladimírský, Blanimír: Parodická identita humoristické energie 10/98 15
Vladislav, Jan: Dvakrát z Malých moralit 5/98 10
Vlach, Luboš: Konec pilota Čkalova v Čechách 10/98 17
Vršovický, Pavel: Dialog o lásce na čtyři sloky 9/98 19
Zach, Aleš: O jedné recenzi a jedné vzpomínce 7/98 10
Zelinský, Miroslav: Evropa: ani stará, ani dobrá, leč naše 17/98 9
Zelinský, Miroslav: Poznámky k orfickým motivům v poezii Jana Vladislava 11/98 7
Zelinský, Miroslav: Poznámky českého čtenáře slovenských knih I. 15/98 11
Zelinský, Miroslav: Poznámky českého čtenáře slovenských knih II. 16/98 11

Rozhovory

Abzal, Sharíf 21/98 13
Balabánová, Helena 21/98 9
Bandyová, Edita 21/98 9
Berková, Alexandra 21/98 8
Bertrandová, Claudine 18/98 9
Bondy, Egon 7/98 8
Cekota, Petr 8/98 8
Čížek, Vítězslav 5/98 8
Dostál, Pavel 16/98 1
Fajkus, Robert 1/98 8
Fišer, Bohumil 12/98 6
Hruška, Petr 4/98 8
Huptych, Miroslav 3/98 8
Ježková, Zuzana 2/98 3
Kabeš, Petr 11/98 8
Kantůrková, Eva 21/98 3
Kovářík, Mirek 12/98 8
Krištof, Václav 19/98 9
Krynicki, Ryszard 15/98 9
Lustig, Arnošt 14/98 8
Macurová, Naděžda 9/98 8
Matějovicová, Milada 19/98 3
Matoušek, Petr 1/98 3
Med, Jaroslav 14/98 3
Mikeš, Petr 13/98 8
Pecka, Karel 20/98 10
Pešat, Zdeněk 2/98 8
Pokorný, Jindřich 20/98 7
Polák, Milan 12/98 5
Poledňák, Petr 10/98 3
Reichel, Tomáš 8/98 8
Sarvaš, Rostislav 10/98 8
Seidl, Jiří 12/98 6
Staněk, Jiří 6/98 9
Svoboda, Jiří 6/98 8
Svobodová, Lucie 12/98 15
Šnajdr, František 9/98 17
Štolba, Jan 1/98 9
Trojak, Bogdan 19/98 8
Vacík, Miloš 16/98 8
Vaculík, Ludvík 21/98 8
Valouch, František 7/98 11
Velikič, Dragan 3/98 10
Vodseďálek, Ivo 7/98 8
Zogata, Jindřich 15/98 8

Z literárního archivu Památníku národního písemnictví, *str. 14*

Aleš-Lyžec, Josef 6
Auředníčková, Anna 7
Dorazil, Otokar 15
Figulus, Jiří Viktor 21
Grosman, Ladislav 3
Hajniš, František: Obrozenský humor 11
Havlasa, Jan 18
Havlíček, Zbyněk: Záznamy snů 5
Holzbachová, Mira 19
Jesenská, Milena: Dopis Otokaru Březinovi 12
Kisch, Egon Ervín: Dva dopisy 10
Klíma, Ivan 14
Kuchař, Jaromír: Z pamětí 1
Mágr, Antonín Stanislav: Pěstitel slovanské vzájemnosti 17
Nováček, Vojtěch Jaromír 9
Schik, Ignát 8
Staněk, Václav: Listy voličům 13
Šlejhar, Josef Karel: Z deníku naturalisty 16
Volfová, Vilíma: Dopis J. J. Kalinovi 4

Biologicko-společenské poklesky autor Stanislav Komárek, *str. 16*

Alma mater 13
Jistoty 6
Kdo na naše místo 3
Meze poezie 2
Na pahýl 10
Ohněm a mečem 21
Opacita a transparence v přírodě a společnosti 16
Pocit úměrnosti 7
Proces anticipace 2
Proces pozření 13
Proces větření 1
Pufr 12
Půvab projekcí 15
Pád do polarit 4
Skanzeny 1
Vrchol ledovce 17
Věštit minulé 8
Zpětná vazba 15

Poezie

Bakalová, Dagmar 21/98 18
Bauer, Michal 14/98 1
Bljumental, Mark 2/98 17
Campanus Vodňanský, Jan 12/98 11
Cibriková, Veronika 21/98 19
Creeley, Robert 20/98 8
Cvetajevová, Marina 9/98 1
Čacká, Marie 12/98 11
Čermáková, Hannah 9/98 19
Daněk, Václav 20/98 4
Dědicové básnického odkazu Adama Mickiewicze na Litvě 10/98 18
Dudík, Dmitrij 2/98 18
Dědeček, Jiří 20/98 9
Děžinský, Milan 11/98 1
Fischer, Otokar 6/98 18
Florian, Miroslav 12/98 11
Frolík, Jan 6/98 19
Haderlapová, Maja 5/98 18
Hauková, Jiřina 20/98 17
Herbert, Zbigniew 18/98 1
Herbert, Zbigniew 18/98 19
Holub, Miroslav 20/98 21
Hora, Josef 15/98 1
Hrbáč, Petr 2/98 18
Hrubín, František 10/98 1
Hrubý, Josef 20/98 13
Hruška, Petr 4/98 1
Hule, Miroslav 20/98 1
Huptych, Miroslav 1/98 18
Janusz, Gustav 17/98 17
Jedinák, Tomáš 18/98 17
Jeníčková, Šárka 18/98 17
Kabeš, Petr 8/98 19
Kaprál, Zeno 3/98 1
Kaufmann, Albert 5/98 19
Komelj, Miklavž 17/98 17
Kotrla, Pavel 7/98 19

Krynicki, Ryszard 15/98 9
Křesadlo, Jan 1/98 18
Křivák, Vratislav 5/98 1
Ljuca, Adin 4/98 19
Maděra, Petr 17/98 19
Makovičková, Alexandra 5/98 17
Mathesius, Bohumil 12/98 11
Messner, Janko 5/98 18
Orten, Jiří 12/98 9
Osojnik, Iztok 17/98 17
Pessoa, Fernando 7/98 18
Pilař, Jan 12/98 11
Reichel, Tomáš 8/98 1
Rejžek, Jan 12/98 11
Remic, Štefan 17/98 17
Renč, Václav 12/98 9
Rotrekl, Zdeněk 20/98 20
Slezák, Pavel 10/98 19
Slezák, Pavel 16/98 19
Staněk, Jiří 6/98 1
Šimon, Patrik 3/98 19
Šístek, František 5/98 17
Špaček, Viktor 21/98 17
Trojak, Bogdan 19/98 1
Uher, František 3/98 19
Vacík, Miloš 20/98 13
Václavíková, Irena 1/98 17
Wiplinger, Peter Paul 5/98 18
Z poezie poznaňských autorů 15/98 18
Žáček, Jiří 15/98 19
Žáček, Jiří 20/98 13

Próza

Berger, Wieslaw Adam 4/98 18
Boška, Vít 21/98 17
Červenková, Jana: Revoluce maminek z Vyšehradu 13/98 18
Demel, Dalibor: Žádná sláva 11/98 18
Fischerová, Daniela 20/98 18
Hrbáč, Petr: Vlez v akátině do kopřiv - ! 10/98 19
Hule, Miroslav 20/98 4
Kahuda, Václav: Technologie dubnového večera 19/98 18
Kahuda, Václav: úryvek z Exhumace 12/98 1
Kašpar, Petr 1/98 17
Klukanová, Ludmila 20/98 19
Koláček, Zdena: Noční děti, 74/75 8/98 18
Lenartová, Eva: Malířova žena 2/98 19
Macura, Vladimír: V blázinci je domov můj! 18/98 18
Matoušek, Ivan: Silnice k prázdným křížům 17/98 18
Rotrekl, Zdeněk: Světlo přichází potmě 20/98 20
Ryba, Oskar: Úvod do středoevropského myšlení 12/98 18
Šilhan, Filip: Tiché světlo 13/98 19
Tánská, Nataša 20/98 12
Tichá, Jindra: Jak krmit bohy 16/98 18
Válková, Eva: Pohádky 1/98 19
Vaňáč, Marian: Němá loď 3/98 18
Vejvoda, Jaroslav 20/98 12
Verner, Pavel 20/98 4

Souvislost, *str. 24*

Bauer, Michal: Okamžiky 14
Bílek, Petr A. Současná teorie literatury v USA: No guru, no 11 - 13
Drápala, Milan: Na ztracené vartě Západu (poznámky k české politické publicistice poválečného tříletí) 9 - 10
Janáček, Pavel: Úromor 1 - 8
Janáčková, Z rodiny (montáž korespondence B. Němcové s dětmi) 17 - 19
Jungmann, Milan: Očistná jarní bouře 20 - 21
Lauferová, Anděla: Vzpomínky 15 - 16

Edice Tvary

Bauer, Michal: Spory o časopis Květen v letech 1957 a 1959 14
Černíková, Jitka: Jedna fotografie... 11
Fencl, Ivo - Navrátil, Ranní sny 16
Horák, Ondřej: Adam Zaječí srdce (román) 13
Janáček, Pavel: Svět Rodokapsu 19
Janáček, Pavel: Svět Rodokapsu 20
Janík, Zdeněk: Hladce a obrace 8
Krvik Totr: Sáha rodu Rokoců 7
Matoušek, Ivan: Marie 15
Moucha, Josef: Kremace 18
Navrátil, Jiří: Temný žár 1
Novák, Robert: Očima nostalgie 10
Poezie Québecu 12
Rajská, Bohuslava a kol.: Encyklopedie budečských panen 5
Ryčl, Václav: Ohlušený svým vlastním tepem 4
Ryčl, Václav: Pavilon č. 13 2
Scheuer, Petr: Růžová povídka 9
Szpuk, Roman: Usque ad finem (syn) 3
Vlach, Luboš: Úplně stejně, ale jindy, jinde, jinak a tak 6
Zogata, Jindřich: Když kvetou fazole 17
Zvolský, Filip Jan: Lístek 21

Recenze

(v závorce uveden autor recenze)

Ajvaz, Michal: Tajemství knihy (Jiří Hrabal) 6/98 23
Almanach Labyrint 1998 (Jakub Šofar) 15/98 23
Altenberg, Peter: Střípky života (Václav Maidl) 1/98 22
Balabán, Jan: Boží lano, Prázdniny (Miroslav Zelinský) 21/98 21
Balajka, Bohuš: Mezi trůnem a oltářem (Vladimír Novotný) 17/98 20
Barnard, Robert: Stručné dějiny anglické literatury (Petr A. Bílek) 7/98 20
Bartůšek, St. - Svozil, O.: Přátelství básníků (Milan Exner) 5/98 20
Bartuška, Václav: Pochybnost (Michal Přibáň) 3/98 20
Bělohradská, Hana: Přešťastné manželství (Vladimír Novotný) 16/98 20
Beneš, Jan: Americká causerie, Americký pitaval (Vladimír Píša) 9/98 21
Benhart, František: Zářivý den (Jiří Staněk) 18/98 21
Bílé propasti - antologie polské poezie (Petr Cekota) 4/98 22
Bítov '97 (Vladimír Novotný) 18/98 23
Blažke, Jaroslav: Kouzelné zrcadlo literatury (Jana Červenková) 13/98 22
Boček, Jaroslav: Ruské tango (Ivo Fencl) 12/98 21
Bochořák, Klement: Chóry (Jaromír Hořec) 10/98 22
Boučková, Tereza: Krákorám (Irena Zítková) 19/98 22
Boulle, Pierre: Neštěstí těch druhých (Michal Schindler) 12/98 22
Brodskij, Josif: Konec krásné epochy (Jiří Staněk) 11/98 22
Brukner, Josef - Filip, Jiří: Poetický slovník (Petr Hruška) 3/98 22
Camus, Albert: Zápisníky (Ladislav Nagy) 4/98 22
Cekota, Petr: Noci bezmoci (Mojmír Trávníček) 9/98 20
Cohen, Leonard: Výbor z poezie (Pavel Kotrla) 12/98 22
Céline, Louis Ferdinand: Skočná (Michal Schindler) 19/98 22
Cvetajevová, Marina: Básník a čas (Zdeněk Mathauser) 6/98 20
Čálek, Oldřich: Zrcadlo na stromě (Petr Trnka) 15/98 22
Čermáček, Petr: Drkotání větví (Petr Trnka) 19/98 21
Červenková, Jana: Kurs potápění (Aleš Haman) 20/98 22
Český jazykový atlas, II. díl (Olga Trávníčková) 1/98 22
Dadák, Jan: Vyprázdněný kruh (Petr Cekota) 15/98 22
Daniel, Jiří: Mé myšlenky se velice nepodobají dýmu (Michal Bauer) 15/98 21
Deml, Jakub: Haluciňák (Jiří Staněk) 9/98 21
Deml, Jakub: Šlépěje I - III (Michal Bauer) 14/98 21
Descartes, René: Dopisy Alžbětě Falcké (Ladislav Nagy) 13/98 23
Děžinský, Milan: Kašel mé milenky (Jiří Staněk) 3/98 22
Diviš, Ivan: Verše starého muže (Mirek Kovářík) 8/98 22
Dorůžka, Lubomír: Panoráma paměti (Jana Vašatová) 7/98 23
Dryje, František: Mrdat (Mirek Kovářík) 19/98 20
Dynka, Jiří: Minimální okolí mrazicího boxu (Petr Hrbáč) 7/98 22
Dynka, Jiří: Wrong! (Petr Cekota) 16/98 22
Engelking, Leszek: Podivuhodný podvodník (Zdeněk Pechal) 18/98 22
Fairbank, John King: Dějiny Číny (Zdenka Heřmanová) 15/98 22
Ferlinghetti, Lawrence: Obrazy zmizelého světa, Lunapark v hlavě, Startuji ze San Francisca (Michal Bauer) 14/98 20
Frimmová, Eva: Daniel Basilius (Život a dielo) (Zuzana Hurtajová) 5/98 22
Fučík, Bedřich: Kritické příležitosti I. (Michal Bauer) 14/98 22
Fux, Vladimír: Z českých luhů do háje (Olga Trávníčková) 21/98 21
Gilson, Étienne: Bytí a někteří filosofové (Ladislav Nagy) 9/98 23
Gombrowicz, Witold: Ferdydurke, Pornografie (Vladimír Novotný) 10/98 20
Grongin, Jean: Úvod do hermeneutiky (Ladislav Nagy) 8/98 23
Gruša, Jiří: Les Babylon, Bludné kameny (Jiří Staněk) 19/98 21
Habjanovič Djurovič, Liljana: Ženský rodopis (Pavel Kotrla) 10/98 21
Hájek, Pavel: Kráska a Netvor (Michal Schindler) 15/98 21
Hauková, Jiřina: Mozaika z vedřin (Jiří Trávníček) 18/98 20
Havránek, Jan - Pousta, Zd.: Dějiny Univerzity Karlovy (Luboš Velek) 13/98 23
Hejnic, Otto: Ztracená závrať (Vladimír Píša) 12/98 21
Herben, Jan: Kniha vzpomínek, Proti proudu (Vladimír Píša) 7/98 21
Heym, Georg: Zloděj a jiné podivné figury (Ivana Vízdalová) 13/98 22
Hilsenrath, Edgar: Nácek a holič (Hana Housková) 9/98 22
Hlaváček, Karel: Budu snít marně (Petr Trnka) 18/98 20
Horák, Jiří: Kniha o staré Praze (Petr Hanuška) 19/98 20
Hořec, Jaromír: Přísežné svědectví (Vladimír Píša) 13/98 22
Host 1/98 (Mojmír Trávníček) 5/98 23
Host 2/98 (Petr Trnka) 10/98 23
Host 3/98, 4/98 (Jakub Šofar) 11/98 23
Host 6/98 (Michal Bauer) 16/98 23
Hostovský, Egon: Listy z vyhnanství, Úkryt (Michal Bauer) 14/98 20
Hostovský, Egon: Tři noci, Epidemie (Vladimír Papoušek) 2/98 20
Hrabal, Milan: Noci jen pro nás (Vladimír Píša) 5/98 22
Hrbáč, Petr: Kalhotový pahýl (Vladimír Novotný) 5/98 20
Hroch, Jaroslav: Filozofická hermeneutika v dějinách a současnosti (Jiří Trávníček) 15/98 20
Huptych, Miroslav: Tarot a trakaře (Jiří Staněk) 12/98 22
Hvížďala, K. - Vondra V.: rozhovor s Karolem Sidonem (Milena Masáková) 4/98 23
Charoust, Milan: Ztřeštěnosti smutku (Michal Schindler) 3/98 21
Chvála ženy (B. Holý) 5/98 23
Ionesco, Eugéne: Střípky deníku (Michal Bauer) 10/98 21
Jaccottet, Philippe: Myšlenky pod mraky a jiné básně (Petr Trnka) 4/98 21
Jára (da) Cimrman (sborník o životě a díle českého polyhistora) (Vladimíra Blanimírská) 13/98 21
Jařab, Josef: Večerní rozmluvy s hosty Univerzity Palackého 1991 - 1996 (Michal Bauer) 14/98 23
Jelínek, Ivan: Na způsob nicoty (Jiří Trávníček) 6/98 20
Jirous, I. M.: Magorův zápisník (Vladimír Novotný) 6/98 22
Kahuda, Václav: Exhumace (Vladimír Novotný) 13/98 20
Kalivoda, Robert: Husitské myšlení (Magda Králová) 11/98 22
Kaplan, Karel: Všecko jste prohráli! (Michal Bauer) 14/98 22
Kaprál, Zeno: Plané palposty (Jiří Staněk) 8/98 23

Kární, Miroslav a Margita: Terezínské studie a dokumenty 1997 (Hana Housková) 1/98 22
Kautman, František: Román pro tebe (Vladimír Novotný) 7/98 20
Kavka, František: Poslední Lucemburk na českém trůně (Alice Klášterská) 15/98 23
Kijonka, Ed. - Rebrová, Al.: Zámek Fryštát (Radovan Lipus) 19/98 22
Kisch, Egon Ervín: Srostlé sestry (Ladislav Pytloun) 16/98 20
Kliment, Alexandr: Hodinky s vodotryskem (Michal Bauer) 14/98 20
Klostermann, Karel: Der Sohn des Freirichters (Václav Maidl) 9/98 22
Klugerová, Ruth: Poslední stanice život (Michal Schindler) 8/98 22
Kneidl, Pravoslav: Pražská léta německých a rakouských spisovatelů (Miluše Juříčková) 8/98 23
Kniha o Cyranovi (Zdeněk Hrbata) 1/98 21
Kníže, Roman: Fantazijní apokalypsa (Bohumil Jirásek) 10/98 22
Kočí, Milan: Trokadero (Michal Bauer) 4/98 21
Kofroň, Petr: Tón ne! (Petr Hrbáč) 15/98 21
Kohout, Pavel: Z deníku kontrarevolucionáře (Ladislav Pytloun) 8/98 20
Kolář, Petr - Svoboda, Vl.: Logika a etika. Úvod do metaetiky (Karel Berka) 16/98 22
Komárek, Stanislav: Dějiny biologického myšlení (Petr Hrbáč) 1/98 23
Kopic, Bořivoj: Samota (Petr Hrbáč) 16/98 22
Kosatík, Pavel: „Člověk má dělat to, nač má sílu“ (Vladimír Novotný) 1/98 23
Kosková, Helena: Milan Kundera (Petr A. Bílek) 8/98 20
Kožmín, Zdeněk: Obtisky (Jiří Rambousek) 18/98 21
Kraus, Jiří: Rétorika v evropské kultuře (Světla Čmejrková) 18/98 22
Kremlička, Vít: Staré zpěvy (Milan Exner) 2/98 22
Kryl, Karel: Básně (Mirek Kovářík) 10/98 22
Křesadlo, Jan: Dům (Vladimír Novotný) 21/98 20
Kuklík, Pavel: Vpředu se ohlédni (Michal Schindler) 2/98 21
Kundera, Milan: L’Identité (Květoslav Chvatík) 17/98 20
Kuschel, Karl-Josef: Spor o Abrahama (Hana Housková) 11/98 22
Kyas, Vladimír: Česká bible v dějinách národního písemnictví (Olga Trávníčková) 8/98 22
Laštovka, M. a kol.: Pražský uličník (Bohuslav Holý) 10/98 23
Lavický, Vladimír: Na paletě krajin (Jiří Staněk) 21/98 21
Levi, Primo: V nejisté hodině (Jiří Staněk) 10/98 21
Listopad, František: Krleš (Milan Exner) 11/98 21
Literární archiv ročník č. 28 (Daniel Jakubíček) 21/98 22
Lobkowicz, Erwein: Vzpomínky na monarchii (Marie Koldinská) 6/98 23
Louys, Pierre: Žena a loutka (Petr Cekota) 3/98 20
Ludva, Roman: Žena sedmi klíčů (Alena Přibáňová) 7/98 21
Lustig, Arnošt: Dita Saxová (Michal Bauer) 5/98 21
Lustig, Arnošt: Oheň na vodě (Michal Bauer) 21/98 20
Macura, Vladimír: Guvernantka (Blahoslav Dokoupil) 4/98 20
Macura, Vladimír: Český sen (Michal Bauer) 18/98 20
Magnum ve světě, 1968 (B. Holý) 11/98 23
Malamud, Bernard: Nájemníci (Stanislav Kolář) 7/98 22
Malevič, Kazimír: Suprematické zrcadlo (Zdeněk Mathauser) 11/98 21
Mann, Klaus: Bod obratu (Ivana Vízdalová) 9/98 22
Marek, Jaroslav: Česká moderní kultura (Jiří Pokorný) 19/98 22
Matouš, Miroslav: Světla a stíny strun (Mojmír Trávníček) 3/98 21
Mazanec, Petr: Verše (Jiří Staněk) 7/98 22
McCarthy, Cormac: Hranice (Ladislav Nagy) 11/98 22
Mertl, Věroslav: Tiché zahrady (Mojmír Trávníček) 21/98 22
Mikulášek, Oldřich: Verše II (Michal Bauer) 19/98 20
Mlejnek, Josef: Naprosté motivy (Vladimír Píša) 17/98 22
Na prahu štěstí (bengálská poezie) (Vladimír Křivánek) 17/98 22
Nesvadbová, Barbara: Řízkaři (Vladimír Novotný) 2/98 21
Neuwirth, Vladimír: Apokalyptický deník (Michal Schindler) 13/98 20
Neveršilová, Olga: Časomíra (Pavel Kotrla) 6/98 20
Nezkusil, Vladimír: Takoví byli I., A-L (Dalibor Dobiáš) 4/98 23
Novotný, Vladimír: Literární kritiky (Petr Hanuška) 12/98 23
Novotný, Vladimír: Literární kritiky (Miroslav Zelinský) 12/98 23
Nuska, Bohumil: Padraikův zánik (Michal Schindler) 5/98 22
Nuska, Bohumil: Slavnosti básníků (Milan Exner) 12/98 20
Opasek, Anastáz: Dvanáct zastavení (Michal Bauer) 2/98 20
Opus magnum (Aleš Česal) 3/98 23
Orwell, George: Eseje (Ladislav Nagy) 6/98 23
Pacner, Karel: Osudové okamžiky Československa (Luboš Velek) 2/98 23
Páralová, Erika: Z deníku profesionální ženy (Irena Zítková) 13/98 21
Pavel Roučka (B. Holý) 16/98 23
Pekárková, Iva: Gang zjizvených (Michal Schindler) 11/98 20
Pekárková, Iva: Kulatý svět (Michal Schindler) 7/98 21
Perec, Georges: Život návod k použití (Ladislav Nagy) 17/98 23
Pešat, Zdeněk: Tři podoby literární vědy (Jiří Trávníček) 17/98 20
Placák, Petr: Medorek (Michal Bauer) 3/98 20
Pokorný, Jiří: Český svět I. 1889 - 1918 (Luboš Velek) 10/98 23
Poledne, Aleš V.: Jekty aneb Postfilosofické povídky (Michal Schindler) 9/98 21
Preisner, Rio: Básně (Mojmír Trávníček) 16/98 21
Procacci, Giuliano: Dějiny Itálie (Marie Koldinská) 7/98 23
Pršínová, Tamara: Nakladatelství Růže 1958 - 1991 (Michal Bauer) 14/98 23
Przybyszewski, Stanislaw: Výbor z pamětí a korespondence (Petr Poslední) 9/98 20
Putna, Martin C.: Česká katolická literatura 1848 - 1918 (Aleš Haman) 20/98 22
Raffel, Vladimír: Elektrický les (Vladimír Papoušek) 12/98 20
Rataj, Jan: O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české (Jiří Pokorný) 16/98 22
Reiner, Martin: Tání chůze (Ondřej Macura) 21/98 23
Reiner, Martin: Tání chůze (Milan Exner) 21/98 23
Rychlík, Jan: Češi a Slováci ve 20. století (Luboš Velek) 9/98 23
Řezníček, Pavel: Blázny šatí stvol (Hvězdy kvelbu III) (Vladimír Novotný) 12/98 20
Sábato, Ernest: Tunel (Petr Cekota) 6/98 20
Saroyan, William: Kluci a holky, když jsou spolu (Michal Bauer) 14/98 21
Sarvaš, Rostislav: Syn pana Kuny (Petr Cekota) 13/98 21
Seifert, Jaroslav: Ruce Venušiny (Jiří Staněk) 16/98 21
Scheinpflugová, Olga: Živý jako nikdo z nás (Blanka Svadbová) 10/98 21
Schulz, Karel: Pochvala svatých patronů českých (Jan Malura) 15/98 20
Skupina 42 (B. Holý) 21/98 22
Slavík, Ivan: Snímání s kříže (Mirek Kovářík) 16/98 21
Slíva, Vít: Tanec v pochované base (Jiří Trávníček) 19/98 23
Slíva, Vít: Tanec v pochované base (Vladimír Píša) 19/98 23
Součková, Milada: Odkaz, Zakladatelé (Vladimír Papoušek) 4/98 20
Sova, Oldřich: Okov a křídla (Pavel Kotrla) 6/98 20
Spiegelman, Art: Maus, příběh očitého svědka (Stanislav Kolář) 5/98 20
Správcová, Božena: Večeře (Milan Exner) 18/98 20
Stankovič, Andrej: Okradli chudého (Mojmír Trávníček) 18/98 21
Stašek, Marek: Fasety nebo spirála? (Petr Trnka) 3/98 22
Stöhr, Martin Josef: Hodina Hora (Pavel Kotrla) 16/98 22
Stoniš, Miroslav: Ďábel Lucian Nero (Irena Zítková) 6/98 21
Stopy blesku. Česká povídka 90. let (Petr Hanuška) 6/98 21
Stradický-Stanczyk, Petr O.: Zlomená nadkova, První kost božího těla (Michal Schindler) 6/98 22
Stránský, Jiří: Aukce (Vladimír Novotný) 11/98 20
Strugačtí, Arkadij a Boris: Město zaslíbených (Irena Zítková) 16/98 20
Suchý, Jiří: Tak nějak to bylo (Michal Přibáň) 12/98 21
Suchý, Jiří: Ty, co už neznáte (Michal Přibáň) 4/98 22
Suchý, Josef: Žernov (Mirek Kovářík) 11/98 21
Syrovátka, Jiří: Výkřiky v Moři ticha (Ladislav Pytloun) 2/98 20
Šebánek, Jiří - Velebný, K.: Byli jsme a buben (Vladimír Novotný) 19/98 21
Šel psotník do světa (Irena Zítková) 11/98 21
Šestov, Lev: Kierkegaard a existenciální filosofie (Vladimír Papoušek) 17/98 23
Šetřilová, Jana: Alois Rašín. Dramatický život českého politika (Jiří Pokorný) 2/98 23
Škrabal, Karel: Zapalte Prahu (Michal Přibáň) 21/98 22
Šolle, Zdeněk: Století české politiky (Luboš Velek) 18/98 23
Šrut, Pavel: Zlá milá (Iva Málková) 1/98 21
Štolba, Jan: Bez hnutí křídel (Jiří Trávníček) 1/98 20
Švanda, Pavel: Hodinka profesora Bojera (Michal Schindler) 17/98 22
Tapié, Victor-L.: Marie Terezie a Evropa (Alice Klášterská) 10/98 22
Topol, Josef: Básně (Milan Exner) 1/98 20
Trojak, Bogdan: Pan Twardowski (Milan Exner) 15/98 22
Urzidil, Johannes: Pražský triptych (Ivana Vízdalová) 2/98 22
Vaculík, Ludvík: Nepaměti (Michal Bauer) 14/98 21
Váchal, Josef: Dokonalá magie budoucnosti (Milan Nakonečný) 7/98 23
Valdštejna, Adam mladší z: Deník rudolfínského dvořana (Václav Bůžek) 13/98 23
Vanča, Jaroslav: Plná sláma (Jiří Staněk) 1/98 21
Vanča, Jaroslav: Plná sláma (Vladimír Píša) 2/98 23
Vanoušek, A. - Neckářová, L.: Olšany pozapomenuté i současné (bh) 19/98 23
Velek, Josef: Spor o liberalismus a komunitarismus (Oldřich Čálek) 3/98 23
Velikič, Dragan: Astrachán (Vladimír Novotný) 8/98 20
Viewegh, Michal: Zapisovatelé otcovský lásky (Emil Lukeš) 13/98 21
Vinárna u Pavouka (Vladimír Novotný) 20/98 23
Vveděnskij, Alexandr: Vánoce u Ivanovových (Zdeněk Mathauser) 9/98 20
Weiner, Richard: Hra doopravdy (Michal Bauer) 17/98 21
Weles 3/97 (Mirek Kovářík) 4/98 23
Wernisch, Ivan: Cesta do Ašchabadu (Božena Správcová) 3/98 21
Wilhelm, R. - Jung, C. G.: Tajemství zlatého květu (Zdenka Heřmanová) 10/98 20
Witthedová, Jana: Trosečníci křišťálové země (Pavel Kotrla) 6/98 20
Wittlich, Petr: Zrcadlení - Nástin monografie Jiřího Kaloče (B. Holý) 12/98 23
Wollner, Marek: Ukradené knihy (Milan Jungmann) 20/98 22
Zadina, Jiří: Vezmi lože své... (Michal Schindler) 4/98 21
Zapletal, Zdeněk: Sen na konci rána (Vladimír Píša) 15/98 20
Zelenka, Jaromír: Objetiny (Pavel Kotrla) 4/98 22
Zogata, Jindřich: Dřevěné pyramidy (Ivo Pospíšil) 8/98 21
Zogata, Jindřich: Hlídače květin nikdo neuhlídá (Blahoslav Dokoupil) 5/98 21
Živel, Mašurkovské podzemné, Tamto, Ticho (Jakub Šofar) 8/98 23

Pravidelné rubriky

Blahopřání Tvaru
Ejhle člověk! (autor Jakub Šofar), str. 19
Korespondenční akademie (autoři Pavel Janáček a Vladimír Macura)
Napsali do Tvaru
Oznámeno Tvaru
Podél...
Řekli o Tvaru
Slovenské drobnice (autor Vojtech Čelko), str. 3
SoftTvar, HardTvar (autor Vladimír Novotný)
Tipy Tvaru
Z vernisážníku Patrika Šimona, str. 15

Glosy a další drobné články na straně 2 nebo 3

TVAR
LITERÁRNÍ OBTÝDENÍK

v tomto roce vyjde v těchto dnech:

č. 2	21. 1.
č. 3	4. 2.
č. 4	18. 2.
č. 5	4. 3.
č. 6	18. 3.
č. 7	1. 4.
č. 8	15. 4.
č. 9	29. 4.
č. 10	13. 5.
č. 11	27. 5.
č. 12	10. 6.
č. 13	24. 6.
č. 14	9. 9.
č. 15	23. 9.
č. 16	7. 10.
č. 17	21. 10.
č. 18	4. 11.
č. 19	18. 11.
č. 20	2. 12.
č. 21	16. 12.

Tvar můžete objednávat jakoukoli formou (písemně, telefonicky, faxem, osobně) na adrese:
Tvar
Na Florenci 3
112 86 Praha 1
tel. (02) 282 34 35
tel./fax (02) 282 35 35
anebo na adresách distributorů uvedených v tiráži.

Zpráva sousedům

Po roce 1989 začala být kultura i v Polsku součástí tržního hospodářství. Zmizely státní dotace, podporující kulturní instituce, soukromí majitelé nakladatelství, vydavatelství a kin začali hledat zákazníky, kteří by měli zájem o jejich produkci. Najednou z televizních obrazovek zmizely české (i ruské a maďarské) filmy, protože přilákají rozhodně méně reklamodárců než americký trhák. Otevření na Západ zrušilo také informaci o českém dění v médiích - už delší dobu polská televize i rozhlas nemají v Praze svého zpravodaje, z novin jen dva nejdůležitější deníky - Gazeta Wyborcza a Rzeczpospolita - se rozhodly pro svého dopisovatele. Není proto divu, že o Čechách v Polsku se ví málo, i když po přesycení Západem zájem rozhodně roste.

Ještě předloni v Polsku působila dvě Česká centra: ve Varšavě a Štětíně. V září však po 17 letech aktivní činnosti bylo centrum ve Štětíně z finančních důvodů zrušeno a zbylo jediné v hlavním městě, které musí obsloužit 312 čtverečních kilometrů a 50 vojvodských měst.

- Peněz nemáme mnoho, ale mohlo být ještě hůř - říká ředitelka centra Eva Karsnická. - V sídle Centra udržujeme všechny pravidelné akce, jako promítání filmů, výstavy, jazykové kurzy, spolu se Svazem polských hudebníků každý týden pořádáme koncerty vážné hudby. Snažíme se také organizovat různé akce mimo Centrum, mnohdy za podpory velvyslanectví nebo konzulátu v Katovicích a honorárního konzulátu v Poznani. Polsko je však veliké a jsou města, kam se stěží dostaneme častěji než jednou za pár let.

České centrum pořádá také slavnostní uvedení na trh českých knih přeložených do polštiny. V poslední době se na knihkupeckých pultech objevuje poměrně hodně české literatury, ale jsou to stále stejná jména - Kundera, Hrabal, Seifert a samozřejmě Hašek. Škvorecký je znám (nebo spíš dnes už zapomenut) jako autor Zbabělců a Lvíčete, ale Gruša, Hostovský, Lustig nebo Klíma jsou i pro vzdělaného a sečtělého Poláka prázdnými pojmy. Vzácnou výjimkou bylo vydání Katyni od Pavla Kohouta. Nakladatelství, která dlouhá léta vydávala českou literaturu, buď zkrachovala (jako katovický Slansk), nebo jí věnují pozornost velice vzácně - nakladatelé a knihkupci mají strach z neznámých jmen.

- Jsem tím velice zklamán - říká Andrzej Jagodzinski, překladatel české literatury, nyní ředitel Polského institutu v Praze. - Před rokem 89 v samizdatu česká literatura, vedle ruské, byla nejpočetněji reprezentována a vycházela v poměrně velkých nákladech. To bohužel skončilo.

Tento stav se snaží zachraňovat elitní literární časopisy, které seznamují polského čtenáře alespoň se jmény a zlomky díla, jako například letošní číslo Literatury na swiecie (ekvivalent Světové literatury), věnované klasikům české literatury.

Ještě hůř je v divadlech. Od roku 90, kdy snad přes všechna polská divadla přešla vlna inscenací Havlových aktovek, česká dramaturgie není nijak zastoupena. V koncertních síních je už trochu lépe, hudba nezná jazykové hranice a klasičtí čeští skladatelé se vždy těšili přízni polských posluchačů. Zájem je také o hudbu populární, české kapely se objevují na různých festivalech, i když to bývají jen jednorázové akce, které nepřerůstají v koncertní turné. A tak pro většinu, zvláště starších Poláků, česká hudba jsou Gott, Vondráčková a Korn.

Zůstává ještě nejpopulárnější médium - televize, především veřejná, která po několikaleté přestávce začala průměrně jednou za měsíc vysílat nějaký český film, a to nejen oblíbené starší komedie, ale i novější produkci z 90. let. Je přirozené, že když se v Čechách něco děje, diváci mají možnost zhlédnout i dokumentární pořady. Letos začalo platit nařízení Státní rady pro rozhlas a televizi, podle něhož 30 procent filmového repertoáru všech televizních stanic, i těch komerčních, musí tvořit evropská produkce. Tím se rodí i šance, že na obrazovkách česká tvorba bude nejen sporadickým jevem. V kinech žádnou českou produkci **n**euvidíme (což se vlastně týká celé evropské kinematografie**)** - výjimkou byl Kolja, ale i on byl dáván spíš v diskusních klubech a ne **v** premiérových biografech.

Z tohoto krátkého průřezu by mohlo vyplývat, že česká kultura v polském povědomí nefunguje. Není to docela pravda, ale příležitostí k jejímu poznání není mnoho. Na třech polských univerzitách - ve Varšavě, Krakově a Katovicích - je přednášena bohemistika, ve Vratislavi a Štětíně bohemistické studium funguje jako doplňkový předmět. V cestovních kancelářích patří směr Praha k nejpopulárnějším, i když, bohužel, v mínění jejich majitelů kromě hlavního města a lyžařských center v Čechách nic za podívanou nestojí. Rozšiřují se však přímé styky v pohraničních oblastech a pomalu, ale přece roste spolupráce mezi podniky.

I když zájem o české památky, jazyk, dějiny a umění v Polsku existuje, je přece jen těžko předpokládat, že česká kultura se pro průměrného polského občana stane kulturou masovou.

JOANNA CZAPLIŃSKA

Literární noviny č. 51-52

Jiří Kratochvil: **Slepice řádu se rodí z vejce chaosu** • Jaromír Slomek: **Karel Čapek v čtenářské anketě Lidových novin** • Jan Lukeš: **Třikrát Josef Škvorecký (3)** • Josef Chuchma: **Nevyjasněné úmrtí? • Tvář druhého** - rozhovor s Catherine Chalierovou

Z VERNISÁŽNÍKU PATRIKA ŠIMONA

Výstavní aktivity Sbírky moderního umění Národní galerie v Praze ve Veletržním paláci jsou ukázkou zoufalého počínání. Koncepci určuje zmatená snaha některých kurátorů být absolutně moderní, ke které ovšem schází dostatek peněz a originálního myšlení.

Jímá mne pocit znechucení. Veletržní palác se pod hlavičkou Národní galerie stal skutečným vzorkovým vele*tržním* placem, kde se producírují vyčpělé a komerční projekty podporované podezřelým myšlením imagemakerů velkých firem. Připadá mi, jako by si ve firmě Philip Morris spokojeně definovali problémy světa a k jejich řešení pak svými sponzorskými dary přispívali. Výstava fotografií známé komerční fotografky **Annie Leibovitz**, jejíž vyprázdněná originalita se zaštiťuje PODOBENKAMI medializovaných osobností, je takovým dokladem zájmů velké tabákové firmy.

Ocitujme několik vět z tiskového prohlášení: *„Pokud tedy firma Philip Morris svým dílem pomáhá v boji proti tzv. domácímu násilí, pak ji nutně musí zajímat snímky žen brutálně zmlácených svými manžely. Pokud přispívá celosvětově na léčení nemoci AIDS, musí ji zaujmout autorčiny fotografie aktivistek, které se starají o oběti této choroby. A pokud lidé z Philip Morris tak často mluví o toleranci v tom nejširším slova smyslu, o toleranci národnostní, náboženské či etnické, co je může více utvrdit ve správnosti jejich názoru než snímky, které Annie Leibovitz nafotografovala ve válečném Sarajevu?“*

Cítíme z těch sebejistě proklamovaných vět fráze nabubřelých manažerů a snobů, kteří na celém světě provozují byznys jen tehdy, když v určité zemi dostanou exkluzivní daňové výhody, a které podporují tzv. umění jako prodlouženou ruku své vlastní reklamy. Nikdy by nepustili ani cent tam, kde by se skutečně dělo něco zázračného a neznámého - vždy se podepíší pod věci, které už před nimi tisíckrát prověřil showbusiness, klany ztopořených kritiků a pyšná mašinerie médií.

Proč je tedy Leibovitz „největší fotografka současnosti“? Protože fotí slavné tváře? Například Johna Lennona, Micka Jaggera, ale i Václava Havla, který do té suity slavných samozřejmě patří. Mimochodem vkus samotného Václava Havla zprostředkovávaný médii je rovněž velice zajímavý fenomén, viz např. fotografii Václava Havla, jak přijímá na Hradě světové šašky, od jeho oblíbených Rolling Stones až po prznitele nezletilých dušiček Michaela Jakscona. Je úžasné vidět velké dítě Václava Havla, jak se usmívá v přítomnosti velkého kýčaře malíře Reona, který ve svém leonardovském taláru umocňuje představu o tom, jak má vypadat umělec. Neumenšuje se tímto způsobem vkus Václava Havla k jakési infantilnosti? Jako politik musí počítat s tím, že jeho soukromí bude pod lupou veřejnosti, neboť občany přece zajímají (kromě zdraví) také prezidentovy názory na malířství, hudbu, divadlo.

Leibovitz je konvenční fotografka, která parazituje na slávě těch, kteří vládnou světu; obdivoval bych její fotografie ve chvíli, kdyby dokázala např. odhalit slabosti těchto mocných, kdyby přinesla fotografii na hraně. Avšak proč si mám prohlížet Martinu Navrátilovou v mužném dresu, jak otáčí ozubeným kolem nějakého těžkého stroje? To je aranžovaný efekt, kterému nevěřím.

Ano - je to popová kultura patřící do časopisů, s nimiž přichází i odchází v pětiminutové warholovské slávě. Veletržní palác ji přijal jako zjevný kompromis mezi vkusem kurátorů a snahou instituce prolomit konzervativní vnímání muzea širokou veřejností.

Tato nebezpečná choroba se však rozšiřuje dál. Hned po Leibovitz se tato galerie propůjčuje dalšímu produktu popové kultury. Tentokrát smíme vidět 500 exponátů ze 60. a 70. let. Fotografie a filmové plakáty, zachycující atmosféru kultovních festivalů beatové generace - WOODSTOCK. Výstava **GET BACK** je tentokrát pořádána ve spolupráci s Českou televizí. Kromě toho smetí tam můžete vidět i pár okrajových prací od Rauchsenberga, Lichtensteina a Andy Warhola.

Veletržní palác dále prezentuje přehlídku nejatraktivnějších reklamních spotů z americké a domácí produkce v samostatném programu **AICP SHOW 1998 - UMĚNÍ TŘICETI VTEŘIN**. Podle annoncované pozvánky je to *„lekce reklamasútry na filmovém plátně, divoké disco, pohodová jazzová kapela a dokonce i vzácný umělec a jeho představení s koupelnovými vanami - to vše v jednom neopakovatelném večeru“*.

Jak fantastické vyhlídky? Umění dnešního dne je prorostlé klamným vzorcem komerčního nádoru. Prorůstá vaší myslí na každém kroku, útočí na vás z médií a nyní též z výstavních sálů a galerií. Neuniknete této potupné a problematizované materii.

Úkoly naší přední instituce místo ní řeší střední a menší galerie. Retrospektivu umění Skupiny 42, která by se právem měla ocitnout ve zdech Národní galerie, uvidíte v GHMP. Velkou výstavu z díla Luďka Marolda uvidíte také jinde než v NG, ačkoli je NG její spolupořadatelkou. Obecní dům nabízí do konce února výstavu olejů, kvašů a ilustrací kreslíře a ilustrátora **Luďka Marolda** (1865-1898). Zemřel ve 33 letech. Národ si pamatuje pouze jeho velký panoramatický obraz Bitva u Lipan. Ale skutečně dominantní je jeho odkaz ilustrační, kde v tisícovce kreseb určených pro časopisy a zvláště pařížské a mnichovské revue provedl dokonalou analýzu napříč lidskými povahami, psychologickými césurami. Dokázal bystře sledovat rozličné osudy od těch bezejmenně nejmenších až po velikány své doby. Jeho uvolněný rukopis ho předurčoval k velkým výkonům. Škoda, že jeho životní dráha byla tak krátká - kdyby se ve své tvorbě přehoupl do nového století, možná bychom spatřili pozoruhodný vývoj, jaký známe u Františka Kupky či Alfonse Muchy.

Autorkou výstavy je Jana Orlíková, která sebevědomě považuje Maroldovu výstavu za největší a nejúplnější přehlídku jeho tvorby. Bohužel ponořila se pouze do prací, které jsou přístupné v našich státních institucích, a až na výjimky (spíše náhodné) opomíjí díla ze soukromých kolekcí. Paradoxně největší suma jeho děl se nachází právě v soukromí - a to nejen u nás, ale také v Paříži a u velkých evropských nakladatelů. Katalog, který je spíš vánočním dárkem než velkou vědeckou studií, ilustruje nepříliš odborně zdařilý záměr kurátorky, jejíž heuristická činnost utkvěla na povrchu v efektním prostředí Obecního domu. (Kdypak se i tady vyčerpá dramaturgie výstav a přejde se na osvědčené komerční kompromisy?) Ostatně Maroldova výstava načasovaná do vánočního období je též dobrým komerčním tahem a s působivou instalací barevných panelů může u diváků skutečně uspět.

Povinnosti naší přední galerijní instituce tedy přebírají střední a menší galerie, což je paradox, na který si nemůžeme a nesmíme zvykat. Stavíme si tak nebezpečnou platformu pro narůstající deficit do budoucnosti - bez schopnosti rozlišovat, co patří do uměleckého provozu a co je zatím mimo jeho hranice, nemůžeme nikdy docílit solidních výsledků kultivace národa, natož pak být respektováníhodnými partnery pro zahraničí.

A to všechno je také ukázkou provizoria odborného zázemí a kvalit samozvaných jedinců bez vizí a jasných cílů, jejich spolupráce s marketingovými počtáři a snoby, a v neposlední řadě také obecně nezdravé extrémní nevzdělanosti a necitlivosti politických špiček této země.

Labyrint vulgarismů (to je papání)

Herbert Trosko

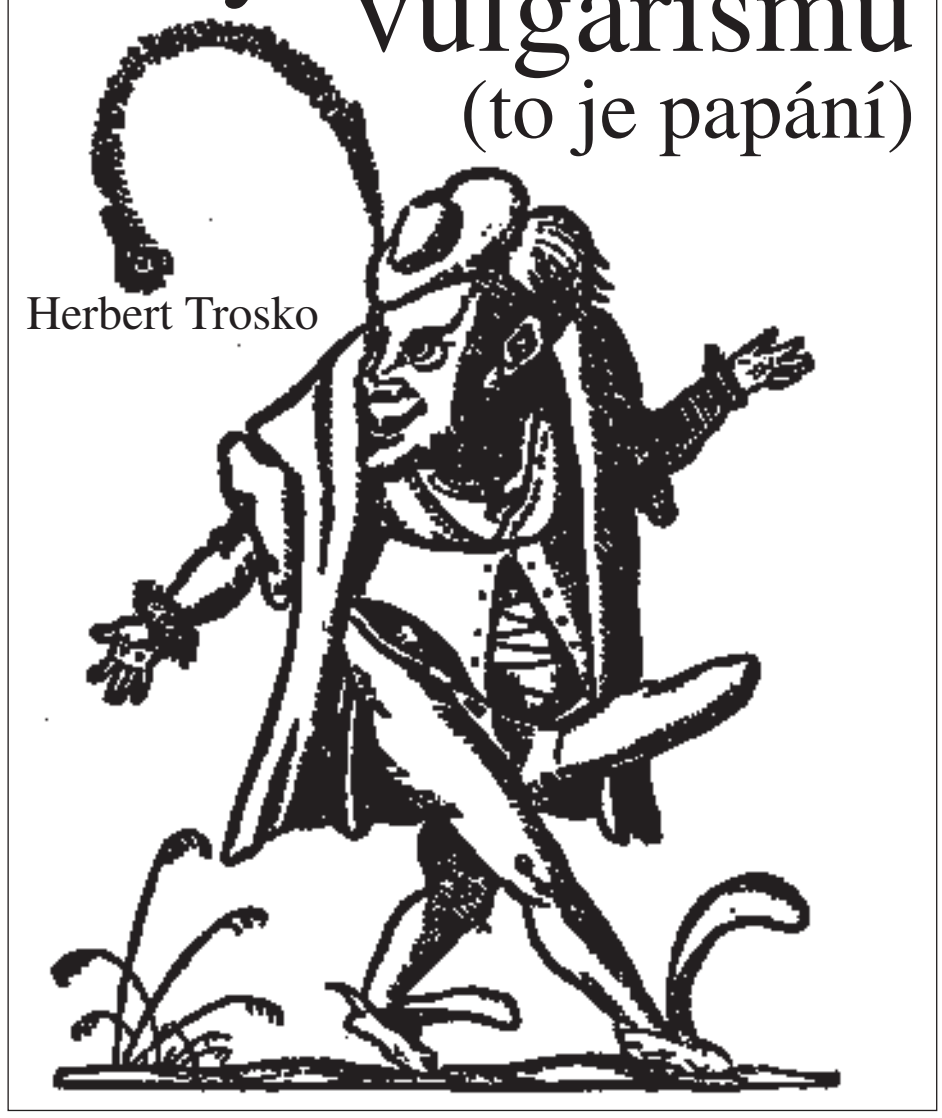

Byl pátek odpoledne a já si cestou z práce koupil sedmé číslo brněnského měsíčníku Host. Literatura je totiž mou vášní.

Protože jsem však neměl dostatek času, pročetl jsem si pouze studii „Negativní poezie a Lubor Kasal“ od Jiřího J. K. Nebeského, kterou jsem si vybral po prolistování jako první. Kasal se totiž jmenoval jeden pacient mé matky, který si otevřel veřejný dům a kterému potom ukrajinská mafie uřízla ucho, a nejen to, vzali mu ho a odnesli jako důkaz svému šéfovi.

Tak v té studii jsem se dočetl, že se dnes v literatuře užívají ve velké míře vulgarismy a že jejich užívání je příčinou zpracování negativních témat. Zajímavé, říkal jsem si, když už jsem zase seděl v tramvaji, ale proč zase jenom ten pan Kasal? Spěchal jsem totiž na slavnostní otevření „továrny na život Mecca“, kam jsem byl pozván a kde jsem měl poznat, tedy vlastně až po odchodu odtud, že užívání vulgarismů v literatuře není žádnou křečí. (Ne, nebojte se vy, kteří jste byli rovněž mezi pozvanými, nehodlám útočit na také přítomného pěvce pana Bobka.)

To, že se tam jedlo, pilo, povídalo, hrálo a tančilo, určitě nemusím říkat, protože to zajímavé se stalo až na konci před šestou hodinou ranní.

Zbyl jsem tam (schválně) se skupinou mladých lidí, kteří seděli na gaučích v první místnosti a mezi které jsem se bez problémů zapletl. Když nás z „továrny na život“ vyprovodili do nového dne, dala se skupina (a já s ní) ulicí U průhonu směrem k Vltavě. A hned jak jsme vyšli, počali všichni (samozřejmě kromě mě) produkovat hluk, tedy pokřiky. Nejvýraznější byl jeden mladík, který neustále opakoval hesla: „Mrdat prdel!“ a „Jarda - masturbace!“

Ani nevím jak, dostal jsem se do popředí tohoto průvodu, který začal připomínat nějakou manifestaci. Šel jsem vedle mladíka, který začal vykřikovat táž hesla jako ten výše zmíněný a při výkřicích se upřímně ze všech sil snažil; vypadal jako dítě.

Došli jsme na konec ulice a zašli jsme do restaurace „U přístavu“, kde už bylo téměř plno. Objednali jsme si devět piv (nechtěl jsem na sebe zbytečně strhávat pozornost tím, že bych chtěl něco jiného) a jeden z mladíků vyndal pořádně silný a dlouhý doutník a začal ho kouřit, načež musel čelit obvinění od toho, který šel prve vedle mě, že měl celou dobu doutník přichycený k lýtku gumičkou místo křečové žíly.

Tento mladík byl vůbec v této restauraci a i potom nejaktivnější. Co chvíli se rozhlížel po hostinci a vykřikoval: „Moc nečum!“ Strhl diskusi o klitorisu paní hostinské a byl spokojen až se svou odpovědí, že to asi bude „rozklepaná roštěnka na dvěstě“. Pak si ještě usmyslel, že mám vyndat přirození na stůl, ale to jsem jasně, i když raději ne tak důrazně, jak by si to zasluhovalo, odmítl. Přišel hlad a „U přístavu“ nic k jídlu neměli.

Takže symbol „klobáska“ nám velel vstát a jít do nonstopu „U vody“, kde měl dojít naplnění. Když jsme vyšli před hostinec, pět lidí se rozhodlo už jít domů. Já jsem se zbývajícími třemi pokračoval. Zůstali jsme ale stát hned u první lampy, kde jeden mladík začal močit a ten, který se předtím dožadoval, abych vyndal přirození, se předklonil a pozoroval jeho přirození, načež řekl: „Tak hnusnýho pinďoura už sem dlouho neviděl.“ Tak se ze symbolu „klobáska“ stal symbol „hnusnej pinďour“ a mladík-aktiv, když jsme šli Jankovcovou ulicí podél továrních zdí, klel: „Kurva, sme někde v prdeli a ke všemu eště symbol »hnusnej pinďour«!“ Mladík-aktiv byl k neutahání. V nonstopu „U vody“ se málem popral s hostinským, protože mu místo „že štyři drškový tam neudělá, ani kdyby se zabil“, rozuměl „ani kdyby se zeblil“, což se mu nelíbilo, ostravská klobása mu připomněla aktuální symbol a v restauraci „V zákoutí“ neustále vykřikoval, že je tam „prdelní smrad“. Když jsme nakonec opustili i tuto restauraci, kde mladík s ohromnými botami neustále usínal, mladík v kostkovaném saku se začal na rohu pohlavně uspokojovat s kanálovou mříží, a pak opět mladík-aktiv začal: „Ty vole, mě vodvezou, mě vodvezou,“ a smál se.

To mě trochu uklidnilo, protože to svědčilo o tom, že to i pro ně takhle moc není všední.

„To je papání,“ řekl mladík-aktiv, než jsme nastoupili do tramvaje, a když jsme přejeli Libeňský most, začal litovat, že už se nestihne „vysrat“ na sedačku.

Na Palmovce jsme se konečně rozešli a já si cestou domů v tramvaji říkal, asi to není křeč, když ti autoři používají vulgarismy, jen se jimi snaží sugerovat, že je to „opravdu“, protože to, že postavy v textu hovoří spisovnou češtinou (a už vůbec nepoužívají vulgarismy), je přece jasná známka toho, že jsou postavami fiktivními.

Biologicko-společenské POKLESKY

Stanislav Komárek

Dies irae

Hněv je sice na seznamu nežádoucích jevů prakticky všech odvozených náboženství (buddhismus, křesťanství, islám), těžko však popřít, že je ze všech hnutí mysli „nejnuminóznější“. Řádění hromovládných božstev či mytických hrdinů patřilo k základním pilířům antických i mnoha dalších náboženství - tak třeba hinduismus či lamaismus mají kromě božstev laskavých jako samozřejmost i božstva hněvivá, nezřídka jako pouhé modifikace těch předchozích.

Rozmary a jakoby dětinské afekty starozákonního Boha analyzuje vynikajícím způsobem C. G. Jung ve své „Antwort auf Hiob“ a konstatuje sice všemocnost, ale sebeneuvědomělost stvořitelských božstev. Hněv je emoce prastará a dá se velmi dobře rozeznat i u zvířat s námi velmi málo příbuzných - vosa rozhněvaná je nám zcela „čitelná“, zatímco třeba vosa zamilovaná už méně. I abiotické jevy, třeba bouřka, se dají velmi snadno vykládat tímto způsobem - obloha se „mračí“ a poté hrom „uhodí“ atd.

Není rovněž pochyb o tom, že hněv je emoce v podstatě příjemná, byť se jedná o rozkoš jaksi ambivalentní a potenciálně nečistou tak, jak je to obecně i třeba se sexem, plozením a mateřstvím, jídlem, pitím a drogami, různými typy vytržení, ale i takovými typy „vlhnutí duší“ jako ubližování jiným, ať už fyzickým trápením či pomluvami. Tyto různé typy aktivit se mohou zdát nesouměřitelné, ale každý typ kultury některé z nich „posvětil“ a zoficializoval a a vyzdvihl pouze jejich dobrý aspekt, jiné pak zavrhl a zakázal (tak třeba Řím měl své oficiální arény, ale kolektivní vytržení křesťanů měl za zásadní ohavnost a předhazoval je ve výše jmenovaných zařízeních lvům).

Stejně jako jiné „nečisté“ či „ne zcela čisté“ rozkoše byl hněv od nepaměti privilegiem vysoce postavených jedinců (stejně jako hojné jídlo, početné konkubíny či privilegium lovu nebo ozdobného a dominantního oděvu). Zatímco c. a k. dvorní rada se mohl občas po libosti „vyzuřit“, vzplanul-li „spravedlivým hněvem“ (tak trochu jako starozákonní Jahve, jehož hněv byl spravedlivý per definitionem - tak se vlastně spravedlnost zakládala), u jedinců na nízkých příčkách společenského žebříčku jsou takovéto projevy zcela nepřípustné a jejich hněv se jaksi hromadí a občas i somatizuje nějakou zdravotní poruchou (toto privilegium je hlídáno více nežli třeba právo na sexuální aktivity ve viktoriánské době, ač je si toho málokdo vědom a bez sankcí je povolováno jen zcela malým dětem). Možnost pořádně se „naštvat“ působí na subjekt blahodárně (často na úkor subjektů jiných); jde o vyrovnání vnitřních tenzí (to je podstata všech radostí), nikoli nepodobné vybití statické elektřiny v mracích. Zatímco „hněv“ byl tradičně atributem božství, stala se „zloba“, jakási protrahovaná forma hněvu a nenávisti, atributem ďábelství diferencovaných náboženství - ďábel jako nepřítel, pomlouvač Boží (C. G. Jung velmi trefně píše, že ďábel je pochybnost v Boží mysli).

Z řeckých božstev měl hněv v kompetenci nejen Zeus (občas), ale i Ares, a ten speciálně v podobě válečného a sexuálního běsnění (v tomto slově nelze nepřehlédnout slovanský kmen „běs“ značící démona). V archaických společnostech byly běžné změněné stavy vědomí u válečníků, imunizující proti vnímání bolesti i jakékoli sebezáchově - třeba berserkrové starých Germánů - i v hrobech mykénských válečníků lze nalézt stopy neuvěřitelných, později vyhojených zranění, utržených asi v tomto stavu (moderní psychiatrie zná tyto návaly hněvu s výpadkem paměti pod názvem „patický afekt“). Podle řeckého přesvědčení, vyjádřeného už Hérakleitem, byli „Areovi mrtví čistší než ti, kdo zemřeli na nemoce“, a zcela obdobně tomu bylo i u Aztéků, kde k „čistým“ způsobům smrti patřilo příznačně i zabití bleskem.

O společenském vyrovnávání hněvivých tenzí bylo už hodně napsáno (třeba K. Lorenz v knize Takzvané zlo píše o pozitivních aspektech tohoto jevu v mimolidském světě). O možnosti sublimace a přesouvání agrese, tj. praktického plodu hněvivého afektu, je mnoho známo (je typické, že pro agresi neexistuje trefný český ekvivalent, slovo útok se s ní pojmově přesně nekryje). Čím méně může být hněv dáván podle společenského kánonu najevo, tím lépe musí být ošetřeno jeho náhražkové realizování (i tak mírný národ, jako jsou Tibeťané, si počínal při lamaistických školních disputacích dosti hrozivě - bylo zvykem protivníkovi silně tlesknout těsně u obličeje jakožto náhražka rány, ale i jinak byly tyto disputy dosti dramatické). Zejména mistrně si v tomto počínala vždy Čína a Japonsko - gumové figuríny šéfů ve sklepích japonských firem či čínské „desetiminutovky zloby“ z dob kulturní revoluce jsou dostatečně známé, méně známá je jiná praktika z čínského vězeňství: každý den je jeden z vězňů „dán v plen“ a ostatní mu spílají, vykřikují na něj (většinou falešná) obvinění, případně na něj plivou (přímé útoky jsou zakázány, vězeň musí vydržet). Tím se zároveň každý den jiný vězeň „trestá“ a téměř na nulu klesá nebezpečí vzbouření. Staré čínské úsloví praví „Zabij kuře, aby se tě opice bály“ a ukazuje na magickou přitažlivost vůdců s „nepředvídatelným“ hněvem, který vane, kam chce, a ti, na které právě nedopadl, se hned přicházejí s vděčností třít o jejich nohy (na této ne zcela půvabné vlastnosti lidských duší byla založena řada impérií, třeba říše Stalinova - s Brežněvem přišla nejen předvídatelnost a náznaky jakés takés spravedlnosti, ale i začátek konce).

Doba od šedesátých do devadesátých let byla v euroamerické civilizaci dobou relativní mírnosti, kdy byly hněv a nenávist ve veřejném prostoru minimalizovány a byly vytlačeny na fotbalové stadiony a do akčních filmů (teprve v nenávisti se sami dostatečně definujeme a ohraničujeme, jaksi více jsme a více se vylupujeme z nediferencované masy). Že tomu tak nemusí být navždy, je ovšem dobře z historické paměti posledního století vědět.

VZHŮRU NOHAMA

aneb o tom, zda je země doopravdy kulatá

Jindra Tichá
Dunedin, Nový Zéland

Ráda bych nazvala svůj fejeton nějak vzletně, jako *Vzhůru nohama*, nebo *Od protinožců*. To ovšem předpokládá, že přijmu v dnešní době všeobecně rozšířenou teorii, že Země je kulatá. Mýtus kulaté Země se původně rozšířil z Polska. S touto teorií jsem měla vždycky potíže, a nejen proto, že pochází od našich sousedů. Za prvé, pokud je země kulatá, jak to, že jak já na Novém Zélandě, tak má přítelkyně v Praze se na ní udržíme? Jedna z nás by musela spadnout dolů. Na toto jednoduché vyvrácení Koperníkovy teorie přišla už má nebožka tchyně, když jsme se přestěhovali na Nový Zéland. Jakápak jižní polokoule, uzavřela své meditace o fyzikální povaze všehomíra, žijete prostě na konci světa. A dodala, že nic lepšího od nás stejně nikdy nečekala. Za druhé, když se člověk rozhlédne prostým okem kolem sebe, žádné zakulacení nevidí. Za třetí, i když člověk letí letadlem v obrovské výšce přes rovník, také nic kulatého nevidí, ač se všichni novodobí fyzikové shodují v tom, že právě tady se Země kulatí rozhodujícím způsobem. To, co se kolem něj tak či onak prostírá, je rovné jako stůl. Čtvrtý důkaz pochází přímo z existence Boží. Všedobrý Bůh, který nás vybavil prostým zrakem a zdravým rozumem, nás přece nemůže šidit. Jestli opravdu žijeme na nějaké blbé kouli, kterou nikdo z nás není schopen vidět, tak by to byl od Boha gigantický podvod. Na tom spočívá ostatně starý dobrý důkaz katolické církve, který nakonec uznal i sám velký Galileo a odvolal. Ale v dnešní době vědu ovládli neznabozi a ti se drží teorie dvou polokoulí, dokonce podrobně popisují takzvané rozdíly mezi nimi. Zatímco je na takzvané severní polokouli zima, je na jižní léto. Vír, který se tvoří v umyvadle při odtékání vody, se točí na jižní polokouli na opačnou stranu, Slunce tam vychází vpravo a zapadá vlevo, na jihu je zima a na severu teplo atd.

Teorie zemské kulatosti byla v jednom směru plodná - podnítila fyziky, aby vynalezli zajímavé a často protichůdné teorie, které je legrace číst. Někteří za ten špás dokonce dostali Nobelovu cenu. Za co však zatím žádný fyzik cenu nedostal, je má vlastní teorie, že určité jevy putují z jednoho konce světa na druhý v nezměněné podobě. Tato teorie je lehce ověřitelná prostým rozumem a tedy nepopírá dobrou vůli Boží. Například podle toho, jaké bylo v Praze léto, se dá přesně určit, jaké bude léto v Dunedinu na Novém Zélandě. To se mně zdá daleko významnější, než kudy víří voda v umyvadle, nehledě na to, že umyvadla s odtokem ani za Koperníka, dokonce ani za Newtona neexistovala. Tento jev také potvrzuje mé pochyby o tom, že Země je kulatá. Léto prostě volným krokem postupuje v přímce, až dojde z Prahy do Dunedinu. Kdyby byla Země kulatá, tak by se mu na rovníku zatočila hlava, nevědělo by jak dál, zda doprava, doleva, nahoru či dolů a na nějaký další pochod by se vykašlalo. Podobně se to má se záplavami, které loni zaplavily vás a teď ty vody konečně dorazily k nám a postupně zaplavují severní ostrov. Ostatně teorie dvou polokoulí je poměrně nedávná, zatímco po mnoho tisíciletí lidstvo věřilo spolu s mojí tchyní v mnohem rozumnější teorii, že země je plochá deska, spočívající na bedrech nějakého vzrostlého zvířátka, velryby, želvy třeba, nebo v případě některých východních národů, jako Babyloňanů, prasete. Tato teorie velmi zjednodušila Newtonovu fyziku a Einsteina jí nebylo potřeba vůbec. Východ a západ Slunce byl podle nich jevem hravě vysvětlitelným, večer prase prostě Slunce sežralo, zatímco ráno, seznavše, že je těžko stravitelné, ho zase vyplivlo. Teorie ploché desky, která je na několika stranách obklopena dírami, také vysvětluje známý jev, že se některé věci ze světa beze zbytku ztrácejí. Ani Einstein nikdy nevysvětlil, proč z každého páru ponožek zbude nakonec v šupleti vždycky jen jedna, kam se ztrácejí pera, tužky, klíče, psi, kočky, a dokonce i předměty abstraktní povahy, jako je pravda, spravedlnost a věčná láska. Padají prostě do některé z těch děr, kterými je svět obklopen, jiná díra pro liché ponožky, jiná pro mourovaté kocoury. Kdyby byla Země skutečně kulatá, tak by se nemohlo ztratit nic, dobrodružství chtivá ponožka by se po ní kutálela, až by se dokutálela zpátky do šuplíku, odkud svou pouť začala. Nejsem v dnešní době samojediná, kdo odmítá teorii Země-koule. V Americe existuje společnost obhájců správné víry, že Země je plochá, nazývá se Flat Earth Society a má pobočky po celém světě.

Jevy, které postupují z jednoho konce světa na druhý, nejsou jen fyzikální povahy. Jsou to také jevy sociální, ba přímo politické. Například loni, ve stejnou dobu, kdy Klaus vykonal svou osudnou návštěvu v Sarajevu, Bolger, ministerský předseda Nového Zélandu, také odjel do ciziny, a když se vrátil, čekalo ho stejné překvapení jako Klause. Jeho vlastní strana mu podtrhla nohy a on přišel o dobře placené místo. Od té chvíle se věci tady i tam vyvíjely podobně neuspokojivým způsobem, neboli průšvihy postupovaly přímou čarou od vás k nám. My tady stejně jako vy v Praze trpěli pod jhem nestálých koalic a malých, rozpínavých stran. Nakonec naše nová ministerská předsedkyně Jenny naložila s Winstonem, předsedou druhé koaliční strany, stejně jako Klaus a Zeman naložili s Luxem. Prostě ho vyšachovala ze hry. To každého tady udivilo, jen já to předvídala. Příští rok nám hrozí volby a každý očekává, že se vládnoucí konzervativci vrátí do vlády. Jen já vím, že určitě vyhrají sociální demokrati, protože to vyplývá z mé teorie PPPJKSD (plíživého postupu průšvihů z jednoho konce světa na druhý). Pravým účelem mé stati je onen plíživý postup sledovat, případně najít bod, kde by se dal zastavit. Aby tak aspoň jeden konec světa zůstal průšvihů ušetřen.

Nový Zéland slaví letos významné jubileum, sto padesát let od začátku systematického bělošského osídlení. Datuje se od připlutí první lodě s osídlenci z Velké Británie. Ta loď přistála v přístavu, který se dnes nazývá Port Chalmers. Hříčkou osudu žiju od tohoto přístavu nějakých deset kilometrů. Dokonce chajda, ve které trávím víkendy, shlíží na jeho modré vody a zbytky původního buše, toho buše, který první osadníci uviděli v okamžiku vylodění. V ten významný den bylo krásné a slunné počasí, jak víme z jejich deníků, a oni to považovali za šťastné znamení, znamení toho, že Bůh jejich dílu požehná. Řekla bych, že měli pravdu. To požehnané dílo byl Dunedin, hlavní město provincie Otago, který založili a ve kterém shodou okolností dnes žiju. Tenkrát se tu ovšem rozkládala pustina. Celý Nový Zéland nebyl nic než nehostinný prales tu a tam osídlený lidožrouty. Jak neobdivovat ty první pionýry, smělost, se kterou pokořili nepřátelskou přírodu. Jak se nedivit tomu zázraku lidské píle a důvtipu, který tu za sto padesát let z ničeho vybudoval agrární velmoc, jednu z nejplodnějších zemí světa, která v produktivitě mléka a másla předčí i pověstné včelky západní Evropy, Holanďany, zemi, kde se zrodilo ovoce kiwi, dnes oblíbené po celém světě, a kde současný vinařský průmysl sbírá za nejlepší bílá vína světa medaile, které dříve náležely vínům rýnským.

Oslavy výročí začaly v Port Chalmersu, z jehož původního dřevěného mola se zatím stal čtvrtý největší komerční přístav na Novém Zélandě a kde se ročně naloží a vyloží desítky milionů tun nákladu. S Port Chalmersem jsou spojeny i další významné události - například v roce 1888 odtud vyplul první náklad zmrazeného skopového. Novozélanďané jako první vynalezli mrazicí lodě a tak získali primát ve vývozu masa na světových trzích. Vývoz masa byl hlavním zdrojem bohatství země až do padesátých let tohoto století. Druhá událost spojuje Port Chalmers s dobýváním Antarktidy, nejbohatšího kontinentu na minerály a vzácné kovy. Nešťastný Robert Scott odtud odplul v roce 1910 na svou výpravu za dobytím jižního pólu, na které zahynul. Scottův pomník vévodí vršku nad přístavem.

Ve sváteční den tedy Port Chalmers přivítal repliku původní plachetnice, která na palubě vezla přímé potomky oněch odvážlivců, kteří tu před sto padesáti lety poprvé vstoupili na půdu Nového Zélandu. Dlužno podotknout, že na rozdíl od Austrálie přistěhovalci na Nový Zéland nebyli deportovaní odsouzenci. Byli to počestní občané, kteří sem přijeli hledat štěstí dobrovolně. Ta první loď byla pojmenována John Wycliffe. Fakt, který se vám může zdát nevýznamný, ale mně ne. Britské loďstvo té doby nemělo ve zvyku dávat svým lodím jména náboženských myslitelů. A tak považuji za významnou shodu okolností, že loď, která tak rozhodujícím způsobem ovlivnila můj vlastní osud, nesla jméno po muži, který měl ne nepodstatný vliv na české dějiny.

Na Johna Wycliffa se vešlo jen sto emigrantů a teprve po čtyřměsíční plavbě, která byla utrpením ve všech ohledech, dostihli nehostinné břehy svého nového domova. Rovněž díky deníkům známe tak trochu jejich první pocity. Po nekonečné úlevě, že jsou konečně na pevné zemi a že všichni plavbu přežili, což nebyla samozřejmost v těch dobách, se dostavil šok. Kde očekávali osadu, vesnici nebo aspoň pár domků a obdělaná pole, nebylo nic než přírodní buš, divukrásný na pohled, ale neposkytující ani přístřešek, ani obživu. První týdny tedy museli spát na lodi, než postavili primitivní sruby. Těžko popsat potíže toho prvního roku, kdy jejich přežití záviselo na tom, zda se urodí první úroda. Škoda, že se tito muži a ženy, jejichž statečnost se vymyká popisu, nedožili letošních oslav. Kde tenkrát Johna Wycliffa uvítala prázdná pláž a ticho přerušené jen zvonkem ptačích hlasů, jeho repliku přišlo přivítat do přístavu nejen celé město, ale doslova celá provincie, statisíce lidí, kteří teď žijí v tomto krásném koutu světa. Když potomek první a dnes slavné dunedinské rodiny, nastrojený do dobového kostýmu, sestoupil jako první z paluby do čekající kánoe, jásot, který ho přivítal, přehlušil slavnostní salvu z přístavních děl.

Je mně z duše líto těch prvních pánů a zejména dam, kteří strávili nejlepší léta svého života bojem o holou existenci, prakticky odříznuti od civilizovaného světa. Ale jejich oběť rozhodně nebyla marná. Když zástupce královny přečetl těch prvních sto jmen, uvědomila jsem si, že je do jednoho znám. Všechna dnes patří bohatým a známým průmyslovým a stavitelským firmám, obchodním domům, bankám, právnickým kancelářím. Těch původních sto statečných založilo s holýma rukama slávu a bohatství Otaga. Večerní ohňostroj, který stál statisíce dolarů, ozářil město, které by bez nich neexistovalo, prosperující a výstavnou metropoli s nejstarší a nejlepší novozélandskou univerzitou.

Pár kilometrů odtud, přesněji tři tisíce, přes velkou louži, která se nazývá Tasmanským mořem, se nalézá další zázrak anglické kolonizace a nejbližší soused Nového Zélandu, Austrálie. Jeho nejstarší provincie New South Wales je přesně o šedesát let starší než Otago. New South Wales byl ovšem původně kolonizován tisícovkou hrdlořezů, kterých se Anglie chtěla zbavit. Přes rozdílné začátky a rozdílný charakter prvních emigrantů obě země vytvořily civilizace, které se sobě podobají jak vejce vejci. Což je krásné potvrzení teorie, že blahobyt státu nezávisí na charakteru obyvatel, ale na spravedlnosti jeho zákonů. Vztahy mezi oběma zeměmi se dají přirovnat ke vztahu mezi sourozenci. Austrálie je starší sestra, která často působí jako vzor. Obě země prožívají v současné době těžkou hospodářskou krizi a také krizi národní identity - šíří se republikánské hnutí, pocit, že konečně nastal čas přetnout svazky s anglickou korunou. Obě země musí čelit problému, jak vyrovnat křivdy spáchané na původním domorodém obyvatelstvu. Obě země mají stejné problémy se státem veřejného blahobytu, jenž přerostl finanční míru, kterou si mohou dovolit. A konečně obě země musí bojovat s nenávistí, kterou obyvatelstvo projevuje vůči nejnovějším přistěhovalcům z Asie.

V říjnu tohoto roku šla Austrálie k volbám. Volební kampaň a výsledky voleb byly sledovány s velkým zájmem na Novém Zélandě. Australské volby jsou obyčejně jakýmsi ukazatelem toho, která strana vyhraje příští volby tady. Za sto padesát let sousedství se dá na prstech jedné ruky spočítat, kdy se výsledek novozélandských voleb lišil od australských. Co se politiků týče, nevím, která ze zemí světa má ty nejchytřejší, zato co se mužné krásy týče, o palmu vítězství se beze sporu dělí Spojené státy s Austrálií. Jejich politikové jsou povětšinou vysocí, urostlí a arogantní. Mají také obyčejně problémy s věrností svým manželkám, za což v podstatě nemohou, protože ženské na ně letí. Všechny tyto vlastnosti se dají přičíst na vrub nezřízeným kvantům masa, která se v obou zemích konzumují, hovězího v případě americkém a skopového v případě australském. Výjimkou z tohoto pravidla je John Howard, vůdce australské liberální strany, strany to konzervativní, který není ani vysoký, ani urostlý, ani arogantní a co horšího - nezajímá se o žádné jiné ženy než o svou manželku. Bůhví čím ho matka v mládí krmila. A právě tento pán vyhrál volby a stal se tak ministerským předsedou Austrálie. Což svědčí o tom, že si dámy (aspoň australské) po právu zaslouží volební právo, protože volí s rozumem, a ne, jak jim zlé mužské jazyky někdy předhazují, podle krásy. Jeho vítězství překvapilo mnoho lidí, do určité míry i jeho samotného. Labouristi si byli jisti tím, že vyhrají. Absolutní porážku konzervativců dokonce předpověděla dvě média, které si australská televize při volební noci pozvala na pomoc, aby jaksi dodala labouristům na spirituální váze. Všimli jste si, že tito okultisti jsou nejotrlejší lidé na světě? Většinou předpovědí všechno špatně, ale nikdy se za to neomluví, natož aby v hanbě rezignovali. Naopak, rychle se otřepou a dále zaplavují svět svými falešnými proroctvími.

John Howard je statečný pán, kterému záleží na principech, což je v dnešní pohnuté době u politiků dokonce vzácnější než manželská věrnost. Připadl mu nelehký úkol vyvést Austrálii z marasmu, ekonomického i morálního, do kterého ji zavedla léta vlády labouristů v čele s dvěma neobyčejně pohlednými a neobyčejně arogantními pány, Hawkem a Keatingem. Hawke předčil ještě za svého ministerského předsedování svým manželským skandálem i nebohého Billa Clintona, kdežto Keatingovy nevěry vypluly na povrch teprve teď. V tomhle ohledu jsou ministerští předsedové a předsedkyně Nového Zélandu břídilové. Za posledních padesát let se provalila jen jedna podobná aféra. V čem spočívala Howardova odvaha? Podobně jako Klaus, Howard vyhrál volby v roce 1996 a mohl ještě po několik let v klidu vládnout. On však raději svolal nové volby a riskoval vše ve jménu ekonomické reformy, která dle jeho mínění byla nezbytná pro další prosperitu země. Dva hlavní body této reformy jsou snížení daně z příjmu a zavedení 10% daně z prodeje a služeb. Maximální sazba daně z příjmu je snížena na pouhých 30 %, což je u této daně jedna z nejnižších sazeb na světě. Zato daň z prodeje a služeb, která má státnímu rozpočtu kompenzovat peníze ztracené na dani z příjmu, byla voličstvem přijata velmi nepřátelsky a labouristi zaměřili svou volební kampaň právě proti ní. Liberálové kvůli návrhu na zavedení této daně prohráli volby v roce 1993. Tentokrát Howard zvítězil, ale bylo to do jisté míry vítězství Pyrrhovo. V roce 1996 měla jeho vláda většinu 44 míst v parlamentě, nyní bylo zastoupení v parlamentě radikálně sníženo na většinu pouhých 10 míst.

Překvapivým výsledkem australských voleb byla porážka Pauliny Hansonové, která vede stranu One Nation (Jeden národ). Je to strana podobná svým programem republikánům na české politické scéně. Hansonová je proti emigrantům z Asie, které by chtěla poslat domů, a proti kompenzacím australským domorodcům. Ačkoliv si její strana nevedla špatně, získala celkem 8,4 % hlasů, ona sama se do parlamentu nedostala. Porážku prý nenesla lehce, a podobně jako jeden nejmenovaný český politik se po volbách několik dnů neukázala na veřejnosti. Zda za tu dobu také stačila zdemolovat hlavní stan své strany, není ještě známo. Účast na volbách je v Austrálii na rozdíl od Nového Zélandu povinná, nařízení zbylo ze starých časů. Láska k demokracii zřejmě nebyla trestancům vrozena, ale museli k ní být donuceni.

Norbert Holub

Blok V/B 1997

Nakonec jsme spolu nespali
ale dokud nás někdo jiný nespálí
jeden druhého nesežehnem

To jenom opatrně pomalým
pohybem jsem se dotknul ztěžklých
jehněd,
z rudé krve náhle je hněď

rozstříknutá po tvém bílém stehně.
Uštěpačně pálil ústa líh.
Ale to vše pozoruji už jen zpovzdáli,
jak k jatkám něžně přivážené jehně.

Jako je porodné, zřejmě je i sžehné.
A neříkej, že ne, vždyť to je hned.
Nejsme sice prázdné papírové obaly,
ale hořet budem jednou oba líp.

Plzeň 1933

Maminčiným kmotrem byl strýc
Matouš,
dal jí svatováclavský dukát
a mně - po létech - školní, hnědou
aktovku.

Jenomže to byla moje pravá ruka,
která nečekala na to,
až budu moci koženému úlovku

nastavit bezkřídlá zádíčka.
Brašnu jsem rozřezal na kusy.
Ode všech jsem tehdy zkusil,
stranou se držela jenom má kmotřička.

Nebyl to křest - jen neformální summit,
setkání ran s mými lopatkami.
Od toho dne mám mezi nimi znamení,
ale teprve potom budu doopravdy
vykřtěný.

Helix 1995

Plž jak Bůh skrytý v ulitě,
z jejíhož úkrytu zdraví tě
výsměšně vyměšovaným slizem.

Hledíme na sebe: já + hlemýžď-
Já mlčím. On je němý.
Naše otvůrky jsou vyplněné šlemy,
ale jak dlouho se vydržíme nemýt?

S leností uslintané šelmy
ani se nehnul. Nevyšel mi
vstříc. Ale ani já mu.

Až po chvíli mě ale napadlo,
otevřít mu přívětivou jámu
úst a jazyk použít co kyvadlo.

Olomouc 1996

Pod hospodskou komží
čekám, až déšť domží.
On čeká, až přestanu tu močit
a budu mít vyschlé i své oči.

A tak čekáme oba...
Vzduch kolem nás je obal,
průsvitný, transparentní, svatý,
neroztržitelný prezervativ.

Nakonec jsme se dočkali,
ale on dříve nežli já,
jenž je vůči němu velmi pomalý,

ale o to pevněji svírám naviják,
ve svých hladovějících ústech.
Jinak by zůstaly úplně pusté.

Pathmos 1994

Sv. Jan z Pathamu,
on a žádná žena,
on: dnes snad muž
ani sobě už nepožehná.

Sv. Jan z Pathamu
ve spáncích čeká
mnohem spíš na tmu
než na člověka.

Sv. Jan z Pathamu
se válí po zemi
svou krví zbrocený,

která z pat mu
tryská po těle.
Slížou ji andělé.

Šimanov 1996

Za poslední nevyhořelou stodolou
jsme našli sluncem přerostlou pýchavku
s vnitřnostmi značně nafouklými.

Byla větší nežli kopací míč
zplynatěle přikrmovaná z otrav kun,
ale ve svých dřeních sedřená až naholo.

Z mocných měchýřků, ale ne z těch
mešních,
zaléváme stíny poloseschlých třešní.

Aspoň jedna z nich tu zbude za dalších
sto let.
Projel by ses ještě na prázdném ruském
kole,
aby to strašné štěstí přestalo už bolet.

A kromě těch ohňů tě už jenom zahřívá
do vyzděných oken prorůstající
kopřiva.
Ach, jak by hřála, kdyby nebyla tak
šedivá!

Ostrava 1995

S rukama rozřezanýma od trávy
jsme se skutáleli s náspu dolů
v oranžovém mundúru Ostravy
prožraném moly dolů.

Ze špinavého Svinova
vyrazil zostra prudký, rychlý kouř
a nad námi se zase zpátky svinoval.
Řeklas ústy: „Nesmrď. Aspoň hoř!“

Jenomže já už nepřekouřím
ani tu nejmírnější bouři.
Z nákladního nádraží

vyjíždí cisternové vlaky prázdnin.
Plný po okraj a do dna prázdný
jim vstříc posunčitě přirážím.

(Z knihy, která vyjde letos v nakladatelství Petrov)

Filip Šilhan

Setkání na

Konečně to našel! „Maj bordel i tady,“ problesklo mu hlavou, když došel k velké, kované bráně s plechovými vraty vsazenými uprostřed. „Hmm, pozink, dočista obyčejnej pozink, ještě ke všemu nenatřenej,“ zamračeně si prohlížel žlutozelené omšelé mapy vykreslené na vratech. „A člověk by čekal bůh ví co! Nějaký zlato, stříbro a démanty, nebo alespoň štuky, výlisky, nějaký kudrliny, filigrány pro potěšení oka, a ne takovouhle mizernou klempířinu!“ Rozhlížel se, na co by zazvonil, žádné klepadlo, žádné tlačítko, ani knoflík, nic. Zaraženě klouzal pohledem po hladké ploše obrovských vrat, nikde nic, ani na bráně ne. „Ubohý, teď tady ještě budu bouchat jak nějakej žebrák.“ Sevřel ruku v pěst a dvakrát zabouchal, nejprve slabě, když se nic nedělo, silněji. Nepříjemně dutý plechový zvuk se ostře zařízl do okolního ticha. Napínal sluch, hlavu lehce sehnutou k rameni, nic. Znovu zaťal pěst a zabušil na plech, pořádně, a pro jistotu několikrát. Bylo mu to celé nepříjemné, nerad bušil na neznámé dveře, nota bene takhle obrovské a plechové k tomu. Stále se nic nedělo, jediné, co slyšel, byl vlastní, trochu sýpavý dech. Ostatně, nebyl už nejmladší a potom, měl za sebou dlouhou cestu, prakticky pořád do kopce, vlastně to byl na jeho věk solidní výkon. Kleknul si na koleno a sehnul se, aby se podíval úzkou mezerou pode dveřmi, kde, jak se zdálo, prosvítalo trochu světla. Snad někoho zahlédne, snad vůbec něco zahlédne a uvidí, jestli má vůbec cenu snažit se dostat na druhou stranu, tam za tu bránu. Třeba vůbec ne. V momentě, kdy přitiskl tvář k zemi, vrata se náhle otevřela, jen tak, sama od sebe, bez varování. S hlavou přilepenou k zemi a s otevřenou pusou (to jak se lekl) vytřeštěně zíral do záplavy mléčně bílého světla. Bylo mu o to trapněji. Rychle vstal a důstojně, trochu teatrálně, si dlaní oprášil koleno. Již se rozkoukal, rychle přivykl tomu měkkému světlu, které se zas tak moc nelišilo od světla před bránou, to jenom jak dlouho koukal do těch vrat. „Chmm, na co teďka nebudu myslet,“ proklouzla mu hlavou myšlenka. Přímo před ním, sotva pár metrů seděl On, to poznal hned. Tedy popravdě řečeno, představoval si ho trochu jinak, tedy, úplně jinak, trochu víc sakrálně, jako nějakou éterickou bytost, s hustým, nejspíš vatelínovým vousem a s dlouhými vlasy, také tak bílými. Dobře živeného, ale ne zase mastného špekouna, tak akorát, s plnými tvářemi, možná trochu narůžovělými, a ovšem, s vodnatě modrýma očima. Ach, tyhle bláhové představy, slepé jak vytlučená okna kdesi ve vysídleném pohraničí. Místo toho proti němu seděl docela tuctový chlápek ve starém, povyspravovaném vojenském kabátci, těžko říci, které války a které armády. V manšestrákách s koženými záplatami našitými na kolenou, očividně jeho oblíbenci, podle vyleštěných knoflíků na poklopci, a ve slaměných sandálech. To bylo tak jediné, co souhlasilo, alespoň rámcově, s jeho představou. Tedy ta sláma. Ostře řezaná, jakoby ošlehaná tvář se spoustou drobných vrásek, takových škrábanců na spáncích a propadlých lících. Co ovšem kontrastovalo s jeho představou nejvýrazněji, byly nakrátko, s pedantskou precizností ostříhané šedivé vlasy a dva dny neholené strnisko stejné, vyšeptalé barvy, které mu propůjčovalo vzezření souchotinářského mukla. Chvíli na sebe mlčky zírali, zdálo se, že nikdo nechce promluvit první. Nechtěl jednoduše proto, že mu to připadalo neslušné, a navíc, nevěděl co říci, jak začít, a čím hlavně. Nemohl najít to správné, akurátní slovo, kterým by prolomil teď už trapné mlčení. Nejdřív ta plechová vrata a teď tohle, nebo tenhle. A On?

Vůbec nikam nespěchal. Klidně, bez nějakých zbytečných okolků či zábran si prohlížel příchozího zkušeným okem (řekněme raději očima, ono by to mohlo svádět k nepravým závěrům) a zcela bez rozpaků se drbal v rozkroku. Chlapík před ním se zdál být v docela dobré kondici, vyrýsovaný, žádný věchýtek nebo naprasklý kozidech. Nebyl sice nejmladší, to bylo vidět na první pohled, ale to mu nikterak neubíralo na jakési lehkosti a ladnosti, která z něho vyzařovala. Lehce prořídlé, bohémsky rozcuchané vlasy, ovšem nebarvené (to ocenil), přirozeně bílé, na skráních spíše do béžova, takové bílé kafe, čistá tvář (všiml si hned, že čerstvě oholená, ovšem to má většina). Přes původní vytřeštěný výraz působil inteligentním dojmem. Že by to dělaly tmavozelené oči, souměrně usazené kolem tak jednou (nebo že by víckrát?) přeraženého nosu? Ovšem nejzvláštnější byl jeho oděv (to se jen tak nevidí)! Žádné dvojřadé sáčko a upnutá vesta, konzervativní proužek či decentní kostička, motýlek nebo vázanka, vyleštěné, nepohodlné lakýrky, které ještě obvykle páchly vazelínou, ze které se mu vždycky dělalo tak špatně, na zvracení. Dokonce ani klobouk s tmavým prýmkem! Pohodlné, omšelé džíny, ani slovo proti, slušné, dobře padnoucí, v pase stažené silným, koženým páskem z poctivé vepřovice, s masivní, matně lesklou sponou. Na nohou

konečné

kožené mokasíny, pečlivě vyleštěné, a očividně dobře rozšláplé. Vše dokonale sladěné k tmavému roláku s jednoduchým vzorem (anglická vlna?). Nikdy nedal na první pohled, ale, a to musel uznat i on, o něčem to svědčilo, takové vodítko, navléknutí niti do zatím prázdného ucha jehly. Přeci jenom, mlčení se teď již stávalo nesnesitelně těžkým, houstlo a tlačilo návštěvníka do kolen. Avšak ten, i když byl zjevně nervózní a nesvůj, pohledem by neuhnul za žádnou cenu. Upřeně, ale rozhodně ne drze, díval se do těch tmavozelených očí. Nedalo se nic dělat, někdy začít musel, nadechnul se tedy, a klidným, melodickým, trochu nakřáplým hlasem zakousnul vyvalující se ticho. „Měl jste dlouhou cestu?“

Trochu ho to zaskočilo, byl připraven odpovědět na úplně jinou otázku. A potom, už se domníval, že On je němý, že snad nikdy nepromluví, a najednou,... Vůbec nepočítal s takovou familiárností, s tak důvěrným tónem. Něco odpovědět ale musel, to si uvědomoval. „Tedy nešlo se mi zrovna nejlíp, je to sem pěkně vysoko,“ s námahou ze sebe vysoukal a sám se podivil upřímnosti odpovědi. „Není to snad moc troufalé,“ ach, stále zatížen tou svojí původní představou, a vlastně obecnou představou, co se smí, co by se mělo, co se musí, a co vůbec nepřichází v úvahu. „Che, co jste čekal?“ nepatrný úsměv odhalil několik zažloutlých zubů. „Že to sem je z kopce, že tady budete natotata? Nebo snad že pro vás někdo přijede, he?“ neubránil se trochu jízlivosti. „No nic,“ podrbal se pro změnu na bradě a z vedlejšího stolku sebral velkou, tlustou a pořádně ohmatanou knihu. Nasadil si brýle v kovových obroučkách, které vytáhl z náprsní kapsy svého kabátce (čímž dodal vzhledu trestance užší rozměr), a začal v knize listovat. Přitom pokračoval: „proč jste vlastně klečel před těmi dveřmi,“ vzhlédl, aby si naslinil prst. „Chtěl jste se nejdřív přesvědčit, do čeho jdete, co?“ Skoro se urazil. „Myslíte, že jsem přišel šmírovat? Takovou dálku? Za koho mě máte?“ zvolil lehce vyčítavý, ale ne kousavý (alespoň si to myslel) tón. Koneckonců, vždyť to přeci není pravda, chtěl se pouze dostat za vrata, to je všechno. „Nemáte venku žádný zvonek, bouchal jsem, ale nic se nedělo. Bouchal jsem prosím třikrát!“ zdůraznil. „Chtěl jsem zjistit, o co tady vlastně jde, tak jaképak šmírování!“ „Zvláštní, nic jsem neslyšel,“ překvapeně kroutil hlavou, otevřenou bichli na kolenou. „Ale jděte, vy že byste nic neslyšel?“ ne, nemohl si tu poznámku odpustit. Vyzývavě vysunul bradu. „Máte pravdu, něco jsem asi zaslechl. No, každopádně, už jste tady,“ lehce přešel do reality a opět se zadíval do knihy rozevřené na klíně. „Jméno?“ hlas se změnil na strohý, úřední tón bez špetky citového zabarvení. Ovšem, vězeňský matrikář. Rutina. Ano, to čekal. „Petr Pravda.“ Na starcově obličeji se mihl lehký úsměv. „Tááák,“ jel prstem po stránce, rychle otočil list, „ach ano, to souhlasí.“ Datum narození, rodiče, všechno sedělo, málem již zavřel knihu. „Počkejte, není tady uvedeno povolání?“ s otazníkem v každém oku vzhlédl. Chm, i to čekal a předem mu to přišlo směšné, jako u zápisu, anebo, vloudila se shnilejší vzpomínka, jako u odvodu, akorát nestál v červených trenýrkách, to byl jediný rozdíl. „Lamželezo,“ odpověděl bez zaváhání a upřeně pozoroval starce. „Lamželezo, lamželezo,“ mumlal si pro sebe, jak obracel jednu stránku za druhou, „ladič pian, laborant, lakýrník, hele, dokonce lapiduch, lam, lam, tady, ne to je lampasák, ..., lamželezo, vás tady nemám!“ Vzhlédl. „Poslyšte!?“ podezíravě se na něj zadíval, „neutahujete si ze mě takhle? To by jsme si vůbec nerozuměli, to teda ne?!“ Sundal si brýle a přísně si ho měřil. „To bych si nedovolil,“ celým tělem mu proběhl svrbivý pocit kacířství, málem se neudržel a dodal ještě: „Vaše Blahorodí,“ ale včas se zarazil. Chvíli bylo ticho, jak se stařík opět ponořil do svých záznamů, bylo slyšet pouze šustění papíru. Zvědavě se kolem sebe rozhlížel, konečně měl trochu času. Žádné palmy, žádné orchideje, dokonce ani lípy! Pouze jeden oškubaný fíkus, to bylo vše. V dálce se nejasně rýsovalo něco jako ubikace, snad stavbařské buňky vyskládané ve třech řadách nad sebou. „Co vlastně obnášela ta vaše práce,“ vzhlédl náhle od knihy a přerušil tak jeho úvahy. „Mám prostě velkou sílu,“ odpověděl jakoby znuděně. „Velkou sílu?“ stařec převaloval v puse ty dvě slova jako hodně nedobrý bonbon. „Přeci mi tady nechcete tvrdit, že jste se celý život živil velkou silou? A to vám mám jako věřit?! Uvědomte si laskavě, kdo já jsem, a přestaňte ze mě dělat kašpara!“ měl toho dost, a dal to dost výrazně najevo. Má tak zrovna zapotřebí nějaké handrkování, „Che, Pravda!“ ušklíbl se ještě jednou. „A záleží na tom, záleží teď vůbec na tom, čím jsem se živil?!“ měl toho taky dost, copak se té hry nikdy nezbaví? „Je vlastně podstatné, co jsem celý život dělal? Proč? Potřebujete si odškrtnout kolonku, vyplnit rubriku, vybarvit čtvereček? Pro pořádek? Pro formu? Pro co vlastně? A co když jsem nebyl lamželezo, co když jsem nebyl ani železo, co když jsem nebyl vůbec nic? Máte tam takovou rubriku, anebo jsem tady špatně, vrátíte mě laskavě zpátky, anebo na jinou instanci? Třeba jsem absolutně nezařaditelný, nezevidovatelný, nepojmenovatelný...“ „Neřád,“ dořekl za něj. Byl za celý den pěkně, anebo spíš ošklivě unavený, a teď tohle, nebo respektive tenhle nespokojený otrava. Měl tak rád tyhle relativizující filozofy, úplně nejraději navečer, to jako místo večeře. „Vy se mi zdá jste pěknej ptáček. Co jste si představoval?“ zaklapl knihu, což mohlo znamenat ledacos. „Že se tady budete procházet po šarlatovém břehu, lehat pod palmama, omámen loudavou vůní orchidejí, že vás tady budou obskakovat vzdušné hetéry, lehké jak pampeliškové padáčky, jenom proto, že jste měl celý život velkou sílu? Anebo třeba úplně něco jiného, nebo jen nic? Hohohó, milý zlatý, tady se musí pracovat, makat těmahle rukama,“ zvednul obě ruce a ukázal dlaně, jako kdyby ho chtěl obejmout, „fachat!,“ třásl rukama, „fachat, aby vše fungovalo, jak funguje, aby se to nesvezlo jak podemletej břeh!“ opakoval ještě jednou. „Vy si vůbec nedovedete představit, co to dalo práce, a co to je práce, a co to bude práce, a mně už je přeci jenom něco let, a vůbec, měl jste velkou sílu, kromě toho jste měl velkou hubu, běžte támhle k tomu baráku, vyfasujete deku, pracovní soupravu, jedno mýdlo, jídelní misku a číslo kavalce! Che, nezařaditelný, ovšem s velkou silou,“ stařík si vzrušeně třel dlaně o záplatovaná kolena. „No to se přihlašte pro lopatu. Kdybyste tady zbytečně nepyskoval a rovnou, bez průtahů nahlásil, jsem ten a ten, povoláním věčný nespokojenec, dostal byste koště a mohl jste zametat na cimře. Takhle budete sázet s lopatou, však ona vás ta nespokojenost přejde!“ Vstal a třel si ztuhlá kolena. „A mohl jste dopadnout daleko hůř, to vám říkám jen tak mezi námi, abyste si nemyslel, že jsem na vás nějakej zlej, abyste o tom, místo spaní, zbytečně nehloubal, to byste si vůbec neodpočinul. Buďte rád, že jste se dostal sem a ne tam dolů, tam je režim úplně jinýho ražení, tam už si na nějaké neřády a nepořádky vůbec nepotrpí, řeknu vám, že tam je pěkný peklo,“ zakončil stařík s důrazem na posledním slově. „Vlastně se divím, že jste se s tímhle názorem dostal až sem. No ano, ovšem, každý chce sem, to je jasný. Ale málokdo si troufne něco namítat. Moc dobře totiž ví, že když ne tam, tak tady si to opravdu odpracuje, žádné plané naděje, marné představy, slepé doufání. Naopak, ty lidi jsou ještě rádi, že konečně ví, na čem jsou. Móc rádi, že konečně ví, kde a hlavně kdo jsou. A jsou tady spolu, jsou v tom všichni do jednoho a to jim dělá setsakramentsky dobře, to si pište!“ odplivl chrchel slin, které se mu z toho mluvení nahromadily na patře. „Však vy si na to přijdete, vy se rád zařadíte, nakonec si vzpomenete, cože jste to vlastně dělal. A že jste nedělal nic? No tak tady za odměnu dělat budete, že na to jen tak nezapomenete, to vám z hlavy nevypadne, ne, ne, ne! Kdepak!“

„Ne... neslýchaný!“ konečně se mu podařilo zavřít pusu, kterou měl po celou dobu, co stařík hovořil, nejprve údivem, později beznadějí a teď hnusem otevřenou dokořán. „To je neslýchaný!“ ulevil si ještě jednou. „Tak místo aby tady věci dostaly konečně své pravé jméno, aby zbytečné se stalo opravdu zbytečným a hloupé skutečně obrhloupým, aby se jednou provždy vyjasnilo, kdo je kdo a co je co, bez ohledu na to, čím se zdál být a za co se vydával, zabalen do vět a větiček, zamaskovaný za sbírkou výrazů, grimas, obličejů a gest, schovaný za titulem jako za dveřmi, za jménem jako pod peřinou, místo toho se tady hraje komedie dál! Pěknej kousek, jen co je pravda. Mělo to vůbec cenu dávat dohromady tuhle scénu, tohle jeviště, když vlastně chybí konec, když se vytratila pointa, závěr, který by vyzradil smysl? Hej, ptám se vás,“ teď už za odcházejícím starcem křičel, tomu však slova klouzala po ramenou, trochu ohnutých, (nebo že by si toho dřív nevšiml?) a padala dolů, až hřmělo. Vyzněla do ztracena jak zvuk rotující mince. „Na vás mluvím, ano, na vás, Pane!,“ zalykal se vzteky, bezmocností, že ani teď se mu nepodaří odhalit pravdu, poodhrnout tu huňatou roušku dvojsmyslností a trojsmyslností a mnohavýznamovosti atd. Prolomit tu kolekci mýtů a směšných výkladů. Ne, stařík nic neslyšel, už opravdu nic neslyšel, nebo snad nechtěl slyšet. Že by se ho ta slova nějak dotkla? Že by nějak citlivě zavadila o jeho dílo, o jeho, jak sám říkal: Obrovskou práci? Otočil se, brána byla stále otevřená. Stařík pomalu mizel vzadu za ubikacemi, znovu se podíval na plechová vrata, rozevřená dokořán, a ještě jednou na rozpitou skvrnu staříkových zad. Na vrata, k ubikacím, na vrata... Ztěžka udělal první krok. Jak lehké bylo být člověkem, pomyslel si.

HOMEOPATICKÁ HLÍDKA

1. ochranná dávka historického optimismu

Včera nám vzkázal Bílý dům
president Carter s chotí
a vojenskými poradci,
že prý nás řádně zkrotí.

Z urostlé sochy Svobody
zůstal už jenom skelet,
jenž třímá kornout buráků
a pokuší se velet
planetě: Znovu zledovíš
a zhasneš kapky rosy!
Však ranní slunce rudé je
a měří si ty bossy.

S námi jde život, s nimi ... ne,
neboj se, nedáme tě,
pavoučku, který popluješ
na snivém babím létě.

(část básně M. Floriana My máme zbraně silnější)

Ejhle člověk!

Co jsem o tom roce minulém ještě nestačil říci... Tak nejprve jsem si horko a těžko spočítal, že podle židovského kalendáře, který se uvádí od potopy světa (jen se neví, zda od začátku, když se Pánbůh na lidi naprdl, nebo až když Noe přistál na Araratu), už tu lelkujeme 5758 let, tj. asi 3 028 477 680 minut nebo zhruba nějak tak, nebuďme zase tak malicherní. No a poté, před svatvečerem, jsem nadělil dárek Městské knihovně - vrátil jsem 35 let vypůjčenou knihu o české hudbě (celý týden jsem z toho žil modřinově modrý život). Pak jsem na Francouzské, v řeznictví U Hulatů, viděl, že prodávají zajíce za pouhých 860 Kč. Ihned volám Petrovi, se kterým si měníme tyhle podstatné informace ze života smečky. To je levnej, povídá Petr, sakra levnej, U Hervertů ho mají za rovných 999 kaček. Stejně to jsou původem naši janci, ale jako kdeco z českého vývozu získávají svou hodnotu až za hranicemi. Taková podivná repatriace na konci století. A k tomu všemu bloudilo kolem dokola jako pešek to divné slovo „impeachment“. Jak to vidíte, ptám se slepce s nataženým pohárkem dole v metru, na stanici Můstek. Co se týče tmy, říká a dívá se skrz mě, tak to vidím optimisticky, jako vždycky...

Ejhle člověk! Za 1 049 560 minut začíná 21. století.

Knihy

Slepá skvrna metafory, metafora slepé skvrny

Poezie nemá na růžích ustláno. To je dobře. Je jako Čuangův strom: zcela bez užitku! Uzlovitý a rozeklaný kmen se nehodí ani do kamen: prkna z něj nenaděláš, polínka nenaštípáš! Jen to, co je zcela bez užitku, přežívá. Jen to, co je zcela bez užitku, je svrchovaně užitečné! Tak nějak to říká Mistr Čuang. Stín a vláha, které strom pomáhá udržovat, představují takový výsostný užitek. A ovšem krása toho stromu, kterou *nelze vidět!* Odkud vím, že strom, který se nikomu nelíbí, je krásný? Prostě to vím. Takovou věc: buď víte, nebo nevíte! Nevíte-li, odstupte. Tak nějak by to řekl starý čínský Mistr. Poezie, která si ustýlá na okvětních plátcích, je hračkou pro hlupáky.

Na tyhle a podobné věci jsem myslel, když jsem četl poslední knihu poezie z produkce nakladatelství *Vetus Via*. »Stará cesta« (tao) je křivolaká a nevede do žádného ráje. Básníci, které vydává, jsou tak či onak okrajoví, mimo hlavní proud dálnice k literární nesmrtelnosti. Hlavní proud se však může lehko stát odstavným pruhem. Kolik renomovaných literátů dneška už na něm vlastně stojí? Jsem si jist, že mezi nimi není ten, který jezdí po starých okreskách a jehož básně připomenou prkna z Čuangova stromu. Je to **Jaroslav Erik Frič** a sbírka, kterou jako by vyrval z koruny stromu poezie, nese název **Houpací kůň šera a jiné básně.** Pokud se nemýlím, jde o druhou vydanou knihu autora, který nemíval na růžích ustláno.

V propastech nepaměti by neměla uvíznout ani předchozí kniha, vydaná před pěti lety. Také ona měla zvláštní titul - *Kolotoče bílé hlasy*. Gramaticky se dá číst různým způsobem a také on obsahuje zvláštní »Spielzeug-metapher«, metaforu z okruhu dětských her a zábav. Geneticky i tvarově spolu obě knihy souvisejí. Základním formálním kódem je vždy krátký verš, lyricky narativní, překotný a zajíkavý. V druhé knize se veršová narace dokáže rozvinout i horizontálně, i zde však vyjadřuje fundamentální přetržitost lyrického časoprostoru. Klasická lyrika je lyrikou okamžiku; Fričova je lyrikou rozestřeného trvání. Klasická lyrika sceluje, Fričova rozrušuje. Věřím, že smysl obou titulů je jednotný: neuškodí tedy, vrátíme-li se krátce k první knize.

Vyjdeme-li z axiomu, že titul knihy představuje úhrnné pojmenování, měli bychom v obou sbírkách hledat stopy dětství. Ty v nich skutečně jsou, i když zastřené. Fričova poezie je v základním tónu mužná, byť značně rozbolavělá. Mužně rozbolavělá: neuhýbá před tíhou bytí. Strom je ovšem držen kořeny, a ty jsou závislé na půdě, do které byl strom vsazen. Strom žije i churaví od kořenů: jako člověk. Proto může pro Friče dětství představovat »věčné unikání krve«. Odtud také symbol nádraží jako obraz bytostného provizoria. Vlaky a odcestování, jak je dítě chápe, jsou však i zástupkou smrti. Nádraží, koleje, vlaky, lokomotivy (»beze jména«!), to všechno tvoří významové centrum Fričovy první sbírky. Nedivíme se, že dětství samo připomíná »tunel« nebo to, co bylo »stopeno v hlubinách«. Nebojím se smrti, říká básník, to však je pískání ve tmě... Jinak řečeno: bojím se! Ani »smrt« však nepředstavuje nutně výkladové dno. Také ona může být symbolem: úzkosti z citové izolace, strachu, že svět mne nechce... Nebýt »ve světě« a »se světem«, to je smrt. Přesněji: »duševní smrt«, když smrt »duchovní« je jiného řádu. Zde vidím smysl Fričovy náboženské víry: udržuje celost duše, rozprasklé na fragmenty. Víra, na jejímž dně je »báseň, ta v hloubce svatosti možná jedině jsoucí«, však není vírou venkovských strýců. Vidíme-li věc tak, že »Dichtung« není tak docela »Wahrheit« (jak bezpečně věděl Goethe), je ontologické dno Fričovy představy duše temné a zamlžené jako jeho básně. Dá-li se »kolotoč« (života?) do chodu, nevnímáme snad podoby a hlasy kolem nás rozostřeně? To jsou Fričovy »bílé hlasy«. Ony však vycházejí zevnitř. Frič žije - a neužívá. Vždyť co lze u-žít? On čeká - a neočekává. Vždyť: co lze o-čekávat? A taková je i jeho víra. Obraz »z krepové dužiny srdce chobotnice vystřižené« je projektivní metaforou. Zůstaneme-li u jeho »mořských trópů«, je »hvězdicovité srdce v hlubinách moře« symbolem jeho bytostného Já. Pak by ovšem slova »jsme někde hluboko spolu« neplatila »náhodnému pocestnému« nočního autostopu (sic), nýbrž tomu, kdo utvářel tuto stínovou formu bytí, do níž onen pouze vstupuje...

Jestliže byla první Fričova kniha dobrá, je druhá znamenitá. Jako by překonal komplex, že není básníkem a verše tedy jen tak (pro koho?) píše, dokázal proklenout jejich kdysi až příliš zdrženlivý dech do robustní elegičnosti, kde každý verš naříká. Frič umí vykroužit přesnou metaforu, jeho poezie je ale nesena něčím jiným: diskrétní intonací, artikulující bytí v jeho přetržitosti/nepřetržitosti; také zde se »vypráví« (a ovšem zamlčuje), lyrická narace je však asociativnější a propojená spíše v hlubinách než v jevové rovině. Symbolem těchto hlubin je vstupní obraz sbírky (»nářek dětí v podzemním klubu«) a všechny symboly příbuzné (»patříme hluboko do sklepů, do podzemní plísně«). Zmiňovaná »Spielzeugmetafora« není omezena jen na titul sbírky a kdo chce, tyto obrazy si v ní najde; s nimi a nad ně jde symbol příbuzný, totiž »Večerníčkova krev« (neboť »Beránka zabíjejí«), prostě a umně propojující rovinu pohádky a mýtu. Muž, který se ve svém městě necítí doma a snáší idioty u svého stolu vlastně jen proto, že je sám, stále jako by viděl pruh světla pode dveřmi, na který upírá pohled v šeru ložnice usínající dítě... Kdo však je za těmi dveřmi, básník nepoví, dost možná, že to sám neví; ony samy jsou totiž vyrvány z jednotného časoprostoru. *Myslím, že o nemálo jsem byl ošizen, ale nevím kým* - to je v našem kontextu důležitá výpověď.

Nejen »bytostné Já« (jehož projekcí je např. i »rudý krystal«) dochází u Friče své symbolizace: oslovováno je také (a především) »bytostné Ty«. Je hodné pozoru, že jde vždy o privativní dějovou metaforu: »nepřicházíš«, »necháš mě tu umřít«... Básník své »bytostné Ty« volá, ale nepersonifikuje. Je to Ty bez podoby a postavy, na němž nenasvěcuje jediný detail; »Ty stínové«, z hloubek vyvřelé a tedy: ne pro oko, ne pro ruku... Chůzi stínu neuslyšíš. Stín nemá vůni. To by mohl být smysl metafory »zůstal jsem bez čichu, s nervy pro vůně přeťatými«. Můžeme však také říci: stínovost »bytostného Ty« přeťala čichový nerv (animální emocionalita). Že ve Fričově metafoře o hračkách nejde o žádné »hračky«, je zřejmé z věty: »hračky *sil* krutě *nevědomých*«; oč v ní jde, pokusil jsem se naznačit kurzívou. Ten, kdo se potkává v lidech se svým stínovým Já, potkává stíny. Takový člověk je poutníkem: vždy poutníkem, ať putuje po okrsku zemském nebo sedí ve strnulosti doma za záclonou. Co hledá tento poutník (»poutník svatohostýnský«), můžeme se jen dohadovat... Právo dohadovat se (a tedy mýlit) nám však nikdo neupře.

Tam, kde nacházíme »hračkové metafory« v tak významné míře, očekávali bychom, že uslyšíme něco o rodičích... Aby však nedošlo k mýlce: je osobní rodič (aktuálního) jevového světa a je (zapomenutý) rodič hlubinný, který z jevového světa není; ten představuje ražbu (imprint) původní síly, která utvářela náš život v jeho počátcích. Ne vždy vládne mezi těmito »podobami« shoda: řekneme-li, že nevládne nikdy, budeme pravdě blíž... Mluví-li Frič výlučně o otci, neznamená to, že jde o postavu nějak preferovanou. Vždyť ani *otec*, o němž mluví český klasik, není *ten* otec, a *matička*, o níž píše, není *ta* matka... Ani u Friče neslyšíme nic o »tatínkovi« nebo »tátovi«: »můj otec nebohý«, tak o něm (s lítostí) hovoří... »Svatohostýnský poutník« má také na svém »programu« něco jiného než oficiální komunikační kanály se svatým Otcem v papamobilu! Věc však je možné vidět i z druhé strany: »Být na světě a nebýt na programu«, jak čteme v jiné básni... Když se někdo necítí být na programu světa, musí to mít nějaký důvod. Ten musí být hluboký a mohla by jím být (v obrazném smyslu) postava za dveřmi, které nás oddělují od světla (takže jen v úzké škvíře pod nimi proudí jas do našeho šera)... O té však nic nevíme.

Vezmeme-li na pomoc nepřímé argumenty, je zřejmé: velkou roli hrají ve Fričových básních mateřské symboly; o dvou z nich (sklepení a moři) jsme hovořili na počátku. Hledá-li básník cosi jako »předbytí«, hledá-li substanci »hmot počátečních« (a nachází »hloubku hmot plastických«, což je ovšem dvojznačný výraz), jsou to signifikantní symboly s mateřským indexem; další si dobrý čtenář opět najde sám. Z gramatiky druhé osoby jednotného čísla ani v češtině nepoznáme pohlaví toho, ke komu se mluví... Může jít o různé lidi a mohou to být ženy stejně jako muži, vždy ale (jen) vstupují do zárodečné formy spolubytí, kterou (pro ně) vytvořil někdo jiný. Ten, kdo vstupuje do našeho vyzrálého životního pole, nemá a nemůže mít sílu, aby vytvořil jeho základní vztahové schéma. A básník říká výslovně: *každý člověk má jen jediný zážitek*. A ještě pregnantněji: *pro někoho, kdo tu zůstal, pro někoho, kdo tu není*. Zůstal a není: postava ve světle za dveřmi? *A jako ty není nikdo!* Proto: *Život je, co není*. A ještě: *jako bych nikdy tě neznal, jako bych tě nikdy nepoznal*. Jen hluboká amnézie dětské duše může být příčinou toho, že máme pocit, jako bychom »*poslední dějství*« už »*někdy zažili*«. Déjà vu v tomto případě není iluzí: proto vlastně poslední slovo předchozí věty nepatří do uvozovek. A to je Fričova »apokalypsa«: zjevení nenázorného, do hlubin nepaměti vnořeného...

Tvrdím: za gramatikou Fričova »Ty« je vždycky *matka*, matka, o níž se nehovoří, matka vnitřní a hlubinná, matka propadlá zapomnění a posléze anestezovaná (Welsch), matka přítomná (jen) jako nepřímý symbol, matka, slepá skvrna těchto textů... Básník po sklepích u vína vysedávající: negativní Dionýsos, nenacházející svou Semelé... Kdyby v tom kterém případě před ním stál kdokoli, ať už žena či muž, přítelkyně či přítel, milenka nebo třeba milenec, *vždy* to je a bude »matka«, která je očekávána, matka, do jejíhož stínu tělesná postava vstupuje, matka, k níž se nevědomě mluví... Fričova metafora o »kilometrech *tunelů* školské *fonetiky*« (artikulace dítěte v temnotě!), která nutí k ustavičnému *opravování* »vynechaných písmen«, vede s železnou logikou k Slovu jedinému. Vokativ »lásko« není u Friče partnerským oslovením, nýbrž vzýváním principu, který je neosobní stejně jako v nejosobnějším smyslu niterný. Donošen v otcově stehně, neví už básník, proč se vydal do podsvětí...

Není-li však hlubinná matka (podobně jako otec) *nikdy* totožná s matkou osobní (ani v případě, že hlubinnou ražbu sama provedla), pochopíme, že u Friče může dojít ke *katarzi* a že k ní dochází po linii *mateřské*, nikoli otcovské... O otci se může mluvit - protože to není (tolik) bolestné! O matce pak *jen* jako o Sedmibolestné, která je bolest sama a (právě proto) všechnu bolest tiší a vposledku utiší. Neboť: tak sliboval její Obraz z hlubin těžený... Bolest, srovnatelná s vnitřní křečí takového Bloye, takového Mauriaca, vede k zoufalým větám, to však je jen jedna stránka věci... »*Chtěl jsem vždy nebýt*« může také znamenat: chtěl jsem být *jinak*, chtěl jsem *pouze být*... Něco takového ale můžeme jen do té doby, než se oba aspekty mateřství rozestoupí. Fričova *elegie* je zvlášť jímavá tam, kde používá refrénu. Tvoří-li v závěrečné básni *A smrt je stéblo trávy* tento refrén jméno Matky/Panny Marie, jde o vnitřní symbol, nikoli hbitě přistavený ikonostas... A to je Fričovo mysterium: jas za nedovřenými dveřmi, který sežehl matku! Hlubinnou matku však ani Diův oheň strávit nemůže; a to je smysl staré báje. Dogma o Mariině *tělesném* nanebevzetí znamená totéž jako Fričovy verše o »*řekách*«, jež »tíhnou k *nebi*«: »mater« jakožto »materia« je i duchem, který neopouští...

MILAN EXNER

Na smutnících křivkách magie poetična

Po dlouhé desetileté prodlevě vydala literární lexikografka **Vlasta Skalická** svou třetí básnickou sbírku **Ztrnulá láva**, jež přišla na svět společnou zásluhou pražského nakladatelství Klokočí a Knihovny Jana Drdy v Příbrami. Její knížka se zároveň stala třetím svazkem nakladatelské Edice současné české poezie, v níž se během loňských letních a podzimních měsíců objevily rovněž knihy veršů Jiřího Golda, Josefa Hiršala nebo Michala Šandy. Jednotlivé básně ze Ztrnulé lávy nejsou datovány, můžeme tudíž toliko tušit a hádat, že tyto texty zřejmě vznikly v letech 1988-1998 a že tedy pravděpodobně jako celek představují průřez z autorčiny tvorby v průběhu posledního desetiletí. Především však ztělesňují její vyznání úpěnlivé věrnosti poezii, její obdiv vůči čarodějně nekonečné „úzké úzkosti“ i její bytostné přesvědčení, že nic jiného než svět čirého básnického jsoucna není způsobilé sugestivně tlumočit „to jediné skutečné neskutečno“ našich duševních a citových hnutí.

Už ve svých raných sbírkách Procházejte svýma očima (1984) a Světlotisky (1988) se Skalická plně pohroužila do úsilí vedoucího alespoň k elementární možnosti reflektovat prostřednictvím emocionálních vniků a vhledů onu neuchopitelnou mnohoznačnost senzitivních pocitů duše a reliéfních podob životních osudů. V osmdesátých letech se básnířka nejčastěji přikláněla k metodě subtilní intimizace předmětného světa: ten se v jejím básnění postupně stával scénou, na níž docházelo ke konfrontaci nadčasových kulturních rovin člověčí senzibility. Souběžně ovšem spoluvytvářel specifický, výjimečný prostor, sloužící k nastolení polohy svrchované tvůrčí kontemplace.

Ve knížce Ztrnulá láva se však autorčin básnický svět výrazně proměnil: nefigurují tu již pouhé pomíjivé kontury vnějšího a vnitřního světa; do popředí se v této knížce dostává každičký všezahrnující prožitek kdekterého „všehoprázdna“ nebo prožívání spletitých nuancí přetrvávajícího „oddálení mezi námi“. Z někdejšího trsovitého žehnání světlu a jasu zde jako by jen mimochodem vyklenulo zbožnění tmy, jednou třeba smyčcové, podruhé překvapivě tolik vzácné, potřetí šíravě pobledlé: celé to autorčino básnípsaní zřetelně vzniká nejenom v jakémsi přítmí, než zpravidla vždy jakoby za „roletou tmy“, v časoprostoru oné metaforické tmy neznatelně vzešlé na cestách směřujících odněkud „z těla noci“.

Za oním symptomatickým a symbolickým příkrovem oprošťující a souběžně též svazující a spoutávající tmy však u Vlasty Skalické zpravidla přebývají opuštěné duše; pokaždé ovšem nikoli bludné člověčí dušičky planě či slepě meditující o analogicky bloudícím a tápajícím všehomíru anebo lidské duše vskutku po všech myslitelných stránkách „hluchosleponěmé“, nýbrž takřečené duše astrální, zhmotňující se jen zdánlivě a téměř nepostřehnutelně v konkrétním tvůrčím gestu čili básnickém aktu. Pro takovou astrální duši všechny stínohry a odlesky jevů a dějů profánního světa mohou podle autorky mít nanejvýš podobu „pantomimy letu“, tj. opět čehosi nedefinovatelného, současně skutečně neskutečného a neskutečně skutečného.

Také z tohoto důvodu ostražitý autorský svět Ztrnulé lávy mnohokrát nabývá ve svém imaginativním kontextu podoby „hebkého chvění“: nejenom slova, leč celá poezie se takto posléze výsostně zrcadlí ve „chvění vzduchu“. Vše je zde minuciózně krásné a krásně minuciózní až do okamžiku, kdy se tento stav obrazivého levitování protíná nebo prostupuje fatálním pocitem jímavé tragičnosti nebo přímou možností spoluprožívat tragičnost lidského údělu. Podobné spoluprožívání, spjaté s existencí spřízněné bytosti toho druhého a těch druhých, je zde vtěleno kupříkladu i do básnířčina ztotožňování se třeba i s přelomovou chvílí „smrti, kterou bych tě přežila“. Za tímto chvějivým přežitím či rozechvělým přežíváním zůstává už jenom holý prožitek nebo pocit nepojmenovatelné astrálnosti, obsažené dokonce i v zážitku skrytého ohnivého sálání v každé hrsti strnulé lávy.

Takováto astrálnost (připomíná se tu rovněž „mrazivá slast z nedotknutí“) se nicméně může oživit či projít významovou reanimací zjevně pouze zázračným působením individuální citové intenzity. Pokud Vlasta Skalická užívá pronikavého slovního spojení „milovat láskou“, vůbec nejvíce

a vpravdě nejsvíravěji „miluje láskou“ svá tajnosnubná hájemství poezie, v nichž býváme zasvěcenými svědky zrození a uskutečňování výsostně magických tvůrčích aktů i načrtávání křehkých náznaků vědomého a vědoucího citového gesta. V nich básnířka shledává onu „soustředěnou svobodu“, při níž znenadání už neexistuje „nic uskřinutého“ a díky níž jsme vždy alespoň načas propouštěni z onoho lepkavého a dýchavičného každodenního „propadavého víru bez paměti“. Ale také vydáni napospas „smutnícím křivkám vlastních obrysů“, po nichž se pořád ještě zemdleně plazíme jako „rozesnělým snem“.

I takto může být prožíván či takhle dokáže být sněn a křišen permanentní zážitek poetična, jehož podstatou se nejednou stává všehovšudy jedno jediné slovo. To se koneckonců týká rovněž titulního básnířčina slovního spojení „ztrnulá láva“ jako aktu mnohovýznamové imaginace, ztajující potenciální erupci veškerenstva a spoluvytvářející i nepřestajné rozpoložení vedoucí k mnohdy tolik řeřavé „nechtěné poezii chtěného“.

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Leda slova tutlaná

Ve své už sedmé básnické sbírce neponechal varnsdorfský básník **Milan Hrabal** (ročník 1954) nic náhodě - kniha **Cokoli proměnlivého** vyšla v Ústí nad Labem v „nakladatelství pro bibliofily a diskofily“ Albis international skutečně jako pěkná vázaná a ilustrovaná bibliofilie. Ilustrátorem není nikdo méně věhlasný než básník Ludvík Kundera a skoro se nechce věřit, že teprve až v této sbírce Kundera vlastně jako ilustrátor debutuje, i když se výtvarnou činností zabývá už více než půlstoletí ještě od dob legendární skupiny RA. Šest stran (včetně obálky) je Kunderových a patrně i ony by zasluhovaly samostatný rozbor, jsem však nucen se omezit na veskrze laické konstatování, že jde o těžko popsatelné amorfně surrealistické kombinované techniky (snad se základem frotáže), jistě však působivé a jitřící fantazii. Na třiadvaceti „svých“ stránkách pak Milan Hrabal umístil přesně čtyřikrát tolik básní, a to tak, že se podél vertikální osy „párují“ vždy dvě dvojice básní zpravidla o stejném počtu veršů (několikrát ale proti verši stojí mezera, prázdno - je to úmysl nebo jen diktát grafické podoby?). Na dané stránce pak ještě všechny čtyři názvy básní začínají vždy stejným písmenem a postupně se tak vystřídá téměř celá abeceda (z „běžných“ písmen chybí jen š a ž), takže při troše nadsázky sbírka vlastně připomíná překvapivě obsažný básnický slabikář. Co verš, to značně samostatná metafora nebo obraz, jen volnou asociací spojené s jinými metaforami a obrazy v básni samotné nebo dokonce v básni „párové“. Takovýchto veršů nebo řekněme autonomních segmentů, proměnlivých střípků je v celé sbírce jistě hodně přes dva tisíce...

Není divu, že takovýto příval poezie ponejvíce vypovídá o Hrabalově fascinaci mocí slova, o tom, jak se nechal unášet na vlnách náhlých asociací, jak „příběh“ básně někdy natahoval pomocí všelijakých odboček a jak v této souvislosti občas zápasil s tím, aby verše jenom nepopisovaly a složitě neopisovaly název básně. Namátkou dvě básně ze strany 7: jedna se jmenuje Tence a při zvolené asociační metodě psaní snad ani nemůže začít jinak než: „těkající tětiva/ vlci roztoulaní v tlamách/ neutlumí hlad/ dokud krev neoschne“ atd. přes výskyt dívek, noci, tmy, rozkoše až k závěrečnému manévru o otevřených dveřích a klíčích. Vedle stojící báseň Tekoucím sice nezačíná tak přímočaře, nicméně její dvě třetiny jsou neomylně o plynutí, tuhnutí vln, vysychání květin a „vysychání nás“ a dešti. Ledacos by tedy šlo vyjádřit jednodušeji a s větší průhledností a koncizností, jak to nakonec u stejných námětů udělali jiní básníci již před Hrabalem. Tak třeba báseň Ekloga o osamocených a „nehnutých pastevcích na březích ticha“ je - marná sláva - ponejvíce variací na slavné Šrámkovo „kdybych byl pastevcem koní“, byť variací možná nezáměrnou a určitě netuctovou, psanou s plným nasazením až jakousi „zaumností“ a zaujatostí. Hrabalův tradiční sklon k poměrně pochmurně dramatickému básnění se projevuje i ve velkých slovech a gestech (báseň Božstva: „trubači trubte/ a vy prsty v strunách/ stravitelně strojte“ atd.), ale je tu také několik básní sympaticky odlehčených a nonsensových („No Aleno/ schovej to koleno“). Silnou básníkovou stránkou zůstávají erotické básně (Chvění), přesněji řečeno ty z nich, kde opravdu o něco jde a kde se pouze neopěvují dívčí ňadra a ústa.

Cokoli proměnlivého je sbírkou, kde se místy až příliš okatě na přísně a přesně sestavenou kostru přikládala pružná svalová vlákna veršů a hledaly možnosti neobvyklých oživení a propojení. Skutečný život však sbírce vdechly jednak Kunderovy ilustrace (vskutku husarský kousek), jednak básně spíše „neproměnlivé“, neroztěkané, nepsané za účelem veršotepeckého básnění (byť poučeného na slavných surrealistických jménech a provázeného určitou profesionalitou a bravurou), ale tvořené s hlubším smyslem, přesahujícím onu asociační hravost a kult slovních odchylek a detailů. Celkově však věřím, že s varnsdorfským Milanem Hrabalem bude už napříště nakládáno jako se skutečným, vyzrálým básníkem.

VLADIMÍR PÍŠA

Báseň i pravda aneb Goethovo století

Před pár týdny vydalo nakladatelství Mladá fronta nový český překlad jednoho z nejvýznamnějších autobiografických děl světové literatury, které bylo a je výjimečné třeba už jen tím, jak zásadně, a přitom v naprosto koherentním celku, se v něm jeho tvůrce rozepjal do nejrůznějších stran za pomyslné hranice daného žánru. Dílo s názvem **Z mého života - Báseň i pravda** proslulého německého autora **Johanna Wolfganga Goetha** (1749 - 1832) vyšlo u příležitosti 250. výročí jeho narození (s téměř ročním předstihem) v reprezentativní podobě a s kvalitními redakčními náležitostmi, které tvoří zejména bezmála devět stovek odkazů do podrobných poznámek překladatelky Věry Macháčkové-Riegerové (verše přeložila odpovědná redaktorka svazku Michaela Jacobsenová) a zasvěcený doslov Kurta Krolopa *Goethe a jeho století.*

Ve svém „románovém životopisu“ vznikajícím v rozpětí let 1809 až 1832 (do jisté míry během Goethových lázeňských pobytů v Karlových Varech a Teplicích) autor daleko překonal tradiční autobiografickou formu. Dílo se nakonec začalo utvářet jako složitý komplex různě dlouhých fragmentů některých zásadních období Goethova fyzického a především myšlenkového zrání, které postupem času ve stále větším rozsahu přecházejí v reflexe odrážející, formující a posléze také osobností autora formované dobové souvislosti. Důležitou proporcí *Básně i pravdy* je také fakt, že se zde Goethe nikterak nevzdal svých uměleckých postupů. Rozměr *pravdy* se dokonale prolíná s rozměrem *básně* (mimochodem, Kurt Krolop uvádí, že takové bylo původní pořadí složek názvu, které Goethe změnil, neboť se mu nelíbila neeufonická kolize hlásek při „Wahrheit und Dichtung“). Jak k takovému prolínání přistupovat?

„Čtenář dobře učiní, když bude mít stále na paměti tento - autorem samým určený a zdůrazněný - odstup mezi předmětem zobrazení a zobrazením,“ a vystříhá se pokušení brát Goethovo vzpomínkové dílo jako dokument, píše Krolop v doslovu. Goethe sám zmiňuje slova svého přítele kritika a překladatele Johanna H. Mercka: *„...tvým nevyhnutelným zaměřením je, abys dával skutečnosti básnickou podobu; ostatní se snaží uskutečnit tu takzvanou poetičnost, imaginativnost a z toho nejsou než hlouposti.“* Pro autora samého je v těchto dvou přístupech obrovský rozdíl, v jehož pochopení tkví možnost lepší interpretace tvorby a díla obecně. Pokud jde konkrétně o jeho paměti, o jedné jejich části (v 10. až 11. knize) třeba řekl, že v ní stejně jako v románu *Spřízněni volbou „není ani čárka, která nebyla prožita, ale také ani čárka tak, jak byla prožita“.*

Záměrem, od něhož se Goethe nemohl po celý život odchýlit, bylo vypořádat se se svými myšlenkami a prožitky jejich „básnickou“ přeměnou (právě *Báseň i pravda* jako jakýsi vrcholný pokus). Znamenalo to nejen textově zreálněné uspořádání jeho představ o vnějších věcech, ale také snahu o zachování vnitřní vyrovnanosti. Svou schopnost uchopovat věci tvůrčím způsobem považoval Goethe za dar, jenž mu umožňoval vyrovnávat se s jeho ustrojením, které jej prý nutilo stále oscilovat mezi extrémy. Vše, co od mládí uveřejnil, považoval za *„zlomky velké zpovědi“,* již měly jeho paměti jen doplnit.

Goethe chtěl vytvořit umělecky působivé zamyšlení nad okamžiky svého (zejména) intelektuálního a citového života v dané a úzce související části lidských dějin. *„Zdá se mi totiž, že hlavním úkolem životopisu je vylíčit člověka v jeho dobových souvislostech a ukázat, nakolik celek působí proti němu, nakolik mu naopak prospívá, jak si z toho vytvořil názor o světě, o člověku a jak jej zase navenek odrážel..,“* píše hned v úvodu. Zastává názor, že posun narození třeba jen o desetiletí nazpět či do budoucna by člověka zcela proměnil, byl by někým jiným - navenek i vnitřně. Poetický přístup naopak v tomto smyslu není na škodu. A je třeba zdůraznit, že přes uvedená „zpochybnění“ dokáže *Báseň i pravda* skutečně odpovídat na mnohé z otázek, jež mohou okolo Goetha jako osoby i umělce vyvstávat. V takovém tázání jde především o rovinu ideovou, ve které dějové ani lyrizující fabulace nehrají zase až tak velkou roli. Způsob myšlení a individuální strukturu východisek a souvztažností může člověk přemalovávat snaživě, ale marně. Ale o to se Goethe, myslím, ani nesnažil.

Ve čtyřech dílech pamětí se stihl věnovat jen prvním sedmadvaceti letům svého života (pár dalších období načrtl v několika spíše dokumentárních souborech), což v české podobě vydalo na takřka šest set hustě potištěných stran. V tomto věku měl však Goethe za sebou už mnohé. Od dětství se navíc horizont jeho zájmů stále rozšiřoval, a tak není divu, že po stránce chronologické se líčení autorova vlastního života v pamětech vlastně stále zpomaluje, až nutně přejde ke zmíněnému výběru jen myšlenkově či citově zásadních momentů (které však také jako by postupem času mizely do mlhy). Prvotní jsou reflexe na vzpomínky a z pohledu píšícího autora aktuálně asociované úvahy. S každým rokem života se na paměti nabalují další a další vrstvy zahrnující rozšiřující se zájmy a vědomosti a asi by nebylo daleko od pravdy tvrzení, že i kdyby autor v posledních letech svého života seděl jen nad svou autobiografií, nemohl by se dostat dál než ke čtyřicítce. (Přesto když Goethe v roce 1809 vytvořil první rozvrh budoucího díla, byl tento plán původně připraven až do období samého začátku práce na životopisu, tedy o více než třicet let za okamžiky, kde nakonec dílo končí.)

Důležitou složkou knihy je samozřejmě Goethův umělecký vývoj. Píše o *„oceňované i vykřičené“* literární epoše, v níž mnoho mladých géniů způsobilo nejednu radost, ale i trpké zklamání a zlo. A to vše je důležité i pro Goethovo tvůrčí ustavování, vždyť *„právě z tohoto pramene vyvěrající účinky a jejich protitlak jsou hlavním tématem této knihy“.* Autor kriticky uvažuje, že ono období opravňovalo kdekoho požadovat na jiných genialitu, což jej pak nezřídka zpětně vedlo k mínění, že je sám také jejím vlastníkem. Doba, kdy bude génius svou osobností ustavovat pravidla v pozitivním smyslu, byla podle Goetha ještě vzdálená (což se s časem nemění) a génius tehdy pouze *„překračoval platné zákony, převracel zavedená pravidla a prohlašoval se za neomezeného“.* Být geniální prý tehdy nebyl problém.

Pokud jde o Goethova nejzásadnější díla, pak z hlediska časového „zažíváme“ v pamětech období zrodu prvního románu: proslaveného *Utrpení mladého Werthera.* Autor, niterně v osobním trýznivém rozpoložení, ovlivněn navíc přítelovou sebevraždou z nešťastné lásky, jej napsal po tajných přípravách v osamocení během čtyř týdnů (kdesi v pamětech píše: *„Cítil jsem velmi správně, že se dá vytvářet něco významného, jen když se člověk izoluje. Moje věci, které měly takový úspěch, byly dětmi samoty...“*). Protože ale pisatelem je již Goethe více než šedesátiletý, v díle pochopitelně variují motivy a úvahy celého jeho bohatého života. Neodmyslitelné je vědomí hodnoty jednotlivých událostí a situací pro další vývoj a dílo; autor se nesnaží vpravit se do mladých let, ale naopak analyzuje sám sebe a dobu pohledem člověka již zralého.

Ve svých vzpomínkách na dětství např. Goethe využívá vznikajících souvislostí a útočí na přetvářku blahobytně se ustavujícího městského stavu. *„Při historce s Markétkou* [Goethova dětská láska] *a na jejích důsledcích jsem nahlédl záhy do oněch zvláštních bludišť, jimiž je podminována měšťanská společnost,“* uvádí. Co je na povrchu? Mravnost, náboženství, zákon, stav, poměry, zvyk. Krásná omítka výstavných domů v čistých ulicích překrývá *„mnohé ztrouchnivělé zdivo“,* které může obyvatele domu kdykoliv nečekaně pohřbít, snad i jako odplata za život ve lži, za předstírání pokojných poměrů. Bankroty, vraždy, domácí loupeže, travičství apod. Prioritní je dojem, vnější efekt. Chmurný je i další Goethův postřeh: *„...společenskému člověku je přece úplně lhostejné, zda prospívá, či škodí, jen když se baví.“* Kdo je na tomto poli zcela bez viny?

Sám Goethe vyrůstal a žil právě v kritizované ustavující se „předkonzumní“ struktuře. Původu v bohatých poměrech si je vědom (šabliček a hedvábných punčošek si čtenář užije do syta) a také chápal svou odtrženost od života v prostých poměrech. *„Povaha, výchova, okolí, zvyklosti mne odlučovaly od všeho hrubého, a i když jsem častěji přicházel do styku s nižšími lidovými třídami, zejména se řemeslníky, přece z toho nevznikl žádný bližší vztah.“* Zde lze zřejmě hledat důvody jisté „sociální vyhraněnosti“ jeho díla. Tušil nejistou půdu představovanou právě tou nepříliš poznanou nižší částí společnosti. Vlastní kořeny byly silné, skýtaly mnohé a Goethovi život ve skrytu koruny hojnosti jistě vyhovoval.

Byl zmíněn *Werther*, který již jako románová prvotina zaznamenal značný ohlas. Goethe ale nezačínal jako vnitřně ustavený a sebejistý umělec. Jako mladík prožíval okamžiky pýchy i zoufalé nejistoty. Jednoho dne dokonce dospěl v pochybách o vlastním vkusu a úsudku tak daleko, až pocítil naprosté pohrdání svou tvorbou a všechny své tehdejší práce i návrhy hodil do kamen. Píše také o tom, že teprve v jistém věku si začal uvědomovat zásadní složku díla, kterou se v mládí zahlcen popisem postav a dějem nebyl schopen zabývat. Odhalil, že začátkem i koncem všeho umění je vnitřní obsah zpracovávaného námětu. Geniální talent dokáže sice ztvárnit leccos, ale vytváří tak spíše *„dovedný kousek než umělecké dílo“.* Autor uvádí například své mladistvé pokusy o zpracování příběhů starozákonního Josefa. Zdálo se to neproblematické, ale přitom to nebylo ono. *„Neuvážil jsem, co ovšem mládí neumí uvážit, že je k tomu potřebný jistý obsah a ten že může vytrysknout jedině z postřehů zkušenosti samé.“*

Od obecných úvah se Goethe vždy vrací k sobě samému a naopak. Často zamíří hluboko do svého nitra. Věnuje se mimo jiné i svým myšlenkám na sebevraždu. Vybřednout z duševního rozpoložení, které k ní směřovalo, bylo obtížné: *„...nechci skrývat úvahy, v kterých jsem s dobrým rozmyslem probíral různé druhy smrti, jaké bylo možno si vybrat.“* Jako pravidelný večerní rituál dokonce Goethe po nějaký čas bral do ruky dýku a zkoušel, zda bude schopen *„ponořit ten ostrý hrot několik palců hluboko do hrudi“.* Nakonec se prý svým snahám vysmál a rozhodl se žít.

Přes svou obrovskou proslulost si sám v sobě Goethe vytyčil hranice možností tvorby poměrně stroze. Podle jeho přesvědčení na sebe totiž lidé nejvíce působí přítomně, svou osobností. Uvádí dokonce, že: *„Psaní je zneužíváním řeči, tiché čtení pro sebe je smutnou náhražkou řeči.“* Nejryzejší dojmy vznikají v mládí, především vzájemným stykem. Dojmy, které zakládají vitalitu světa a jeho fyzické i morální ustrojení a trvání. Mládí je dobou přání směřovaných do budoucnosti, která anticipují vývoj

člověka, jsou to předtuchy budoucích schopností: *„...cítíme touhu po tom, co již v tichosti vlastníme.“*

Několik uvedených úvah a pasáží z *Básně i pravdy* jen velice chabě nastiňuje rozsah a hloubku Goethova díla, které mělo završit jeho zmíněnou snahu o zásadnější přínos k celoživotní umělecké konfesi. Opominul jsem jeho exkurzy do soudobé vědy (při chemických pokusech si rozleptal hrdlo, což jej v tradičním přechodu od osobního k obecnému přivedlo na myšlenku, že při stálé expanzi lidské snahy o poznání a převratných změnách životního stylu je s podivem, že se lidstvo už dávno samo nevyhubilo), rozsáhlá zamyšlení nad náboženstvím a biblí (kvůli lepšímu proniknutí do Starého zákona se Goethe učil hebrejsky), úvahy o malířství a dalších uměních atd. atd.

Báseň i pravda je zásadní pro pronikání do autorova myšlení, tvorby a univerzálních zájmů (vedle *Fausta* např. za své životní dílo považoval vskutku významné odborné pojednání *K nauce o barvách* z roku 1810) a nabízí také (více či méně elementární) vnoření do jeho lidského života. Nemohl jsem si vzít za cíl přiblížit zde toto dílo jako celek a mé kusé poznámky mohou být jen úvodem k samotné čtenářské iniciativě (cena knihy je vzhledem k rozsahu a zpracování na dnešní poměry překvapivě nízká). Vytvořil-li jsem snad příliš subjektivní vzorek, mám jistou omluvu: *„Nejsme přece vždy tak naladěni a tak duchaplní, abychom byli schopni vstřebat do sebe celé dílo podle jeho hodnoty. Nezaškrtáváme si v té či oné knize místa, která se vztahují bezprostředně k nám? Zejména mladé lidi, kterým chybí důkladné vzdělání, vzrušují skvělá místa, což je docela chvályhodné...“*

MICHAL SCHINDLER

Parodické demontáže automatismů a jemná vůně koblih

Není vůbec nelogické, že se uprostřed více než půlstovky humoresek ruského spisovatele **Arkadije Averčenka** v jeho knize **Procházka v kopřivách** (přeložila Alena Morávková, doslov Vladimír Svatoň, Nakl. Lidové noviny, Praha 1998) objeví příběh s tragickým koncem *(Obyčejná žena):* jde jen o to, že závěrem tu vystoupilo nesmlouvavě na povrch tragično, jež má skrytě v sobě obsaženo - většinou pod povrchem lehké rozmarnosti - valná část Averčenkových humoristických textů.

Krajem táhnou příšery mechaničností, strašidla slepé kauzality, přeludy prudce se šířících tlachů (*Vlčí kožich* - jedno z nejlepších čísel knihy), štafety upachtěných mužských svodů. Svět je pln automatismů, jež neznají výjimky; povahových ulit, z nichž není výstupu; ztřeštěných gradací a hyperbol, z jejichž nejvyšší příčky se padá dolů; návštěv, jež jsou katastrofou pro obě strany; policejního špiclování, jež nemá sebemenší smysl; učitelských chytáků, které proměňují školu v blázinec; jazykových idiomů, které jsou nastraženou pastí pro důvěřivého příjemce; svůdnických schémat, jež musí nutně vybublat do prázdna.

Vše se to odehrává v prostředí měšťanských a statkářských příbytků, divadel, školních učeben, ale hlavně redakcí. Zde se obvykle humoresky nejvíce zhušťují a zdvojují. Averčenko - nejen přispívající do novin a časopisů, ale sám také redaktor - tu vlastně přechází od komických reflexí příběhů ze života druhých k autoreflexím, ke svým vlastním (ovšemže paradoxně nadsazeným) zkušenostem s přispěvateli i druhými redaktory, k textům o textech, konkrétně: k nemožnosti neblahých autorů vyskočit ze svých skořápek. Příznačný název *Nevyléčitelní* stojí v záhlaví prvého z pěti oddílů knihy: zvláště v něm se sešly „redaktorské“ a vůbec „literátské“ příběhy.

Koncentrace automatismů a povahových mantinelů by přirozeně nakonec mohla hrozit určitou mechaničností dokonce i parodujícímu je objemnému výboru. Zatím jsme ale ještě neřekli, že Averčenkova kniha je též sbírkou série triků - redakčních, vyděračských, bavitelských, svůdcovských, duelantských a bůhví jakých ještě. Nuže vedle všech těchto dovedností pochybných existují i dovednosti hodnotnější: ty ovládá Averčenko sám a nedovoluje, aby jeho podání automatismů a limitů pozbylo lesk.

Dokládají to např. zvraty, do nichž jsou vypointovány mechaničnosti v oddíle *Břitva v rosolu*. Mohl by mít podtitul: V cizím životě. Ubohá prostitutka se v důsledku nepovedeného žertu dvou vtipálků aspoň na jeden večer přenáší *do cizího života* slušné dívky; hned v další povídce naopak slušnou dívku přistrčí pánské erotické harašení k podobě kokoty; manžel si svou nevěrou natolik podráždí fantazii, že se k smrti souží žárlením na svou nevinnou ženu; herečka nedokáže žít svůj život, neumí se vyzout z rolí svých jevištních postav; nevinný zabloudí - nikoli ovšem nelogicky - do života provinilého svůdce; klamaný manžel se pomine ze zmatených útěch pronášených svůdcem jeho ženy a ocitá se v cizím životě coby svůdcův přítel; napálení únosci cizí ženy nabízejí svou kořist k únosu, touží být napáleni atd. Automatismus povah či chování dovádí všechny paradoxně do situací, kdy už nežijí život svůj, ale někoho jiného.

Ve výčtu neočekávaností bránících tomu, aby se zmechanizovala sama série parodovaných mechaničností a automatismů, bychom mohli pokračovat. Např. v oddílu *Vlčí kožich* (nazvaném podle výše zmíněné povídky) je taková smyčka, jíž projde blábol erotomanského hrdiny v povídce *Osudový Vozduchodujev:* jeho vychloubání úspěchy v lásce je natolik zmechanizováno, že se mluvka bezděčně proplká až k doznání úplného krachu u žen, aby vlnící se narace posléze opět automaticky skončila v původní donchuánské ješitnosti.

V textu nazvaném *Mravoučné historické povídky* nacházíme mytické příběhy, z nichž se vyvozují půvabně nesmyslné morality: ironie zdá se navazovat na ruského „kolektivního autora“ jménem Kozma Prutkov a zároveň předjímat leccos z pozdějších ruských *oberiutů* a třebas i z našeho I. Wernische; v textu *Dobbelsova ztracená galoše* je parodováno dílo Conana Doyla, jež mimochodem parodují z jiného konce - obracejíce ostří analýzy proti samému Sherlocku Holmesovi - dnešní moskevští *medhermeneutici.*

Poslední dva z pěti oddílů knihy - *Smrt afrického lovce* a *V sedm večer* - přinášejí texty aspoň zčásti poněkud odlišného druhu, než jaký představovaly první tři oddíly (ovšem i nyní se ještě objeví motiv *cizího života* jako třebas v povídkách *Postrach*, *Zločin herečky Maryskinové* a *Vyprávění o zvonu*). V závěrečných oddílech celkově - řekněme - je více realismu, více psychologie, bezprostředního soucitu, dětské roztomilosti a „jemné vůně koblih“ nežli v grotesknějších textech předchozích. Nepopřeme, že i tohoto dobře píšícího Averčenka čteme se zájmem (v povídce *Otec* zahlédneme anticipaci dlouhé literární a filmové série blouznivých a neúspěšných otců a strýců z naší doby). Nicméně neopakovatelným Averčenkem přece jen zůstává především ten z oddílů předchozích: mistr disharmonie, tragických humoresek, znakových her, zkratkových paradoxů, znalec povahových mechanismů a přeborník v jejich potutelných demontážích.

Čtivý doslov Vladimíra Svatoně již svým názvem *Posvátná vláda všednosti* naznačuje okruh komparací, do nichž autor doslovu vkládá Averčenkovo dílo: nejblíže je v ruské literatuře postaveno k F. Sologubovi. Doslov se dotýká i Averčenkova pražského pobytu, jemuž je pak věnován speciální materiál překladatelčin. Dodejme, že doba tohoto pobytu od r. 1922 do r. 1925, kdy A. Averčenko zemřel, se zhruba kryje s údobím zdejší přítomnosti básnířky Mariny Cvetajevové.

Averčenkovy texty přeložila s obvyklou dovedností a spolehlivostí Alena Morávková. Mimochodem, ten tam je čas prvorepublikových překladů Averčenka a Zoščenka pro nedělní zábavné přílohy českých novin - překladů, jejichž neumělosti, zvláště pak bezděčné imitace ruské syntaxe, využívala pro navození komického účinku (srov. ještě donedávna texty Achilla Gregora) jedna linie v jazyce původní české humoristické tvorby.

ZDENĚK MATHAUSER

Životy beznadějných

Jako 4. svazek spisů **Ivana Klímy** vyšla u *Hynka* kniha nazvaná **Loď jménem Naděje**. Se stejně pojmenovanou knihou z roku 1969 má společnou pouze titulní prózu. V novém vydání autor vypustil velmi zajímavou novelu Porota. Místo ní sem zařadil dvě povídky ze souboru Ostrov mrtvých králů: jednu z nejslabších povídek tohoto souboru Pračka a povídku titulní. Zdá se, že kniha Ostrov mrtvých králů, bude-li vydána v rámci spisů, projde rovněž značnou proměnou, neboť už v 1. svazku Klímových spisů, v knize Milostné rozhovory, byla otištěna povídka Město, jež předtím vyšla v souboru Ostrov mrtvých králů.

O některých textech Ivana Klímy se píše jako o textech „kafkovských“, čímž se míní, že Klíma byl při jejich psaní ovlivněn Franzem Kafkou. Uvádívá se to i o novele Loď jménem Naděje. Myslím, že to není zcela přesné a v jistém smyslu je to zavádějící. Klíma staví tuto novelu na rozšifrovávání, byť děj posouvá do roviny mytického příběhu, resp. příběhu, jenž je obohacen o motivy a emblémy mýtů. Jsou to především jména čtyř hlavních postav textu (Jakub, Marie, Petr, Magda), evokování postavy spasitele či dokonce Ježíše Krista, do níž se stylizuje Jakub (celá novela je zarámována do jedné situace, rámují ji Ježíšova slova *„Můj Bože, můj Bože, proč jsi mě opustil“* /s. 11/, na konci významově posunuta do Jakubova šepotu „Tatínku, tatínku, jsem tu tak opuštěn“ /s. 140/), textem procházejí útržky prastarého mýtu o hoře, jejíhož vrcholu všichni čtyři dosáhli, kromě hor je zde mytizováno i vodstvo atd. Jistě sem lze přiřadit také synovo neustálé hledání otce a vyrovnávání se s ním.

Klíma tedy využívá této mytologizující roviny (která sama o sobě by jistě byla sémanticky znejasňující nebo obtížnější). Přesto je zde stále přítomen prvek reálného života hrdinů, vzpomínky na jejich způsob života před cestou do ciziny: celým textem prochází oscilace mezi realitou a mýtem, mezi přítomností a minulostí (budoucnost je čím dál tím více beznadějná), mezi horou a mořem na straně jedné a kanceláří a bytem na straně druhé. Tedy mezi touhou po změně všednosti, šedivosti a nudy, touhou po činu na jedné straně a na druhé straně právě tímto ubohým způsobem žití. A zároveň je situace jednotlivých postav, především Jakuba, stále analyzována, vysvětlována, nahlížena z všemožných úhlů. Neustále se z ní hledá východisko. To ovšem nemůže existovat.

Toto rozšifrovávání - včetně hledání východiska - samo o sobě již je nekafkovské, antikafkovské. Dovoluji si v této souvislosti citovat slova Zdeňka Pešata (byla užita při charakteristice jedné prózy Zdeňka Lorence z knihy Kardinálská vesnice) o „kafkovském motivu pronikání k tajemství zároveň s jeho antikafkovskou dešifrací“ (Tři podoby literární vědy, s. 103). Myslím, že to platí i pro Loď jménem Naděje. U Klímy se rozšifrovávají vnitřní pocity postav, samozřejmě především Jakuba. Každá událost, každá situace, ba takřka každá věta a každé slovo jsou podrobeny tomuto rozšifrovávání. Klíma se rozhodl pro er-formu, avšak jeho hrdinové (platí to i pro obě povídky tohoto souboru) jsou zcela obnaženi, autor před čtenářem nic z jejich nitra neskrývá. To je další rozdíl oproti Kafkovi. Teprve to, co je nerozšifrováno, chcete-li zahaleno tajemstvím, je účinné: např. kde se na lodi vzala taková zásoba jídla a kdo (na lodi bylo pár námořníků) tak rychle připravil takovou bohatou hostinu. Standardním problémem Klímových textů je nepochopitelnost a nevysvětlitelnost tajemství vztahu mezi mužem a ženou - ten prochází všemi třemi prózami. To naštěstí autor blíže nevysvětluje - a právě tím dosahuje účinu. Ovšem tajemstvím vztahu mezi mužem a ženou je stále znovu a znovu přitahován. Bohužel jeho postavy se stávají nositeli stále více banálních otázek a úvah, jako jsou např. ty, které autor vložil do mysli hlavní ženské postavě v povídce Pračka: „Proč je tak opuštěna? Proč ji její muž přestal milovat? Proč ji její dcery nenavštěvují častěji než jednou za měsíc? Proč je mezi lidmi tak málo lásky a tak mnoho chladu, zášti, lži a úskočnosti?“ (s. 153) Zvláště poslední otázku si, alespoň doufám, nekladou ženy středního věku s dospělými dětmi: pak by byly neuvěřitelně prostoduché a naivní. Klíma tím patrně chtěl ukázat existující, snad i stále rostoucí odcizení mezi lidmi (což by bylo kafkovské - onen pocit odcizení), ale jeho zpodobení je tím pádem značně neúčinné. Pračka je ovšem podle mě nepříliš povedená povídka, úspěšnější je autor v povídce Ostrov mrtvých králů.

Jestliže před třiceti lety psal Zdeněk Kožmín o tom, že v Lodi jménem Naděje „oproštěnost výrazu přechází místy až v nedotvořenost“ (Host do domu 1969, č. 6; dokládal to užíváním stejných obratů bez funkčního využití v autorské řeči), platí to dvojnásob pro další dvě prózy. V titulní novele provedl Klíma stylistické úpravy a škrty. Přesto jsou tu užity takové knižní obraty, které provokují svou kostrbatostí a strojeností: „Mladík vlečený pryč se zuřivě vzpíral, klnul těm dvěma mužům i důstojníkovi.“ (s. 58) „Pokud však věděl, ani jeden vedoucí - dokonce ani vedoucí na daleko méně významném místě a v prostředí, které zdaleka nevyžadovalo takové kázně jako řízení lodi - neměl v lásce protesty a stížnosti svých podřízených.“ (s. 58)

O věrohodnosti podání příběhu lze vést spor, zvláště tehdy, srovnáme-li některá nově upravená místa s původní verzí. Významově tak vznikl naprostý opak. Pro příklad: „Ale jednou, pomyslil si, se najdou kapitán s důstojníkem a do svého kruhu sevřou celou planetu a lidstvo bude žadonit o sluch důstojníka i kapitána, slibovat výkupné, které nebude přijato, ale to už mně bude *jedno*, uvědomil si, mně stačí můj kruh, mně stačí vzít život kruh uzavřený pro třináct cestujících a tři děti.“ (s. 119) V původní verzi začíná toto souvětí stejně a poté pokračuje: „(...) výkupné, které nebude přijato, ale to už mně je *jedno*, uvědomil si, mně stačí můj kruh, mně stačí zničit kruh uzavřený pro třináct cestujících a tři děti“ (s. 160 původního vydání). Je ovšem pravdou, že správnému pochopení poněkud brání „nedotvořenost“ nového spojení - „vzít život kruh uzavřený...“

Banality se čtou i dále: „Hodných lidí na světě ubývalo.“ (s. 148) „Snad je to trest, jehož se mu dostalo, trest za jeho pýchu, za jeho marnivost, za domýšlivou sebedůvěru, s níž srážel k zemi všechny, v jejichž srdcích dosud hořel nějaký lidský cit.“ (s. 155) „V životě přicházejí chvíle, kdy nepomůže ani nejpevnější ruka. Pak se jde ke dnu.“ (s. 170-1) „Pak by se jejich těla mohla v rozkoši zmítat na tom jediném lůžku v podpalubí.“ (s. 173) „(...) občas se tyčil štíhlý jalovec“ (s. 191). Často se tak dostanou do vztahu spojení banální (zhusta jsou jejich nositeli postavy a vyskytují se tedy v jejich řeči či vnitřním monologu) a filozofické úvahy o životě (ty Klíma užívá rovněž velmi často).

Zpodobování motivu viny je jistě společné Klímovi a Kafkovi (ale proč ne i Weinerovi například?). Klímův hrdina ovšem o vině uvažuje (tím má Klíma, myslím, blíže právě spíš k Weinerovi než ke Kafkovi): „Jeho největším proviněním nebyla nejspíš ta dvě zatajená místa, ale to, že se prodral na místo, které mu nenáleželo, že si přisvojil cizí důstojenství a odpovědnost, pln sebevědomí nad právě zlezeným vrcholem, oděn do vypůjčeného šatu, podlehl klamu, že už je navždy vzdálen své existenci z haly, a cítil se být povolán zvládnout jakékoliv úkoly, ale zmýlil se zřejmě. Mohl obstát jedině v hale, v tom zvláštním ovzduší, trvale občerstvovaném chodem ventilátorů, v tom mdlém nafialovělém svitu zářivek, s úkoly, které se samy denně dostavovaly k jeho stolu, pod vládou šedivého a dobrosrdečného a nepříliš chytrého mužíka, kterého se mohl poněkud (ale nemusil příliš) strachovat, tam mohl existovat a snovat své představy.“ (s. 135-6)

Klíma zná Kafku velmi dobře, to je známá věc. Ale: Kafkovi vše do sebe racionálně zapadá, ovšem na počátku je iracionální premisa. Od této iracionality postupuje Kafka přísně racionálně. To ovšem není případ Klímův. Žena v povídce Pračka zabila svého muže a nemůže tedy po tomto či-

nu (který není zpočátku vysloven, ale čtenář ho postupně vytuší), když se jí rozbije pračka, říci: „Kdyby se aspoň ukázal Filip...“ (s. 147) Podobně si nemůže po vraždě říkat: „Sedí tady v cizím domě, musí poslouchat o nějakém cizím neštěstí, ačkoliv má svého až nad hlavu. Proč tu musí sedět, místo aby seděla doma a čekala, až vstoupí Filip a obejme ji?“ Respektive to Klíma napsat může, ale nemá to nic společného s Kafkou a jeho postupy. Zde je racionální rozpor, a absurdita u Kafky je přece postavena na racionalitě.

Klímu by ovšem bylo možno srovnávat i s jinými autory. Napadá mne v této chvíli např. Hostovský, který přece nechal pobývat v románu Cizinec hledá byt rovněž jakémusi spasiteli. Klíma nechá Jakuba, falešného vůdce, prožívat vykupitelskou roli a na konci ho dovede k tomuto poznání: „Jsem obyčejný člověk, pomyslel si unaveně, nejsem spasitel.“ (s. 121) Ostatně spasitelství Klímova hrdiny i Hostovského hrdiny Václava Marka končí podobně neúspěšně.

Klíma dokáže skvěle gradovat děj - to je patrné na titulní novele. Dovede popsat vnitřní stavy svých postižených a vyděděných hrdinů, dokáže popsat jejich pocit ublížení a bolestínství. V tom je vskutku silný. Zvláště rád soucítí s ženami. Snad téměř všichni jsou sami, i když žijí v párech, i když zakládají rodiny a žijí v nich. Jeho postavy se utápějí v nejistotách a jsou ztělesněním nerozhodnosti, v tomto případě především Jakub z Lodi jménem Naděje. Jeho niterné stavy jsou preparovány; dovolím si parafrázovat Šaldova slova o Weinerovi: řekl bych, že Klíma klade před nás na anatomický stůl morální nemoci svých hrdinů a pitvá je svým skalpelem. Dešifrování těchto morálních nemocí je bezmezné. Postavy jsou dovlečeny na dno lidství, dokonce až za její hranici, a odtud se ovšem nedokáží - většinou - povznést k nějakému činu, k vykoupení alespoň sebe samých, nýbrž k fyzické či morální sebevraždě či sebezáhubě. Na konci analýz těchto morálních nemocí tedy kotví - beznaděj. V tomto směru je novela Loď jménem Naděje ukázková.

MICHAL BAUER

Zajímají vás nová slova?

Jsou velké národy, které si mohou dovolit vydávat každoročně stále nové slovníky různého druhu, protože budoucích uživatelů se vždy najde tolik, aby nové vydání bylo rentabilní. Pro velká nakladatelství jako Longman, Duden, Larousse nebo Robert je samozřejmostí, že pro širokou veřejnost stále připravují něco nového, od nových vydání tradičních výkladových slovníků až po různé slovníky speciální, jako jsou např. slovníky nových slov. O to záslužnější však je, když si i malé národy dokáží udržet svou tradici ve vydávání jazykových příruček a slovníků i v dnešní nelehké ekonomické situaci. Proto musíme jen uvítat počin Ústavu pro jazyk český, kde řada českých slovníkářských děl našla své další pokračování.

Kolektiv autorů z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky pod vedením Olgy Martincové vydal v říjnu 1998 v nakladatelství Academia novou, rozsáhlou publikaci (356 stran) pod názvem **Nová slova v češtině. Slovník neologizmů.** Tento slovník zachycuje novou slovní zásobu češtiny z období let 1985-1995.

Je mnoho čtenářů - uživatelů slovníků, kteří nikdy v životě nečetli žádnou předmluvu ke slovníku, ale i tak s ním dokázali pracovat. Přesto (anebo právě proto) bych chtěla všechny budoucí čtenáře upozornit na úvodní stránky, které velice názorně vysvětlují stavbu heslového odstavce (s. 6-9), a zejména na s. 10, kde je uvedeno celkové schéma slovníkové statě. To nám může být velice užitečné v konkrétních případech, abychom mohli využít všechny informace, kterých se nám v daném hesle dostává.

Veškerá nová slovní zásoba, zachycená excerpcí hlavně z novin a časopisů, ale i z mluvených projevů, prošla pečlivým výběrem zpracovatelů, kteří odlišují slova nově utvořená od slov s novým významem. Doporučuji proto též seznámit se i s používanými grafickými symboly, uvedenými na s. 21.

Při čtení jednotlivých hesel si díky jejich definici, charakteristice či zařazení do určité komunikační oblasti nebo sféry užití můžeme připomenout, případně uvědomit změny, které u nás v poslední době ve veřejné sféře nastaly: znovu se objevují dříve existující výrazy (např. *hasič, radní* apod.), anebo se jim připisuje nový význam (např. *sametový*), některá slova se obnovují ve veřejné oficiální komunikaci s novým obsahem (např. *policie*).

Mnohá slova, o nichž si myslíme, že jsou v češtině nová, zde nenajdeme, protože byla v našich slovnících zachycena již dříve, před rokem 1985. (Ta je nutno hledat ve Slovníku spisovného jazyka českého či ve Slovníku spisovné češtiny - např. *politička*). Naopak zde najdeme mnoho nových slov, která jsou dnes již široce rozšířená a která nám už připadají zcela běžná díky informační explozi posledních let, např. *zafaxovat, zviditelnit, workoholik, tunelování.*

Některá hesla, zejména slovotvorné prvky, ukazují na celé trendy v tvoření slov (srov. např. *mini-, hyper-, super-, video-, eko-, anti-, bio-, tele-, -manie, -téka*). Díky tomu pak příslušné složeniny najdeme jen výběrově, např. heslo *kazetotéka* zařazeno je, kdežto *mediatéka* zde není. Na druhé straně slovník obsahuje i slova zcela výjimečná, vytvořená či užívaná příležitostně (tzv. okazionalizmy), která mnozí z nás nikdy neslyšeli, např. *paneláčník, hybač, nedvědomanie, cvakálek, přeperestrojkovat*, ale i ta ukazují na určité vývojové tendence v češtině.

Převážnou většinu slovníkových hesel tvoří pochopitelně podstatná jména. Jsou zde však uváděna i mnohá nová slovesa *(emailovat, fritovat, formátovat, kontinuovat, nakopírovat, snowboardit),* přídavná jména *(logistický, fytoterapeutický, peelingový, ratanový, sladitelný, supremový* aj.) a velké množství slovních spojení (*mít drajv, prát špinavé peníze, antivirový program, kyvadlová diplomacie, divoká karta, integrovaná doprava, ikonové menu, gól do šatny, množstevní sleva, něžná revoluce, transformační zákon, vícesálové kino, webová n. webovská stránka* a mnohá další). Užitečný je výklad některých nových (či jinde neuvedených) zkratek, např. *HIV, PIN, RAM, ABS, DOS, UFO*, uvedených jako samostatná hesla, stejně tak jako seznam zkratek použitých v příkladech s příslušným vysvětlením na s. 21-22 (*AM/FM, KGB, LCD, LP, UNPROFOR aj.).*

Čtenáři - uživatelé slovníku zde mohou načerpat mnohá poučení z různých oborů lidské činnosti, ale mohou čtení slovníku chápat i jako zdroj zábavy (srov. např. hesla *lehkoživka, erosenka, topleska...*).

Reakce uživatelů na výklad významu a výběr jednotlivých hesel může být různá, od čistého souhlasu přes rozpaky či výhrady k formulacím až po nesouhlas (např. ve výpočetní technice různé profesní skupiny lidí užívají různá pojmenování pro tutéž skutečnost, takže je pravděpodobné, že slovník nezachycuje všechny možnosti - např. není uvedeno heslo *myšítko* ve významu tlačítko myši, i když se toto slovo údajně běžně používá). Nejde však o slovník normativní. Jak sami autoři v Poznámkách ke zpracování slovníku uvádějí, ne všechna nová slova budou užívána i v dalším období (jak je vidět již teď např. na slovu *dik*), u některých slov může jejich význam během doby teprve vykrystalizovat, může být i odlišný od toho významu, ve kterém se dnes slovo užívá či který je uveden v tomto slovníku.

Slovník neologizmů si jistě najde své čtenáře mezi všemi, kdo mají zájem o svůj mateřský jazyk a jeho vývoj z hlediska tvoření nových slov. Je to vítaná pomůcka pro učitele češtiny, spisovatele a překladatele, novináře, rozhlasové a televizní pracovníky, je to zajímavé čtení pro běžné uživatele jazyka. Máte-li rádi češtinu, můžete zažít dobrodružství objevování nových slov a sledování jejich dalšího vývoje - některá nová slova se v jazyce udrží a zaujmou své pevné místo v jazykovém systému, jiná - „slova ve větru“ - časem zaniknou... S touto příručkou v ruce můžete být při tom.

JINDRA SVĚTLÁ

Černý den barevně vyvedený

Bohatě ilustrovanými encyklopedickými publikacemi se to na českém knižním trhu v posledních letech jen hemží. Nemám k dispozici žádná statistická data, ale troufám si tvrdit, že z valné většiny jde o překlady; domácích autorů je poskrovnu a také těžko hledají nakladatele, který by byl ochoten nést rizika spojená s náročnou (a samozřejmě i nákladnou) grafickou a výtvarnou přípravou takových knih. Tím spíše nutno ocenit odvahu těch, kteří se nespokojí jen s jedním titulem, ale pustí se hned do celé ediční řady. Brněnské nakladatelství Ave tuto odvahu mělo. Před třemi roky vydalo skvostně vypravenou knihu **Dušana Uhlíře** *Bitva tří císařů (Slavkov - Austerlitz 1805)* a nyní v téže grafické úpravě a s neméně skvělou ilustrační „oblohou“ vypouští do světa další Uhlířovu práci **Černý den na Bílé hoře (8. listopad 1620)**.

Slavkovskou bitvou se brněnský historik Dušan Uhlíř zabýval po léta a věnoval jí svou nejobsáhlejší publikaci *Slunce nad Slavkovem* (1984), Bílá hora je pro něj téma nové. Již z toho plyne, že první svazek ediční řady se více opíral o výsledky Uhlířovy vlastní badatelské práce, zatímco v druhém se výrazněji uplatňuje složka kompilační. Výrazněji není totéž co výhradně: v závěru uvedený výčet brněnských a vídeňských archivních fondů, v nichž autor nalezl zejména podrobnosti o souvislostech mezi českým stavovským povstáním a děním na Moravě a v rakouských zemích, dokládá, že ani tentokrát se nespokojil rolí popularizátora cizích poznatků a interpretací.

To nicméně není podstatné, neboť ilustrované příručky a encyklopedie se zpravidla neposuzují podle toho, kolik je v nich shromážděno nových nebo neznámých faktů, nýbrž spíše podle přehlednosti a přitažlivosti uspořádání, podle věcnosti a srozumitelnosti výkladu a v neposlední řadě podle toho, jak autor dovede pracovat se vzájemnými proporcemi celku, dílčích tematických výseků a detailů. Uhlířův text je nápaditě rozvržen do dvou pásem. Pásmo základní postupuje od evropských mocenských souvislostí přes vlastní stavovské povstání a průběh bojů v letech 1618-20 až k bělohorskému vyvrcholení konfliktu a jeho důsledkům; v pásmu doplňkovém, jež je odlišeno šedým podtiskem, autor jako by zaměřoval bodový reflektor na vybrané okamžiky, detaily a protagonisty dobového dění: takto je přiblížena např. defenestrace českých místodržících, „bouřlivá petice“ dolnorakouských stavů u císaře v červnu 1619 nebo obrana „statečných Moravanů“ u letohrádku Hvězda, takto se představují vedle hlavních spojenců císaře i Fridricha Falckého, vedle „neutrálů a váhajících“ a vedle „rebelů“ i „svědkové doby“ jako Komenský, Pavel Stránský nebo Jindřich Hýzrle z Chodů.

Jak se již v Uhlířových knihách stalo tradicí, hlavní pozornost věnuje autor vojenským aspektům tématu. Nejvíce místa ve stosedmdesátistránkové knize zabírá podrobné líčení samotné bělohorské bitvy; zvláštní kapitola pojednává o „vojácích roku 1620“, o druzích vojska, jejich výzbroji a výstroji, o bojové taktice a vojenském životě, o významných vojevůdcích doby; vyobrazení bitev, dobývání měst, zbraní a vojenského ústroje tvoří také podstatnou část ilustračního doprovodu.

Uhlířův výklad je slovesně střídmý a věcný, autor zůstává v pozadí, svou vypravěčskou autoritu odvozuje z odborné erudice, nikoli z nějaké literárně ozvláštňující, ale násilné myšlenkové nebo kompoziční konstrukce. Je kritický vůči publicisticky i literárně tradovaným legendám, nejednou je konfrontuje se suchou mluvou dokumentů a svědectví, v zájmu čtivosti se nicméně nevyhýbá dramatickému vyhrocení dílčích epizod ani uvedení detailů, jež jsou spíše pitoreskní či lidsky oživující než historicky podstatné.

V závěru knihy, za obsáhlým soupisem literatury a pramenů, následuje výčet galerií a muzeí, z větší části zahraničních, z jejichž sbírek pocházejí reprodukované obrazy, kresby a rytiny. Tiráž pak graficky zvýrazňuje poděkování několika osobám, jež se svými radami, pomocí a zapůjčením vzácných materiálů podílely na vzniku její obrazové složky. Ta jako celek - i když to z tiráže není zcela jasné - vznikala patrně v těsné spolupráci autora s nakladatelstvím (Jaromír Hanák, odpovědný redaktor, a Karel Toman, autor původních ilustrací vojsk a zbraní, byli v předchozí knize o Slavkově uvedeni jako spoluautoři „koncepce a obrazové části“). Výsledkem je ideální soulad mezi textem, objevně vybraným obrazovým doprovodem a celkovým grafickým a výtvarným ztvárněním. Navzdory svému tématu je tedy *Černý den na Bílé hoře* kniha pro potěchu duše i oka.

BLAHOSLAV DOKOUPIL

Časopis

Aluze

„Zrodil se nový literární časopis!“ mohli byste říct, když by se vám do rukou dostalo některé z čísel olomouckého časopisu Aluze s označením 1/98 a 2 3/98, časopisu, který byste ve svých rukou drželi poprvé. Ale kupodivu tomu tak není, neboť Aluze má za sebou již déletrvající existenci, byť v mnohem méně okázalé podobě. Podobně jako nyní, i tehdy byla spojena s katedrou bohemistiky olomoucké univerzity, se kterou ji spojuje značná část jejího autorského zázemí.

Po vydání několika „pilotních“ čísel se tedy její redaktorský okruh odhodlal k závažnější změně, která přinesla nejenom novou tvář, ale i značně rozšířený obsah. Z útlého studentského časopisu se stala kulturní revue s primárním zaměřením na literaturu a filozofii. Ve vesměs tradičních rubrikách se můžeme setkat s poezií, prózou, recenzemi, krátkými glosami. Ozvláštněním je rubrika Archiválie, ve které byly dosud zveřejněny studie Oldřicha Králíka, J. L. Fischera, tedy osobností, které jsou nerozlučně spjaty nejenom s Olomoucí, ale také s její univerzitou. Revue tak sama poukazuje na kořeny, ze kterých vyrůstá a na které navazuje. Na rozdíl od brněnského Hosta je na Aluzi znát, že je mnohem více svázána s akademickým prostředím. Odtud pak pravděpodobně bude pocházet převážná část čtenářů, kteří snad přijmou za své, že revue obsahuje příspěvky mnohem obsažnější co do délky i co do obsahu, než je v časopisech našich krajů zvykem. Že tato čtenářská obec není největší, je všeobecně známo, a tak náklad 350 výtisků je nyní adekvátní a pravděpodobně i postačující.

Zatímco Brno a Ostrava své literární časopisy mají, pokud ještě můžeme vzhledem k četnosti vydání Landek považovat za periodikum, Olomouci nyní, přinejmenším od zániku Skripta, doposud chyběl. Je asi nepravděpodobné, že by zde v krátké době vznikla druhá revue s tak širokým záběrem a doufejme, že i dosahem. Již prvá tři čísla Aluze dokazují, že její redakční rada se nevrhla do vydávání bezhlavě, ale že má před sebou předem daný cíl, který se snaží naplnit. Proto působí časopis vyváženým a celistvým dojmem. Nejde o pouhý shluk z různých zdrojů narychlo shromážděných příspěvků, jejichž jedinou předností je, že byly v daný okamžik dostupné.

V současnosti se však časopis podobného charakteru neobejde bez finanční podpory, a tak i Aluze má svého donátora, kterým se stala samotná UP Olomouc. Je jenom potěšující, že na české literární scéně přibyl další časopis, a to časopis, kterému se již v prvých číslech podařilo nalézt svou tvář a zaplnit dosud prázdné místo. Nelze tvrdit, že by česká časopisecká scéna byla chudá, ale zcela jistě trpí některými zjevnými nedostatky. K těm nejzávažnějším patří skutečnost, že ani takovýto časopis s profesionálními ambicemi si nemůže dovolit stálého redaktora. Dokladem toho je i Aluze, neboť několik drobných nedostatků by tento redaktor včas odstranil. A tak se zdá, že literární časopisy v Čechách žijí převážně díky úsilí několika skupinek zvolna se profesionalizujících nadšenců. Tento výjimečný stav se pomalu stává stavem normálním.

pak

Neznámé mládí

(Z rané korespondence Marie Majerové)

DAGMAR MOCNÁ

Jako literárněhistorické elévce se mi zhruba před 15 léty dostala do rukou raná korespondence Marie Majerové a okamžitě mě okouzlila. Ukázala mi totiž jinou její tvář než tu kanonizovanou - ne oficiálně oslavovanou národní umělkyni, nýbrž nekonvenční mladou ženu s pozoruhodným lidským i tvůrčím osudem. Komentované dopisové pásmo, jež tu předkládám, vychází z dosud nerealizované knižní edice této korespondence, kterou jsem koncem 80. let připravila pro Středočeské nakladatelství a jejíž vydání zmařil zánik tohoto vydavatelství.

Korespondence nemá vysloveně literární charakter, daleko spíš je pramenem pro poznání každodennosti z doby před sto lety. Z dochovaných dopisů se plasticky rýsuje všední život obyčejných kladenských domácností, ale také vnitřní svět mládeže přelomu století, a v neposlední řadě i životní styl v Neumannově proslulé olšanské vile, o němž sice koluje řada mýtů, ale k němuž máme pramálo pramenů. Dopisy uchované Marií Majerovou tedy umožňují nahlédnout do světa několika specifických kulturních enkláv přelomu 19. a 20. století. Valná část této korespondence nebyla dosud publikována. Všechny citované dopisy jsou uloženy v pozůstalosti Marie Majerové v LA PNP.

1. Na Kladně

Formování osobnosti Marie Majerové je spjato především s oním zvláštním geniem loci kladenského regionu a svérázem lidí v něm žijících. Majerová se tu sice nenarodila - a její rodné Úvaly měly zcela jiný charakter - nicméně strávila tu rozhodující léta svého dospívání (přišla sem ve svých jedenácti letech a do Prahy odešla, když jí bylo osmnáct).

Kladnu na přelomu 19. a 20. století dodávala charakteristický kolorit zvláštní směs moderní průmyslové civilizace a tradičního venkovanství. Jeho obyvatelé žili v koloniích - bizarním seskupení nevelkých domků, zahrádek, kůlen a králíkáren - stále ještě jaksi po sousedsku a nepoměrně zdravěji než v dělnických činžácích na periferiích velkoměst (tento způsob existence poznala Majerová později ve Vídni - v její tvorbě však nezanechala tato zkušenost téměř žádnou stopu). Majerovi nebyli rodinou tradičně dělnickou, nýbrž zproletarizovanou; Mariin otčím byl vysloužilý poddůstojník, její matka pocházela z rodiny nájemce mlýna. Nicméně záhy na Kladně zdomácněli a přizpůsobili se životnímu stylu zdejších dělnických domácností. Můžeme do něho nahlédnout prostřednictvím dopisů Barbory Majerové dceři Marii.

„Milá Márinko, děkuji ti za ty peníze, ty jsi mě překvapila moc. Vopravdu bych byla plakala, že mi přišly /v/ takový čas, že tatínek mi skorem nic nedal, protože dříve si vzal foršus a teď mu všecko strhli, a to víš, že sám taky hodně utratí, tak mi všeho dal 1.50 kr. Já nevěděla, co mám dělat, a tys mi přišla mě potěšit. /.../

Já právě šiju Toni Vališové teplý kabátek, chodím tam pro mlíko ještě pořád. Paní Kajgrové se dnes večer ztratily z chlívka dvě husy, ty nejlepší, ta pláče i s dětma. Ty ani nevíš, jak tebe Milena čeká, dívá se neustále na tvou podobiznu a volá tebe, mluví s tebou pořád, teprve teď se jí stýská. Na ulici dává pozor, kde tebe spatří. Cílinka je posud zdravá a dovádivá, to víš, mám s nima zábavu pořád. Bude zde špatné posvícení, pořád prší, a to víš, toho bláta zde. Já nebudu strojit nic, snad ani koláče nebudu pect. Od Lánských, že jsi nebyla doma, tak si na nás ani nevzpomněli, tak nemám komu oplácet, jenom Tománkovům, a to je třeba koupím.

Márinko, radši si něco kup, uschraň si na hezký žaket, vždyť ho taky potřebuješ, já snad to nějak předržím. Jen kdyby tatík trochu hospodařil, já mám beztoho starost tam o tebe, někdy nemohu ani spát, v noci myslím stále na tebe.

Vyřiď všem srdečný pozdravení a já s Milkou a Cilkou hodně velikou pusu.“

(Barbora Majerová Marii Majerové, Kročehlavy, 14. října 1898)

Majerovi se neuzavírali ani spolkovému životu kladenských dělníků: otec Alois, který už od mládí sympatizoval se socialistickými idejemi (a měl s tím v armádě potíže), se tu zapojil do práce v odborovém hnutí. Celá rodina také poměrně pravidelně navštěvovala ochotnická divadelní představení v sále hostince u Pracných. Nejaktivnější však v tomto směru byla dospívající Marie. V Kročehlavech měla pověst politicky probudilé dívky; jejím tehdejším idolem byl K. Havlíček Borovský, jehož podobiznu měla pověšenu ve svém pokojíku. Radikální postoje a sociální cítění čerpala Marie především z rodiny, ale mělo na ně vliv také širší prostředí dělnické kolonie, zejména pak její vrstevníci.

Dopisy, které krásné a temperamentní Marii psali její kamarádi a ctitelé, zrcadlí vnitřní svět této kladenské mládeže z přelomu století. Listy Jindřicha Čurdy z vojenské služby v Dalmácii, psané rozšafným, starobylým slohem, prozrazujícím zálibu v četbě literární klasiky, jsou typickým projevem přemýšlivého dělníka či řemeslníka té doby, s živým zájmem o věci veřejné a potřebou „vážné ideové práce“. Jeho líčení cesty do Dalmácie je prodchnuto nefalšovaným vlasteneckým cítěním, vyjadřovaným ovšem konvenčně poetizujícím „vyčteným“ stylem:

„Vlak unášel nás naším krásným Středohořím. Krásný pohled byl na roztroušené osady, jichž chaloupky podobají se naší české chalupě z jubilejní. /.../ Chce-li kdo potěšiti se krásou přírody, nechť zavítá do severních Čech. Tu najde naše ‚Švýcary‘, najde nezkažený, tichý ráz venkova - ovšem poněmčilého. /.../ Pozorovati jest stále od Mělníka a Roudnice, že jedem českým krajem, což působí na našince, jenž slyšel na severu jen německy hovořit, mile. Všude přátelské mávání šátků a klobouků a co chvíli zazní naše ‚Nazdar!‘. /.../ Jedem stále podle Vltavinky. Hoši se radují, že ještě naposledy uzří Prahu-Matičku. Přejíždíme Podbabu /.../ Jedem kol královské obory-výstaviště. Naposledy zříme průmyslový palác - naši milovanou výstavu. Hoši bezděky dali se do zpěvu písně ‚Kde domov můj?‘. Jsme většinou v náladě ne právě veselé.“

(Jindřich Čurda Marii Majerové, Perzagno, 11. 11. 1899)

Vedle příklonu k tradičním hodnotám ovšem i vnitřně ukázněnou kladenskou mládeží zmítaly nálady „soumraku století“. Jeden z ctitelů se Marii zpovídá z pocitů zhnusení životem slovy, která poněkud kostrbatě parafrázují styl módní četby těch let: *„Vždyť já sám trhám, trhám sny o štěstí do hlubin realismu, kde na život se pohlíží pravdou, tak jak jest. A konečný úděl zbývá - rezignace. - Maskujeme život svůj láskou, chceme žít, převrácujem svět, avšak konečně mizíme, kdesi [se] ztrácíme, aniž jsme dílo dokonali. Taký život náš. A komu přece se podaří být ‚šťastným‘, ten zapomíná na boj, ten zapomíná na život dle mé představy: Kde život, tam boj - po světě boj je všude, - A nakonec je ‚Smutek života‘, kdo nevzpomíná ztracených snů, kdo nelká na hrobech? - A potom přijde to ‚momento mori‘. A to jest to nejsmutnější.“*

(Nezjištěný pisatel Marii Majerové, Kročehlavy, 22. 4. 1900)

Další z nich, podepisující se iniciálou V., zase Marii líčil své koketování s myšlenkou na sebevraždu (nepochybně byl přitom inspirován počínáním dekadentních literárních hrdinů): *„Byly doby, kdy rozmrzen takovýmto pronásledováním sama sebe, koupil jsem si revolver. Ještě vězí v mé tajné skřínce, a vždy mě sevře bolná vzpomínka, přijdu-li naň. Bylo to v době, kdy zemřelý bratr den co den se se mnou hádal, že život je zbytečný, beze smyslu, a vyžití jeho bez rozkoše, kdy pozoroval jsem u něj tu nerozhodnost mladickou, která se nazývá érou pesimismu. Sám jsem měl tuto vnitřní revoluci za sebou, a přece jsem pomýšlel na stisknutí péra. - Denně několikrát vyvracel jsem nesmysly bratrovi, a vždy vše skončilo, že ukázal jsem mu vábné stránky života, mlhavý, ale zdravý jeho cíl, a sám - jsem se šel podívat na revolver.“* A jinak tradičně cítící Jindřich Čurda vyjadřuje v jednom dopise svůj duševní stav citací Neumannovy básně Smutek: *„Dni fádní, ospalé! V nich zimomřivý / se s rezignací líně potácím / A v noci nelze usnout, oko civí, / v to kleté temno s dechem ledovým.“*

Zmíněné dopisy jsou tedy dokladem intenzivního zasažení dekadentními postoji v prostředí, kde bychom to zřejmě neočekávali. Ani mládeži z dělnických kolonií obklopujících Poldinu huť nebyla cizí aristokratická gesta. I oni, vyrostlí v prostředí, kde se četly hlavně kalendáře a nanejvýš něco z české literární klasiky, se ve svých dopisech snažili o artistní stylizaci své výpovědi.

V sledování módního životního stylu fin de siècle měl ovšem každý z pisatelů své osobní meze. Tak např. politicky radikální student pražské průmyslovky Jan Holeček, pyšný na svou nekonvenčnost, ostře vytkl Majerové její návštěvu „páté čtvrti“, s níž se mu nepředloženě svěřila. Svůj odsudek prostituce přitom jako uvědomělý sociální demokrat spojil s kritikou „prohnilé“ společnosti:

„Mášo (tichý blázne)!

Především mi řekněte, kde jste to poslední psaní opsala! Buďto Vás zkazila Stověžatá, nebo čtete moc Zolu, anebo máte výborný pozorovací talent; myslím však, že všechny tyto pohnůtky působily na Vás při psaní dopisu, který jest pln dokonalosti až přespřílišné! Jaký to kontrast: z mlada poslouchati ‚velebné matky‘ kdesi myslím v Sušici nebo Horažďovicích a za několik let přestrojit se za nevěstku a toulat se v bahně velkoměstské degenerace. Poslouchejte, Mařenko, viďte že jste přeháněla, když psala jste, že vnikla jste do vykřičených míst! A proč? Z jakých pohnůtek zašla jste si do skutečných jatek lidského masa, o nichž jsem já, z vlastní hlavy a zkušenosti psal: Polonahé tělo vnadí,/maso snadno k prodeji,/ páni staří, páni mladí/ do jatek těch chodějí. Co jste tam chtěla, co? Vím, že jsou ženy zvědavy, ale od Vás jsem podobnou zvědavosť neočekával. Kdybyste chtěla psát nějaký román à la Paříž, nedivil bych se Vám, ale myslím, že něco podobného v úmyslu nemáte. Proto (a teď budu apoštolem) varuji Vás, ve jménu citu, kterým podmiňuje se u dívky **stud**, *abyste podobného života nechala. Jest to duševní anarchie, která ovládá Vaši povahu, jest to konání bez určitých ideálních cílů, jest to snaha přetrpěti ony bolesti, které hlodají na shnilém těle společnosti, ovšem proletářské./.../ Když už odhodlala jste se kamsi ‚do kornouta‘ nebo k ‚Paulovům‘, nezardíte se zajisté, když Vám řeknu, jak já jsem se takových výletů do ‚páté‘ nabažil. Nechodil jsem tam ovšem za pozorováním, jako Vy, šel jsem utišit onen nejpřirozenější pud, který ovládá každého tvora. Nu chodil jsem k různým těm ‚Kýšovům‘, ‚Vejrostkům‘, ‚Švalbovům‘, ‚Dvořačce‘ atd. ‚na kafe‘! Když jsem ale viděl to duševní mrzáctví, kterým zatíženy jsou nejen nevěstky, tato produkce špatné výchovy, lehkomyslnosti a bídy s nevzděláním, ale i konzumenti, pitomá, smyslná zvířata v lidské podobě, nechtěl jsem byl spoludivákem ani spoluviníkem. Proto vari z těch míst, kam zúmyslně nesahá moc vlády, slova z kazatelny a hrdosť společnosti lidské v její ‚já‘. Nechoďte tedy již* ***nikdy*** *do bordelů!“*

(Jan Holeček Marii Majerové, Prostějov, 15. 12. 1900)

Zkušenost z výletu do „páté“ čtvrti ovšem nebyla pro Majerovou bez užitku: v její novele Panenství patří pasáž o Hanině návštěvě veřejného domu k místům, kde pod nánosem literární stylizace přichází ke slovu skutečný pozorovatelský talent.

Macharovský radikalismus, atmosféra dekadence, ukázněný sociáldemokratismus a relikty staršího vlastenectví se tedy v hlavách „průměrné“ kladenské mládeže z r. 1900 mísily ve svérázný názorový a pocitový konglomerát. Kontakty s těmito podněty byly pro dospívající Majerovou nepochybně inspirací. Na rozdíl od svých přátel - a vzdor předpokládanému ženskému sklonu k submisivnosti - však podléhala různým módním vlivům s daleko menší intenzitou. Od počátku tíhla k jasnému myšlení a vyjadřování, jak o tom svědčí už její rané dopisy z Budapešti.

TVAR 1 1999

Ročník X. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky. Šéfredaktor Lubor Kasal. Redaktoři: Jana Červenková, Věra Pašková, Božena Správcová, Jakub Šofar. Tajemnice Alena Zavadilová. Korektorka Hana Růžičková. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Správní výbor Klubu přátel Tvaru: Michal Bauer, Daniela Hodrová, Jaroslava Janáčková, Lubor Kasal, Mirek Kovářík, Zdeněk Lorenc, Vladimír Macura, Zdeněk Mathauser, Alena Sobotková, Jiří Trávníček, Aleš Zach. Revizní komise Klubu přátel Tvaru: Vladimír Novotný, Božena Správcová, Miroslav Zelinský. Adresa redakce: 112 86 Praha 1, Na Florenci 3, telefon 282 35 35, 282 34 35. Redakcí nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Grafická úprava Jakub Tayari. Tiskne Česká typografie, a. s., Praha. Rozšiřuje A.L.L. production spol. s r. o., PNS, RAM, Mediaprint-Kapa a redakce. **Předplatné ČR:** A.L.L. production spol. s r. o., P.O.Box 732, 111 21 Praha 1, tel.: (02) 24 00 92 07, fax: (02) 24 23 10 03, e-mail: allpro @ mbox.vol.cz; http: www.allpro.cz; redakce Tvaru, tel.: 02 282 34 35 a PNS. **Předplatné SR:** L.K. Permanent s. r. o., P.P. č. 4, 834 14 Bratislava, tel./fax.: (07) 5253709, (07) 5253710, (07) 5253711, (07) 5253712. **Objednávky do zahraničí:** A.L.L. production spol. s r. o., PNS, Hvožďanská 3-5, Praha 4 a redakce. Předplatné může být hrazeno ve valutách. Podávání novinových zásilek povoleno Českou poštou, s. p. odštěpný závod Přeprava čj. 3728/96 ze dne 4. 11. 1996., OZSeČ Ústí nad Labem, dne 21. 1. 1998, j. zn. P-326/98.

•ISSN 0862-657 X •F5151 46771 •20,- Kč •7. ledna 1999